

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:	KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)
Szerkesztők:	DEMÉNY PÉTER (esszé) LÁNG ZSOLT (kritika) SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap) VIDA GÁBOR (próza)
Tördelőszerkesztő:	MOLNÁR ROZÁLIA
Korrektor:	SZÓCS KATALIN
Tipográfia:	BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT IRSAI ZSOLT

TARTALOM

LÁSZLÓFFY CSABA:

Végképp befele. A tél is; Kongások a cellafalon;
A megkésétt mentőöv; Árnylovasok; A pszichoanalízis kockázata;
Istent utánczó láttelelet; Kézirat; A mulandóság tere; Szigetmagány;
Tahiti-változatok; Logikus kockázat (Versek) ■ 5

BENEDEK SZABOLCS:

Védelem nélkül (Novella) ■ 13

AYHAN GÖKHAN:

Nem az Evangéliumból. János; Nem az Evangéliumból. Túlvilág;
Nem az Evangéliumból. Pokol-kontinens; Nem az Evangéliumból.
Gyereksötétség (Versek) ■ 23

MURVAI BÉLA:

Szövevény (Regényrészlet) ■ 27

BÍRÓ JÓZSEF:

Visszhang (1–12) (Versciklus) ■ 38

DIMÉNY H. ÁRPÁD:

Amikor az állomáson; Philemon ifjúkorára gondol; Vergődő néreis;
Példabeszéd (Versek) ■ 46

DEMÉNY PÉTER:

Falu a fényporban (Novella) ■ 51

R. SZABÓ ÁDÁM:

Levél faluról ■ 53

LOVASSY CSEH TAMÁS:

Olyannak látom a testem; Látod-e, kedvesem; Bánatos hetek
(Versek) ■ 56

FELLINGER KÁROLY:

A kis herceg; Bárka; Magány; Imádság; Léleknyi; Bocsánat;
Angyaltrombita; Anyám; Magyarán szólva; Matematika;
Rezervátum; Egyfolytában; Bál (Versek) ■ 58

MIHÁLYCSA ERIKA:

Városhalunk (Esszé) ■ 65

KOVÁCS ANDRÁS FERENC:

Tupá Kra Nánong; Egeres fabulák tanulsága (Versek) ■ 77

DOKUMENTUM

KENÉZ FERENC:

„Hogy, hát te nem írtál naplót?” (Emlékkönyv) ■ 79

SÉTATÉR

DEMÉNY ATTILA:

A hallható drámai szerkezet ■ 94

TÉKA

BÉRES NORBERT:

Egyszerre mindent látni (Dragomán György: *Máglya*) ■ 102

FINTA KLÁRA ENIKŐ:

Mamó kertje ■ 106

DELEATUR

GYÓRFI KATA:

Február 8., délután ■ 108

TALÁLT VERS

LÁSZLÓFFY CSABA:

Átörökített magány ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

VÉGKÉPP BEFELE. A TÉL IS

Midőn már nem a csupasz test,
hanem a test mögötti csupaszság
(ez már legalább akkora tét, mint egy
eltékozolt, vissza soha nem szerzhető könyv).

Ha ily mértékben felélted az időt
– gyanús is lenne újraköltönni magad –,
hiába keresed a gyermekkori hó-
szállingózás felfedező örömét.

Földhöz szegezett tekintet, a tél végképp befele
táruul – hány fantáziátlan (a világháló sminkelő
képességeiről mit sem tudó), ráncos, olvadozó
arcot rejt a roskadozó hóhalom?

2015. február

KONGÁSOK A CELLAFALON

A percmutató rekedt hangot adva kissé megdőlt
a kezében, és csúszni kezdett lefelé a lélek folyosóin.
Primitív emberevők már nincsenek, gondolta.
Ámde az emberevő idő minden másnál veszélyesebb.
Elborzadva feküdt a hátán arccal a mennyezet felé.
Téves eszméken töprengeni tárgytalan. Mintha csak
magának mondta volna most is, mint sérülés előtt.

*Kiteheded a lelkedet, úgyis elér a mélység zavarával
manipuláló múlt gyalázata. Beléd költözött a félelem –
meggyávult nyelőcsőveden csak a másodpercköpetek.*

*Milyen fura, hogy ugyanannak az időnek az ege alatt
felharsan még a vidámság, és gyermekek születnek.*

És várta, mikor robban fel a szív cellamagányában
az idő tömege.

2015. január 7.

A MEGKÉSETT MENTŐÖV

B. Sz.-nak

Ki, mi ez a rohanó? – ha saját múltját sem kéri
számon. Talán a világ. Kérdés (hülye kérdés,
mint amikor csak az ágyékszörzet zokog):
mekkora hiátus tátong kettőtök között? Van-e
körvonala benned vagy kívül valahol, még ha
netán letisztult is valami. Legyen akár a semmi.
„Rázhatod a rongyot”, hogyha már idegen az ágy.
S álombeli ősöd (jó vicc) a felmelegített matrac alól
visszaszól.

2014. február

ÁRNYLOVASOK

*„Vak ügetését hallani
Hajdani, eltévedt lovasnak” (Ady)*

Ősz (örök Édent-sajgó téma), kilépsz a ködökből,
sárgul a kő, mint talpad alatt a málladozó lomb-
foszlány szétszakadozva – kibomló fénycsoda (préda!) –,

új örömökkal igéző, hajdan erős kötelék, a
bölcс természeti lét áldása: tökély (töredezve,
még nem zörgeti szél). Szűkülnek az ősviharok, s lám,
péppé zúzva az éjjeli borzalom barna penésze;
futva ölelni, ahol van esély rá, s nem fenyegetnek
(álomköd, s már öl is az őrjöngő agyú fegyver).
Ég, föld forr, a pokol ha tüzel, de őrzi a táj még,
s zúdul alá a szellemed áttetsző zuhatagban.
Rejthet-e még valakit ma a szörnyűségek elől bár
szurdok, szirt, szerelem? Jaj, hol van a hős a meséből –
lelketek, ím, rá! Sártaposó, dús portya, midőn a
hínársúlyú sörényre tapadt daliák seregelték?
Már csak a díszszemlék nosztalgia-burka, dagálya
(fátyolos évszak): testüket föld öle rejti; a férfi-
romlást látni, keresni kevés a mi tétova arcunk
másán – őszt bebarangoló képzelet árnyai ők... s für-
kész az örök-lehetetlen esélye után Európa.

2014. szeptember

A PSZIHÓANALÍZIS KOCKÁZATA

Rád nyílt az éj, s hűvös csapásán
elindulsz, mint fénycsepp vagy járvány,
hófelhők nyomában, vacogva.
Vénnek látod az időt, hogyha
magadat nem is – azt viszont már
tudod: tavaszod bent, a csontnál
sajog ropogva. Valós térben
kísértetjárás reggel, délben
képzeletedből kivetítve.
(Azért vagy még: legyen, ki higgye.)

Mi marad belőled? egy morzsa;
nem kell karambol – arcod torzra

„nemesül”, csonkul, rozsdá, átok
kezdte ki, kusza látomások
törnek rád (kétely, tagadás) – sok
fantomárnyalakja a láznak.
A mozgásod is már csak látszat.

Térfogatodat hol keresd hát? –
Ácsolj egy (ócska trükk!) keresztfát.

2014. február 13.

ISTENT UTÁNZÓ LÁTLELET

A lélek törvénye. Az őserő; az öröklődés
kiszámíthatatlan rejtélyei, mint kövek, források,
növényi, állati fóliánsok sűrű képlékeny lenyomatai –
egészséges ösztönök; a korlátlant megkísértő szellem,
a reinkarnálódás örülete (a hithez kapott értelem lehet-e
másodrendű?); apokaliptikus kényszerképzetek(!) –
a skizofrén-töltetű test bizarr réme vagy csak
a fizikai fogyatékossgal bicegőé-bukdácsolóé,
a normalitás kincstári „skatulyáiba” – netán a
polgári agyállományban továbbélő skolasztikus
érvrendszer standardjaiba bele nem férő torzság.

Csukott szem, elcsukló fő és hang törvénye;
néha egy könnycseppé, szimfónia hallgatása közben.
Két képzelt hegycsúcs közt az örök szakadéké, mert
„Valami, aminél semmi nagyobb el nem gondolható.”*

Csupán a három lépés távolság. Csak az el-
vegyülés. Csak a nagy fogadkozások új-

feszültségű idejének emlékezet-
kihagyása; csak a térszűkelet.

S csak az esedékes undor.

*Mielőtt meghalok, egy utolsó korrekció;
vagy csak a tiszta vízió.**

2014. január 30.

KÉZIRAT

„Nem az eszközöket felkínáló nyelv a hamis”

1

Polgári ábrázatával a halál. Elfoglalt hivatalnok; üres papírja újabb
ajánlat – éléd teszi. Rábólintasz, de nem írod alá.
Thomas Mann perjele jut eszedbe, aki szerette a lángot. Amit, ha
felszítanak, elemészt téged is.

Kopáran fogadod – de vajon józanul? – a nyomasztó terhet, ami által
már úrrá lettél az anyagon; de megkönnyebbülés sehol.

Az a bölcs, aki élni tud a gyöngéivel is, és oktanul nem teszi tönkre
magát. (Hisz tudnivaló: nincsen kímélet.)

Elűzni magadtól a káros szenvedélyt, amely ráerőlteti képzeletedre a
hamis elgondolást. Mindazt, amitől a nyelvi lelemények is

kiszáradnak,

és nem marad semmi *nemes*.

A terjengős, ráadásul szenvedő színjátékban történelmi tudat és
eleven

szívverés – minden elvész. Bízni a szellem rugalmasságában, bármilyen

* Gaugin-parafrazis

mélyre nyomjon vagy messzire űzzön a sors.
A homály óráinak kétségei s az előrevetített kudarc megbénítanak.

2

Dús, termékeny esztendőkből is csak az ínség szűkölő ereje segített legtöbbször. Mi más adhatta volna meg méltóságodat?
A bűn kezdetben kívülről rombolta a *test törékeny műszerét* (azóta átvirrasztott évek árán holmi új, belső „időszámítás” rovásai jelzik, és undorító ürege uralja maradék esélyedet. Mely nem több, mint diszharmónia az ígéretek és az ítélkezés között.

3

Büszke lenni az érzések zűrzavarára – vagy épp a lelkiismeret-
hiányra?

(Ebben különbözünk mi egymástól.)

A szemfényvesztés szégyentelensége!

A közlés leküzdhetetlen készletése, midőn az első pohár után nem
jön a
remeklés. Később is csak a fejfájás s a jövő ellentmondásos képei.

A láztól forró halánték vagy elsápadás után a hirtelen visszaváltozás:
a hervadtság, azaz a csillogás visszfényének elbűvölő előnye.

Sehol a titkos egyetértés; csak a fájdalmas görcs az ostoba kifakadások hallatán. Hol van a lélek mint a test kisugárzó ereje. Csupán az érzéki csalódásokhoz idomított sztereotip viselkedési pózok – nem is normák!

Ez volna a vétkek és büntetés aránya? A megfontoltság hiány
kockázata,
a kicsinyesen szűrő-fűrő ördögi (emberi) intelmek ellenében (!)

4

(Nem ért rá kíméletesen bánni önmagával.

Az izgalmak ártalma átszakította a zsigerek zsilibrendszerét.

Ez az erkölcsi rizikó, mely felülírt minden lombikbölcsességet.)

szobalevegőn. A tehetségben hinni hivatásos beosztású kontárok könnyelmű divatgesztusai közepette!... Nagy fegyelem kell hozzá és több ezer éves kiépített génmagány.

Önérzet szavai, szabadsággal incselkedő világbölcsélet, ősképpen reinkarnálódó halhatatlanság-póz – mind csak ürügy.
A boldogtalanság béklyója az egyedüli hiteles jelképkísérlet a teljességre nyíló és az örökre elzáró két káosz között.

Melledre rovott kárhozat; torkodat fojtogató seb. –
Mennyivel nagyobb lehetett a családját féltő Schiller csüggedése, akinek elhalt a bal tüdeje, s a negyvenhat esztendő már nem érte meg.

2014. április 26.

A MULANDÓSÁG TERE

Reggeli előtt többnyire lézengünk, mintha lenne okunk reménykedni még (elég hozzá egy csilingelő kiskanál vagy egy tányércsörrenés), hogy a láthatatlan kobaltködből valaha is kihalászható a test eredeti íze és a néhai helyszínekhez társítható emléktörmelék.

2014

SZIGETMAGÁNY

Mire képzeletemben rátalálok,
már ott sem érzek mást, csak zsúfoltságot.

TAHITI-VÁLTOZATOK

UPA UPA

Ahogy a Puemblo-indiánok évente egyszer
összegyűlnek, hogy felkeressék őseik lelkét:
nyüzsgő hajszálerek jajognak koponyámban.
Trópusi tűz csap fel rosszkedvem hamuja alól;
melyik maláriából ocsúdó bakfis cipeli fel ma az
Örömök Házába teknősbékákkal megrakott kosarát?

MARAÉ. HIBISZKUSZLEVÉL-TŰZHELY

Óslakosok templomát körültáncoló lélek,
te istent utáznál! – meddig leszel
a kielégíthetetlen anyag rabszolgája?

G. PURGATÓRIUMA

A festéktubusban csak fehér. Dagad a bretagne-i hó.
Elveszett halandó, ha felpillantok a papírról, agyonver
az egyidejűség kényszerképzete. Megtévesztő a leigáz-
hatatlan törzsi szabadságábránd és halálígéző áhítat.
Nem viselek öltönyt, és nem érzek irtózatot.

2013. december

LOGIKUS KOCKÁZAT

Mint egy infantilis erő,
a pitypang gyökere mindent benő.

2014. szeptember

VÉDELEM NÉLKÜL

Évekkel később, a vizsgálati ágyon feküdve, miközben a hűvös zselén keresztül is érezte, ahogy az ultrahangos műszer feje föl-alá gördül a hasán, Katának a bátyja jutott eszébe, és maga se értette, miért, de egyszeriben elöntötte a sajnálat. Holott neki most aztán végképp örülnie kellene. A gyermek teljesen ép és egészséges, a monitor minden porcikáját rendben lévőnek mutatja, az ágy mellett pedig itt ül az ő szerető férje, nedves izgalommal szorongatja a kézfejét, arca, tekintete csupa csillogás, és még pislogni se mer, nehogy egyetlen pillanatot is elmulasszon az ő fiacskájáról.

– Fiú – mondta a doktornő az előbb kérlelhetetlenül és föllebbezhetetlenül. – Ez bizony fiú. Stramm, erős fiú. Tetszenek látni?

Hogyne látták volna. A doktornő tekergetett valamit a műszeren, mire a kamera odafókuszált, ahol a bizonyosság megkérdőjelezhetetlenül lebegett a magzatvízben. – Drága kisfiam – hörögte Bálint, és úgy megszorította Kata kézfejét, hogy amaz érezte férje ütőérének szapora lüktetését.

Természetesen Kata is örült. Hogyne örült volna. Hiszen azért jöttek, hogy megtudják, hogy rendben van minden. A gyerekeknek nem hiányzik semmije, minden végtagja ép, az arca és a feje nem torz, se a lábujjai, sem egyéb kellékei nincsenek összenőve. Ez egy nagyon különleges műszer volt, az országban egyetlen ilyen létezik, akkora a fölbontása, hogy a legkisebb anomáliát is ki lehet szűrni vele. Ezúttal azonban nem volt mit kiszűrni. Minden rendben lévőnek találtatott. És még hálások is lehetnek a vizsgálatért, hiszen keveseknek adatik meg, hogy ennek a klinikának a vizsgálati ágyán fekhessenek. Mások csillagászati összegeket fizetnek 4D-ként reklámozott ultrahangos vizsgálatokért a magánrendelőkből, az övékét viszont állja a társadalombiztosítás. Pedig semmiben sem különbözik azoktól a maszek bizniszekről. Még videofelvétel is készült, szerencsére Bálint készült rá, hozott DVD-t.

Igen, hálásnak kell lenniük. A leginkább Bálint anyjának, Kata anyósának, aki ezt a vizsgálatot elintézte. Mi mindenre jók ezek a vidéki ismeretségek! A szocializmusban Bálint anyja, Kata anyósa történetesen a megyei tanács egészségügyi osztályán dolgozott, vagyis annál az intézménynél, amely felügyeleti szervként igazgatta és ellenőrizte a megyei kórházat. Ebbéli minőségében mindent elintézett, és mindent megtett, amit a kórház vezető-

sége kért. Természetesen szigorúan betartva a törvényes kereteket. A kórházi dolgozók hálások voltak, és a hála mind a mai napig tart. Azok körében is, akik időközben elköltöztek a megyeszékhelyről, a fővárosba kerültek, és most az ország egyik legrangosabb klinikájának a szülészeti és nőgyógyászati osztályát igazgatják, miáltal olyan különleges, nagy fölbontású ultrahangos készülék gombjait nyomogathatják és tekergethetik, hogy az csuda.

Egyébiránt – jegyezte meg még odahaza Bálint – a kapcsolat akkor is létrejött volna, ha az ő anyja éppenséggel nem a megyei tanácsnál, később önkormányzatnál dolgozik. Egy város Magyarországon akkor is kicsi, ha történetesen megyeszékhely. Magyarországon egyetlen nagyváros van: Budapest. A többi mind olyan, hogy mindenki ismeri és számon tartja egymást. Akárcsak a falvakban. Maga az ország is olyan, akár egy hatalmas falu.

Kata nem érzett hálát. Sőt, dühöt érzett. Évek óta ahhoz szoktatta magát, és abba az irányba igazította az életét, hogy mindent maga intézzon. Egyedül, a saját ereje és képességei szerint. Mindazt, amit elért, külső segítség nélkül érte el. Erre roppant büszke volt, még akkor is, ha nem dicsekedett vele. Magában azért gyakran gondolt erre, és olyankor jó érzés töltötte el. A protekciót világeletében gyűlölte. Tisztában volt azzal, hogy a világ így működik, és ha az ember el akar érni ezt-azt, ahhoz kellenek olykor a kapcsolatok, de odahaza, falun mindig azt látta, hogy a protekció másokat érint, őket nem. Azok élnek vele, akik irreális célokat tűztek ki, amit aztán képtelenek a maguk erejéből elérni. Akiknek túlságosan nagy a fölvenni vágyott kabát. Náluk az ilyesmi sose dívott. A szülei kizárólag odáig nyújtózkodtak, ameddig a takarójuk ért. Onnan egy tapodtat se tovább. Aki azon tovább akar nyúlni, az nem becsületes.

Mint minden házasságban, volt pár dolog, amelyben Kata és Bálint nem értettek egyet. A protekció kérdése konkrétan ezek közé tartozott. Persze – gondolta Kata – ebben nyilván szerepet játszik, hogy Bálint az államigazgatásban dolgozik, így nap mint nap megtapasztalja, hogy bizonyos dolgok elintézése ismeretségek és kölcsönös egymásra utaltságok nélkül lehetetlen, még akkor is, ha országos ügyekről van szó. Ráadásul egy vidéki városban nőtt föl, ahol mindenki, aki úgymond számít, ismeri egymást. Ez éppenséggel a falura is érvényes, csak ott az ismeretiséggel nem sokra lehet menni, lévén, hogy akad ugyan, akinek van némi befolyása bizonyos dolgokra, ám azok a dolgok olyan kevésbé jelentősek, hogy nem is érdemes miattuk a protekció intézményét előrángatni a paraszti mellény zsebéből. Bálint ellenben gyerekkorától fogva hozzászokott ahhoz, hogy az előrelépéshez hol ezt, hol amazt ismerni kell. Meglepetés akkor érte, amikor a felesége egyál-

talán nem tapsikolt a szenzációs hírre, miszerint az ország egyik legjobb klinikáján, ahol az ország egyik legjobb szülészete működik, az ország egyik legjobb ultrahangos készülékével fogják megműszerezni elsőszülött csemetéjüket, egy olyan vizsgálaton, amelyre bejutni egyszerű halandóknak jószívrrel lehetetlen. Nemhogy nem tapsikolt, hanem egyenesen nehezményezte, hogy másokat beelőzve és a kötelező utat kikerülve mennek ilyen vizsgálatra. További feszültségeket okozott, hogy Kata már bejelentkezett egy 4D-s magánrendelésre, Bálint anyja pedig úgy vélte, hogy amennyiben kikaparta a gesztenyét a fiának és a menyének, igazán megérdemli, hogy a nagy eseményen jelen legyen, és a saját szemével láthassa nagy fölbontásban az unokáját.

Beletelt néhány napba, mire sikerült többé-kevésbé elsimítani a dolgokat. A kompromisszum ára az volt, hogy Bálint anyja megsértődött, miután a menyé a fián keresztül megüzente neki, hogy nem szeretne az anyósa előtt kitárukkozni, még egy vizsgálóasztalon sem.

Mindez azonban a múlt volt, vagy legalábbis a közelmúlt, és noha Kata hálás továbbra se volt, már nem is dühöngött. Sőt, egyáltalán nem gondolt arra, hogyan került ide. A bátyja jutott eszébe, aki egy egyre jobban gömbölyödő és egyre rövidebb hajú feleséggel meg két inkább bájos, mint szép kislánnyal él abban a csodaszép kertes házban, ahol a még oly szelíd és barátságos kutyát is mindig láncra verve tartják, nehogy összeszarja a szépen nyírott gyept, vagy kikaparja azt a pár bazsarózsát az előkertből, a medencét pedig állandóan lefedik, nehogy a szél ágakat és leveleket hordjon bele. Az évek múltával a bátyja munkaideje egyre hosszabbra nyúlt, egyre később ért haza a megyeszékhelyen lévő, leginkább örökösödési és tyúkperekre szakosodott ügyvédi irodából, és a várva várt kisfiú, a trónörökös csak nem akart megszületni. Erősen gyanítható, hogy már nem is fog. A rokonság csöndes sápirozása és fejcsóváló asszisztálása mellett, vagyis inkább annak dacára Attila nem tudott fiút nemzeni – vagyis ahogy a faluban mondogatták: a felesége nem tudott fiút szülni.

Ő bezzeg, a parasztból avanszált városi úrilány fog.

Kata a főiskola első évének vége felé már biztos volt abban, hogy soha a büdös életben nem fog tanítani. Ugyanakkor azzal is tisztában volt, hogy ha nem akarja, hogy végleg magába szívja a sáros utca, és nem akar egész életében tengődni a fejkendő egyhangúságban, akkor tanulnia kell. A maguk módján a szülei is tanult emberek voltak, szakmát szereztek, más kérdés, hogy az ország két ellentétes pontján töltött tanulóéveket követően végül visszakanyarodtak oda, ahonnan elindultak. Nem engedte elszakadni

őket a falu – mármint a génekben hordott és generációról generációra továbbörökített kényszerűség, miszerint a gyerekeknek kötelességük nem csupán gondoskodniuk idősödő szüleikről, de míg a világ világ, muszáj folytatniuk és szorgosan másolniuk azok életét. Mert hát itt a föld, amelyet állandóan túrni kell, a kert, amelyen nem lehet egyenes derékkal végigmenni, mivel hol itt, hol ott türemkedik ki egy gaz, amelyet ki kell rángatni, na és a ház, amely körül ugyancsak állandó a tennivaló, hol az eresz lyukas, hol az ajtó alatt süvít be a szél, és hát a faluban nincsenek mesteremberek, akiket ilyenkor ki lehet hívni, mivel az egész falu eleve csupa ezermester, ami persze állandó készenléttel jár.

Kata gyerekkorától fogva a munka állandó kényszerűségét látta maga körül. Azt, hogy a szülei alig szólnak egymáshoz. Napközben bent vannak a munkahelyükön – az egyik a téesz-irodán, később a polgármesteri hivatalban, a másik az üzemben –, és amikor hazajönnek, nekiesnek a háztájinak, hogy sötétedés után csak annyi erejük maradjon, hogy lerogyjanak a lábakra szerelt tévékészülék elé, és belealudjanak az esti filmbe.

Akkor kristályosodott ki végérvényesen benne a már korábban gyökeret vert gondolat, amikor a bátyja második gyerekének megszületésekor látogatást tett náluk, a falusi házban majdnem a teljes rokonság. Attila frissen végzett jogászként a megyeszékhelyen dolgozott egy ügyvédi irodában, ám mert ez alig félórás autótutat jelentett, és mert a felesége is helybéli volt, úgy találták, nem érdemes a koszos, bűzös és füstös városban lakást venni, amikor ugyanabból a pénzből a faluban akár építhetnek is egy nagy családi házat. Itt a jó levegő, közel a természet, az állatok, nem beszélve a nagyszülőkről, akik majd mindenbe besegítenek. Föladták a városi albérletet, és a második gyerek – ugyancsak kislány – már a szép, új házba érkezett, amelyben mindenki saját szobát kapott, az alsó és a felső szinten is külön fürdőszoba volt, a süllyesztett padlózatú nappaliban pedig akár lakodalmat is lehetett volna rendezni. Az udvaron selymes fűvű gyeppel, a gyerekeknek kis játszótérrel, hátul sátorral fedhető úszómedence. Csupán egy baj volt: gyönyörű otthonukat viszonylag kevésszer volt alkalmuk élvezni, hiszen hajnalban autóba ültek, és bementek a városba, ahonnét csak késő este érkeztek vissza. Egyébiránt abban is követték a tradíciókat, hogy a házat úgy tervezték, amikor a gyerekek felnőnek, és esetleg valamelyik úgy dönt, akkor odaköltözhessen a tetőtérbe. Az utóbbi pár évtizedben szinte kizárólag eme elgondolás szerint épültek a faluban házak. Kata szüleié se volt kivétel, dacára annak, hogy Kata sehol nem látott olyat, hogy bármelyik, időközben felnőtt és családot alapított gyerek úgy döntött volna. Amikor a gyerekek

kirepültek a családi otthonból, magukra maradtak a szülők a jókora házban, a felső szintre gyakran föl se mentek, merthogy nem volt miért, az üresen tátongott, a tetemes fűtésszámlát viszont fizetni kellett.

Szóval amikor Kata második unokahúga megszületett, és ennek öröme-re ellátogatott hozzájuk a megye túlsó sarkából a rokonság, az egyik nagynéni, miközben a különben tényleg tündéri csecsemőt dédelgette, kedves mosollyal és őszinte nyíltsággal az arcán megkérdezte a boldog, immáron kétszeres apát, hogy és mikorra tervezik a harmadik gyereket. Mire amaz hasonló lendülettel azt válaszolta, hogy nem terveznek harmadikat, a fele-sége most egy évre megint kiesik a munkájából, de utána ő is a karrierjére akar már koncentrálni, szerencsére itt vannak kéznél a nagyszülők, akikre rá lehet a lurkókat bízni, és...

A nagynéni ennél a pontnál félbeszakította a monológot, és továbbra is a lehető legnagyobb természetességgel, mintegy magától értetődően közölte:

– Na de a harmadik már hátha fiú lesz.

Kata ott állt kétlépésnyire tőlük, és majdnem összeroppantotta a kezében szorongatott poharat.

Akkor határozta el végérvényesen, hogy el fog menni.

Nemcsak a megyeszékhelyig, hanem azon is túl.

Már azzal is tisztában volt, hogy nem a tanításra fogja föltenni az életét. Az egy dolog, hogy egész nap nevetlen és tiszteletlen gyerekekkel kell bajlódni, akik fikarcnyi érdeklődést sem mutatnak az iránt, amit ő a buta fejükbe próbál verni, ehelyett minden lehetőséget megtalálnak és meg is ragadnak arra, hogy őt megalázzák. Még talán azt is tudomásul lehet venni, és együtt lehet vele élni, hogy tanítónak és tanárnak jobbára azok szegődtek, és azokból került ki szinte a teljes főiskolai létszám – ideértve Katát is –, akiknek nem sikerült az egyetemi felvételijük. Sokkal súlyosabbnak látta azt a képet, amelyet az egyik oktatójuk vetített előre nekik, merő jó szándékból, mondván, az életre akarja fölkészíteni a tisztelt hallgatókat, amikor elmeséli, hogy miként működik egy iskola, azon belül is az úgynevezett nevelőtestület. Didaktikaórákon ily módon fűrészekről és pitiáner játésmákról esett szó, megtörtént sztorik alapján, amelyeket a hallgatók nagy része nagy derűvel és kacajok közepette figyelt, Kata azonban kihallotta a tanár szavaiból az iróniát, és végérvényesen eldöntötte, hogy ő ezekben a dolgokban nem kíván részt venni.

Még meg sem száradt a pecsét a főiskolai oklevélen, amikor Kata kiment Angliába bébisitterkedni. Igaz, hogy ez is gyerekekkel való foglalatosko-

dást jelent, de mégse iskola, és mégse egy egész osztály. A vártnál könnyebben elengedték otthonról. Az anyja sopánkodott egy keveset, hogy mekkora távolság, és hogy akkor milyen sokáig nem fogják látni egymást, de végül az apja szava döntött: hadd lásson ez a lány világot, és tanulja meg az angolt rendesen. Most van rá lehetősége, ki tudja, később mi lesz. Különben se nyaralni megy, hanem dolgozni. Lehet, hogy annyi pénzt keres, hogy majd félre is tud tenni belőle.

Az angliai kereset épp csak a megélhetésre volt elég, meg arra, hogy Kata karácsonykor hazaruccanjon pár napra, ám emiatt semmiféle csalódottságot vagy hiányt nem érzett. Volt a főiskolán egy lány, aki érettségi után ment ki, vele előzetesen hosszasan konzultált a várható dolgokról, úgy-hogy tisztában volt vele, mire számíton. Az a lány Roger Taylornak, a Queen dobosának gyerekeit pesztrálta, csillogó szemekkel mesélt az élményeiről, mikor milyen sztár fordult meg a házukban, igaz, ő nem beszélt velük, és csupán távolról láthatta őket, de akkor is... Nos, Katának efféle élményei nem voltak. Egy középosztálybeli családdhoz került, a Temzétől délre, de azért még viszonylag közel a belső kerületekhez. A házaspár kicsit idős volt a gyerekek életkorához képest, Kata azt gyanította, hogy sokáig próbálkozhattak, mire összejöttek nekik, és, ikerpár lévén, az is valószínűsíthető, hogy nem természetes úton.

A gimnáziumból és a főiskoláról hozott angoltudása arra elegendő volt, hogy az utcán és az élelmiszerdobozokon a föliratokat el bírja olvasni, a gyerekek hadarásához és pöszeségéhez azonban eleinte kevésnek bizonyult. Kata azzal trenírozta magát, hogy szabadidejében orrba-szájba a tévét bámulta, és próbált minél többet megérteni a beszélt angolból. Egy ilyen alkalommal jött be alagsori szobájába először a férj, megérdeklődni, hogy érzi magát náluk, és hogy minden rendben van-e. Kata megköszönte az érdeklődést, néhány iskolásan összetákolt mondatban elmondta, hogy nagyon jól érzi magát, és hálás a családnak, amiért referencia nélkül is alkalmazták, és ilyen kedvesek hozzá. Akkor se kezdett még gyanakodni, amikor a férj közölte vele, hogy amennyiben bármire szüksége van, szóljon nyugodtan, mindent meg tudnak beszélni, ő a rendelkezésére áll.

Az első látogatást pár nap múlva újabb követte, azt még újabb, ekkor a férfi már egészen közel ült Katához a kanapéra, és néhány percig úgy tett, mintha ő is elmélyülten nézné a tv-shop délelőtti adását, majd egyszer csak hirtelen, ám annál határozottabb mozdulattal Kata combjára tette a kezét.

A történetnek innen úgy kellene folytatódnia, hogy Kata félrelökte a férfit, majd fölháborodva kirohant a szobából, és még aznap fölmondott.

Vagy egy másik változatban: a félelemtől és a megrökönyödéstől egészen megdermedt, és az erőszaktól csak a váratlanul, idő előtt hazaérkező feleség mentette meg.

Nem így történt.

A férfi – egyébként Hucknak hívták – kétségkívül nem volt Roger Taylor, és közeledése is fölöttébb meglepte Katát, hiszen előtte soha semmilyen jelét nem adta, hogy az angolt törve beszélő, a keleti végekről érkezett bébiszitter a feladatok kiosztásán és behajtásán túl fölkelte volna az érdeklődését. Az megint csak erős túlzás lenne, hogy, mint a filmekben, az őszülő halánték delejte le volna Katát. Hucknak alig-alig volt valami haja, és amennyi apró sörté formájában fejének tetején még létezett, annak a színét már nem lehetett megállapítani. Ugyanakkor amint a combján érezte a kezét, Katát mintha villanyáram rázta volna meg. Mindaddig nem különösebben érdekelt Huck, férfiként legalábbis nem tekintett rá, a munkájára és a nyelvismeret fokozására koncentrált, annyit azonban már korábban, ha futólag is, de megállapított, hogy munkáltatója megnyerő modorú, jó megjelenésű pasas, akinek minden mozdulatán és megnyilvánulásán látszik az intelligencia és az élettapasztalat. Egy reklámcégnél dolgozott, hol plakátokat tervezett, hol televíziós spotokat rendezett, hol szlogeneken agyalt. Kata valószínűleg nap mint nap találkozott Huck munkájának eredményeivel, amikor nem kapcsolt el a filmek és a híradók közötti reklámblokkokról, vagy amikor szabadidejében bement London szívébe, és közben a metró belsejébe kiaggatott hirdetéseket bámulta. Hogy pontosan melyiket készítette Huck, azt soha nem árulta el, igaz, Kata nem is kérdezte, a férfi kreativitásának egyéb megnyilvánulásaival azonban együttléteik alkalmával bőséggel volt alkalma megismerkednie.

Nem is az volt a legfurcsább, hogy kétszer annyi idős volt Katánál, akinek a szeretői addig a korosztályából kerültek ki. Már az első érintésnél érezte a céltudatosságot és az erőt. Nem volt kertelés, mismásolás, sunyi tapogatások. A férfi egyértelműen kinyilvánította szándékait, és ettől a határozottságtól Kata kinyílt, akár anyja kertjében pünkösdkor a bazsarózsa. Nem húzódozott, nem pattant föl, nem dermedt le. Hagyta, hogy a férfi erős, inas kézfeje egy ideig az ő kopott farmerjének szárán nyugodjon. Aztán mintha lefékeződött és elhalványult volna az idő. Amikor Kata később megpróbálta fölidézni magában a történeteket, csodálkozva tapasztalta, hogy csak foszlányokra emlékszik, és néhány bevillanó filmkockát tud lelki szeimei elé erőltetni. Huck határozottan ölelt, és puhán csókolt. Arca enyhén borostás volt, mégse szúrta, és nem is dörgölte ki Kata nyakát. Gyöngéd volt

és figyelmes, ugyanakkor egyértelműen, már-már ellentmondást nem tűrően ő irányított.

Ez nem a kollégiumi fiúk maszatolása volt, és nem is a falusi haverok tettetett, félszeg vagánysága a diszkó utáni hajnalon, a kultúrház mögötti parkban. A házibulik italgőzös, szédülős, kapkodós ölelkezéseihez végképp nem lehetett hasonlítani. Katának életében először volt úgy orgazmusa, hogy azt nem ő, hanem egy másik ember érte el nála. Mégse ezért ment bele abba, hogy legyen folytatás. Igazából nem mérlegelt és nem gondolkozott. Lehetne mentegetni, hogy egyedül érezte magát, távol a hazától, a falutól, az ismerősöktől, idegen környezetben. Ám Katának semmi szüksége nem volt mentségekre. Ő se akarta magát fölmenteni, elvégre bűnösnek se érezte magát. Egyszerűen az egészet, úgy, ahogy volt, a maga korlátaival és lehetetlenségével, jónak és élvezetesnek találta.

Azon viszont meglepődött, hogy a férfi nemhogy nem használt óvszert, őt se kérdezte meg, védekezik-e valamilyen módon. Kata nem hozott óvszert Magyarországról magával, Angliában se vett, nem készült arra, hogy használnia kellene. Tablettát sem szedett, mivel itt úgyse bírt volna effélét kiváltani – azt se tudta, mifélek vannak, és hogy miként kell fölírni, gyanította, erre úgyse érvényes az alkalmazók által fizetett társadalombiztosítás. Amikor Huck védelem nélkül beléhatolt, Katának átfutott az agyán, hogy szólni, esetleg kérdeznie kellene, ám a hamarosan hullámokban rá törő kéj elnyomta aggodalmait. Csak később, miután a férfi már távozott a szobájából, jutott eszébe újra a dolog. Arra gondolt, hogy a házaspár terméketlen, és lehet, hogy Huck miatt, ez esetben valóban nem kell aggódnia a védelem hiánya miatt. De persze az is elképzelhető, hogy a feleség képtelen teherbe esni, Huck pedig hozzászokott ahhoz, hogy nem kell védekeznie. Legalábbis idehaza nem. Kérdés, vannak-e egyéb mellékútjai. Amilyen határozottan, mondhatni rutinosan megdöntötte őt, bármi elképzelhető. Ennél a pontnál Katában haloványan fölmerült az a gondolat, hogy a védekezés nem csupán a terhesség elkerülésére szolgál. De ezt inkább elhessegette magától.

Hét hónapig tartott a viszonyuk. Ez idő alatt változó sűrűséggel szerettek: volt, hogy hetente többször, de olyan is volt, amikor kimaradt egy-egy hét, nem csak Kata menstruációja miatt, aki némi megnyugvással igyekezett tudomásul venni, hogy se a terhesség, se a nemi betegségek jeleit nem fedezte föl magán. A fél év során nem sokat beszélgettek. Az aktust követően a férfi néha Magyarországról kérdezgette, hogy pontosan merre is van, és milyen ott az élet. Kata rövid tömondatokban és egyre kevesebb nyelv-

tani hibával válaszolt. Mesélt a falujáról, a városról, ahova főiskolába járt, és azt is elmondta, hogy Budapesten szeretne letelepedni. Amikor Huck megkérdezte, hogy miért, Kata azt válaszolta, hogy azért, mert Magyarországon egyedül Budapesten élhet úgy az ember, ahogyan szeretne. Huck ezen csodálkozott, ám hiába tett föl ezzel kapcsolatban újabb kérdéseket, Kata nem tudott rájuk válaszolni. Nem föltétlenül azért, mert nyelvtudásában még némi hiányosságokat szenvedett.

Arról, hogy mi ez közöttük, és miért lett így, nem beszéltek sose. Amikor nem Kata szobájában töltötték az időt, a férfi visszaalakult azzá, akinek Kata korábban ismerte. Változatlanul szívélyes és udvarias volt hozzá, ám a kis földszinti szobán kívül rendre azt érzékeltette Katával, hogy ő itt alkalmazott, akinek feladatai vannak. Ez akkor is így volt, amikor a feleség éppenséggel nem volt odahaza. Amikor pedig otthon volt, Kata tisztas távolból, lopva figyelte, hogy Huck ugyanúgy viselkedik, mintha kettejük között nem történt volna semmi. Éjjelente alagsori kamrácskájában néha eszébe jutott, lehet, hogy amazok két szinttel följebb most éppen szeretkeznek, és a férfi ugyanazokat a mozdulatokat teszi, ugyanazokat a hangokat adja ki, és ugyanúgy váltja a feleségével a pózokat, ahogyan délelőtt vele tette. De ez éppen csak bevillant az agyába, hiába vizsgálgatta, figyelgette magát, semmiféle érzés nem fűződött a gondolathoz. Se féltékeny nem volt, se dühös. Eleinte meglepődött azon, hogy ilyesmi lehetséges, mármint hogy valaki életében olyan vonalak is vannak, amelyekről a házastársa mit sem sejt, de aztán ezen se csodálkozott sokat. A könyvekben és a filmekben elég gyakran találkozni ilyesmivel, és most a valóságban is szembesült vele. Az, hogy ennek a történetnek éppenséggel ő az egyik szereplője, nem keltett benne lelkiismeret-furdalást. Úgy volt vele, hogy neki nem kell emiatt lelkiismereti problémája legyen. Azzal birkózzon meg Huck. Föltéve, ha van neki. De nagyon úgy festett, hogy neki sincs.

Benne jártak a tavaszban, amikor Hucknak fölmondtak a munkahelyén. Hogy pontosan miért, azt nem árulta el. Attól kezdve amúgy se érintkeztek többet. A férfi nem jött le hozzá az alagsorba, Kata pedig addig se kezdeményezett. A fölmondásról is úgy értesült, hogy Huck nem járt el dolgozni, hanem naphosszat odahaza ténfergett. Hol a tévét bámulta, hol olvasott, hol egyszerűen ült a konyhában, babot evett, és sört vedelt. Katához alig szólt, a tekintetét is kerülte. Kata se kérdezett, végezte a munkáját, ahogy addig is, rendben, hiánytalanul. Néhány napig, az is lehet, hogy vagy két hétig meglehetősen fagyos volt a hangulat. A házaspár napközben és esténként alig szólt egymáshoz, éjjelente azonban Kata rendszerint ar-

ra ébredt, hogy veszekednek két szinttel fölötte. Aztán az egyik ezt követő reggelen a feleség közölte vele, hogy sajnos problémáik támadtak, ezért nem tudják tovább alkalmazni. Nagyon megköszönik az eddigieket, nagyon elégedettek vele, és természetesen olyan ajánlólevelet állítanak ki, amivel Kata remélhetőleg hamar el tud helyezkedni.

Kata megnyugodott. Ezek szerint nem ő robbantotta ki a feszültséget. A háziak szívélyes mosollyal búcsúztak tőle. Huck megrázta a kezét, és minden jót kívánt neki a továbbiakban. Kata semmiféle célzatosságot nem érzett a szavaiban. Mintha nem is Huck spermája folyt volna pár héttel korábban a combjain.

Úgy ment ki az épületből, hogy nem nézett vissza.

Nem akart újabb helyet keresni. Olyat úgyse talált volna, ahol csupán pár hónapra alkalmazzák, egy évnél hosszabb időt viszont nem akart Angliában tölteni. Amikor véglegesen kilépett a külvárosi ház ajtaján, már a zsebében volt a repülőjegye. Hazajött és sorra beadta a pályázatát a nagy multcégekhez. Hónapokon keresztül folyamatosan ingázott a falu és Budapest között, hetente többször is meghallgatásra és interjúkra járt, és nagyon gondosan ügyelt arra, hogy minden téren a lehető legjobb benyomást keltse magáról.

– Úrinő lettél – morgott rá a fűzöld konyhaszekrény mellől és reggeli neszkávémögül, csavarokkal a hajában az anyja, miközben Katát méregette, aki a hajnali vonat indulása előtt egy órával fölkel, hogy beszárítsa a frizuráját, sminkeljen, és úgy vegye föl a kosztümöt, hogy azon sehol ne essen gyűrődés. Kata nem vágott vissza, nem is válaszolt. Nem látta volna értelmét.

NEM AZ EVANGÉLIUMBÓL. JÁNOS

Nehezen öltözől át, félelmen túli, kék zaj
a hangodban. A megalkuvást, mint a szabadulást,
elviselned többé nem kell. A farmer-
nadrág a földön, a mosdót tíz évig
takarítom utánad. A kar, a láb, a szív,
testrészek és szervek váltakoznak, mint az

istenek. Ágyadon ötvenhét évig álmodtál,
s már csak egy hetet kell aludni,
és meghalsz. Hidegebb van a kórházban, bárhol,
mint amikor csak fázol, kék este van,
van kék este, kékebb. Sérült
beszélgetések nyomvonalán elcsúsztam,

lassan és érthetően, kis adagokban sérült.
Beszélgetni szeretnék, de miért, beszél-
getéseinkről megváltoztak a foglmaink.
Hogy vittél-e az arcom vonásaiból
magaddal, talán csak az anyanyelv
lift-sötétje ment le veled a liftakna-mélybe.

Egy lebontott kórház emlékéen múlik,
felismerem-e a nyomozásban részt vett
barátokat, az ellenségeket. A kórháztól
nem jól látszó hat órai ég száraz felhői értő
érkezések, búcsúk. Lassú utánzat a sötét egy
másik világból. A búcsúzást

nem ismerted, akár a görög istenek,
amíg a kereszténység trónja nem
taszította le őket. S a szív istenei is úgy
hagyták el a szíved, hirtelen. Ezen az ágyon egy

apa halt meg, azon három, s a reggel
kopogós, hideg, nullfokos alázat. Ugyanazzal a szóval

sebek ejthetők. Különösen hasonló sebek,
részlet mínusza, szeretet. Miért akartam volna egy
labirintust, ahol a tévedés gyakorlás,
s önzetlen, mint a fáradtra gyengült állatvilág. Életed
két kézzel hordom, mint egy vizeskannát, a súlya
lehúz a mélybe. S van, hogy az apákról kiderül,

mint az istenekről, hogy belőlük is egy van, s az távol, tőlem
ismeretlen területen. Köztünk a beszéd nem ismert,
mint fagyott nyúlgerinc a télnél hosszabb vadászat után.

NEM AZ EVANGÉLIUMBÓL. TÚLVILÁG

A legfontosabb félelmet a langyos vasárnap
kódolta a tájba. A túlvilág határa
holnapig eltart. Táplálkozásba
menekült szeretet, de a szeretet határa
nem a táplálkozás. A képzelet is csak úgy terjed,
mint te és mi, s az együtt töltött évek

mentén képzelem el a halottakat. A túlvilág
felőli oldalt kétsávós autópálya gondos árnyéka
takarta, bontott sáv borítja, s az itt maradtak gyenge
lélegzete. S hogy ilyenkor ki idegen, azon múlik,
mennyi félreértés jut a beszédre. Istenekbe
oltott információ rólam, s ez csak a tudás pereme

és a szédület peremén átesettek között helyez el.
Kinek a féltékeny szédülete vagyok, gonoszabb
sérülés a sérülésből? Őszinte emlékezet, óvatos,
az ottani táj. Az ablakon túl növekvő félelem
miatt nem látszik a vasárnapi égbolt. Milyen
lassan szokom le a beszédre. Milyen lassan árul el

a beszéd. A túlvilág második szintű sötétje
kezdődik ott, aminek az elejéről régóta
tudtam. Elmúlt az ünnep, de azért vasárnap van, maradék.

NEM AZ EVANGÉLIUMBÓL.

POKOL-KONTINENS

Markó Bélának

A szorongást a szégyentől elválasztó sötét
a legintimebb, forró cinkesúly. Megpattant istenek
terében a felejtés Pokla. Puha alkatrészek
nyelvén megszólított halott apák,
akikről nem hallottam, halott apák,
akikről nem hallgatok, s az óvatosságban

a fénye felaprózta kibillent egyensúly:
család, családalapítás, a szeretet preparált íve.
A felejtés egyensúlya szempontjából,
mint egy előre eltervezett, kiszámolt
földrengés, közelsége megérint, de nem
sok jót ígér. Harangok csontja, vidám

körmenet, s utolsó, boldog lélegzetvétel
komoly pontja összekötötte Pokol-kontinens.

NEM AZ EVANGÉLIUMBÓL. GYEREKSÖTÉTSÉG

Másfél centis gyereksötétség
tartja életben a súlyokat, mint egyensúly,
félelem, harmónia. Reggel hétkor még

nem térek magamhoz, s ez a magamhoz
a térhez viszonyítottan olyan, mint a lámpa
a lámpatesthez. Ebben a még nem

térek magamhoz szerkezetnek alárendelt
együttesben a közeli templom harangja
úgy illeszkedik a közel ötszáz évvel
ezelőtt létezett templom harangjához, mint egyensúly
a félelemhez, félelem a harmóniához. Színből
beszélgetek, ha a másfél centis gyereksötétség

nem takarja ki az egyensúlyhoz, a félelemhez,
a harmóniához hozzáadott színt, a kéket,
a kéket és a kéket. Az alárendelt
viszonyban is az egyensúly, a félelem és a harmónia
színe a kék, mint a fulladásé vagy a szereteté is. Vannak ilyen
egyeduralkodó színek. A másfél centis

gyereksötétség színe a végkék, s a csarnokok, piacok,
sokat szorongók álmainak színe is ez. Létezett
színekből táplálkoznak az éjszakai állatok, a vak
levelibéka, mint egy két hónapja magára hagyott
öreg környezetszennyezés,
a képzeletben láthatóan a mozdulatlansága

miatt létezik, az egyensúly, a félelem,
a harmónia kék mozdulatlansága.

SZÖVEVÉNY

REGÉNYRÉSZLET

Barakkban

Egyéves lehettem, amikor Onestre költöztünk, apám mintha hamarabb odaköltözött volna, hogy „előkészítse” az érkezésünket. Ácsként alkalmazták, kapott egy barakklakást, vaságyat, matracot és egyéb nélkülözhetetlen kellékeket az építővállalattól, amelyet a műgumiüzem és a kőolajfinomító építése céljából alapítottak. Szokta mesélni, hogy amikor először belépett az üres szobába, még a kulcsot sem volt hova tennie. Szétnézett, látott a falból valami kampószerűséget kiállni, hát odalépett a kulccsal. Amikor ráakasztotta, olyan lökést érzett, hogy hanyatt vágódott vagy megtántorodott tőle. A hiányzó konnektornak a falból kiálló egyik drótja lehetett. Mire aztán odaköltöztünk, nyilván más állapotok voltak a szobában.

Onesten imádságos- meg énekeskönyveken kívül magyar könyv nem volt a házban. Vízteleken volt egy 1842-es kőszegi Újszövetség, ami a régi, apám szülői házából származhatott. Papótól egyéb, nem is hiszem, hogy maradt volna ránk. Almaszegen azonban akadtak ilyen-olyan füzetek, könyvecskék, többek közt anyámnak egyik tankönyve¹, amely valóságos kincseshányává vált mohó ismeretvágyam számára.

Édesapám járatta az újságot, az *Előret*, azt minden nap olvasgatta, ha kissé silabizálva is. Év végén megvette az *Előre évkönyvet*, vagy talán az újsággal együtt hozták a megrendelőnek. Abból tanultam meg tulajdonképpen olvasni. De ez már más történet, a csángó postáshoz, Simon bához kapcsolódik.

Egy alkalommal, amikor bent voltunk anyámmal a szobában, furcsa morajlást hallottunk, de robbanást nem. Mintha minden megmozdult volna. Édesanyám, azt hiszem, kiment érdeklődni, hogy mi történik, mert azt kérdezte kis idő múlva tőlem, hogy vajon mit jelent a kutrémur (cutremur) szó,

¹ Ha jól emlékszem, a címe ez volt: A negyedik és hatodik osztály virágoskertje.

mert azt mondták, az van, amire azt válaszoltam, hogy „az, ami megrázza a földet”. Ebből rájött, hogy földrengés. Többször elmesélte, én már nem emlékszem az esetre, de ha így volt, páréves koromra alapos szókinszre tehettem szert románul. Az is lehet viszont, hogy az anyai rajongás színezte ki az esetet, hogy neki milyen ügyes fia van, mert nagyon sokáig vártak rám, hogy megszülessek, hosszú évekig nem lehetett gyermekük. Testvérem azután sem lett.

Harmincéves volt, amikor megszülettem, édesapám majdnem harmincnégy. Így én lettem a szemük fénye. Azért írtam, hogy nem hallottunk robbanást, mert az sem volt szokatlan. Tőlünk délre, pár kilométerre feküdt a vegyi üzem, kissé balra hatalmas, ezüstszerű fémgömbökkel, messziről látszottak, nagyobbak többemeletes házaknál. Valamilyen gáztartályok, talán butángáz-tartályok voltak, és igen gyakran előfordult, hogy valamelyik felrobbant. Hűtőtornyok is voltak a környékükön, ha jól emlékszem.

Mindez, a barakknegyed, ahol laktunk, a tisztviselőtelep, a vegyi üzem, a távolabbi kombinát és a szódagyár a vasúttól keletre feküdtek. A vasúttól nyugatra, a vasútállomáson túl épült az új város, a Város, mert azelőtt a környéken csak falvak voltak. Tőlünk keletre folyt lefelé, délkeleti irányba a Tatros, miután előbb egy nagy kanyarulattal a Perkő² déli alján keletre fordult, és magába fogadta a Tázlót. Az is északról eredt, Szloboziánál folyt a Tatrosba. Szlobozia egy közeli falu volt, onnan hozta nene Kosztika reggelente a tejet. Tej volt a boltban, de az idős bácsi falusi tejet hozott. Igen kedves ember volt. És segítőkész.

Nene Kosztika valamiért nagyon szeretett minket. Apámnál jóval idősebb volt, elmúlhatott már ötvenéves is, amikor megismertem. Feje már deresedett. Barna vagy fekete posztónadrágban járt, télen posztókabátban is, amiket falusi szabó készíthetett, mert ilyeneket üzletekben nem árultak. Magas, kedélyes ember volt, értette és szerette a tréfát, ugyanakkor komoly és megbízható természetű volt. Ilyenek voltak a falubeliek is, értelmesek, magabiztosak és tisztességesek. Jól gazdálkodtak. A szloboziaiak szabad parasztok voltak régebb is, nem tartoztak semmilyen bojár birtokához, ahogy a falu neve is mutatja. A falu neve a román *slobod*-ból származik, s ez ugyanaz a szláv eredetű jövevényszó, mint magyarul a *szabad*. Úgy nevezték az ilyen földhöz nem kötött parasztokat, hogy *részes*. Az iskolában később azt mondták, hogy István vajda³ idejében lettek szabad parasztok. István vaj-

² Perchiu³ Ștefan cel Mare

dának különben igazi kultusza volt arrafelé, az Onesttől valamivel délebbre fekvő Borzesten született.

Többször is jártunk nene Kosztikáéknál, a faluban.

Aztán apámnak sürgősen pénz kellett valamire, mi talán Erdélyben voltunk, és mivel korábban ment munkába, mint ahogy nene Kosztika szokott jönni a tejjel, hagyott neki a konyhaasztalon egy cédulát, hogy szüksége lenne pénzre. Abban az időben nem kellett zárni az ajtót, apám elment dolgozni, a lakás nem volt bezárva. Másnap a tejjel együtt ott volt az ötezer lej is a tejesüveg alá téve. Hatalmas összeg volt az akkoriban, apámnak két-három fizetése.

Papó és a füttő

Ha Almaszegre, anyám szülőfalujába utaztunk, az mindig Víztelekről történt. Volt olyan nyár, hogy heteket is töltöttem Almaszegen. Itt éreztem igazán jól magam. Földút vezetett Almaszegre a Nyikó mentéről, öt kilométert kellett gyalogolni felfelé Várpataka völgyében. A vidék gyönyörűnek tűnt, igazi mesebeli világnak. A faluba hosszas kanyargás után lehetett bejutni egy alsó, patak menti úton vagy egy felső, erdő alatti másik szekérúton.

Azután erdő alá jutottunk, az út jobb oldalán irdatlan meredek *szikla*-fal magasodott, a *kőszikla*nak neveztük, pedig nem az volt, hanem a szekérút számára a domb lábából nemzedékeken át kivájt, sík terület fölé keletkezett igen magas és meredek mart üledékes kavicsrétegből, mely tíz-húsz méter magasságban tornyosult az út fölé. Tetejét már sűrű erdő borította, a Fenes. A Fenes északi szélén nagy tisztás volt, majáliskor ott szokott a falu népe összegyűlni. Jó gombászóhely volt a Fenes sűrűje. Rókagomba, keserűgomba gyakran került utamba, ha arra jártam. Bal kéz felől, az út szélétől alig pár lépésre, a mélyben a Várpataka iramodott déli irányba. A falu előtt, a patakon túl a kenderáztató és utána egy borjúistálló volt, egészen kicsi koromban épült, mert arra az időre is emlékszem, amikor még nem létezett, ott volt a tejsarnok is. Esténként, néha nagymamával, néha Zsiga bátyámmal oda vittük a frissen fejt tejet. Csak annyit kellett mondani, hogy akarom-e megnézni a *bornyú*kat, és én már kész is voltam elindulni. Főleg miután a tejsarnokban megismertem Palit.

Túloldalt hamarosan a domboldalba hasított meredek „*kőszikla*” megszűnt, és a domb szépen, természetes lejtéssel közelített az országút szintjéig, természetesen a rajta levő erdővel együtt. Majd kiszélesedett a völgy,

az erdő széle jobbra felkanyarodott, a domboldalon legelőt hagyva maga helyett, fent a majálisozó tiszttal, baloldalt a patak is távolabbra került az úttól, és előbukkant a falu, jobbra az első épületével, a hídmérleggel. Tőle pár lépésre már következtek jobbra-balra a házak.

A főutca észak felé tartott egészen az első útkereszteződésig, ahol kis térré öblösödött. Ez volt az Izsák kapuja. Az Izsák kapuja előtt, bal felől, a főutca utolsó házában lakott nagymamám és Zsiga bátyám, akit *bátyyá-*nak neveztem. A ház majdnem az útig kiért, egyméternyi távolság választotta el az út menti kerítéstől, hogy el lehessen menni a kúthoz, amelyik éppen a telek sarkán volt. A ház mögött egy kis patak vagy inkább ér futott le balra a Pál utcából a Várpatakába. A patakon fedeles fahíd vezetett át, onnan balra, majd felfelé, északra kanyarodó utca, a Bárgác következett, mely a falu végéig kapaszkodott egyre feljebb. A falu végén, az utolsó házban, jobboldalt lakott Zsuzsika néném és Géza papó egy egészen kicsi, kékre meszelt házban. Éppen csak hogy elfértek benne. Zsuzsika néném nagymamám nővére volt, Géza papó volt az ura. Kicsi, dohánytól megsárgult bajszú, eleven bácsika volt, általában szótlan természetű, de ha megeredt valamiért a nyelve, akkor ráérősen, sokáig beszélt. Főleg Doberdóról szeretett mesélni, ott harcolt az első világháborúban, meg a bosnyákokról, akikről azt mondta, hogy a világ legbátrabb katonái, kár, hogy nem tudtak magyarul, és hogy nem voltak unitáriusok. Az ellenségről, a taljánokról azt mondta, hogy azok macskát esznek, de áldott jó emberek, bűn volt ellenük harcolni, de hát ezt kérte akkor a haza. Majd amikor észbe kapott, ugyanolyan hirtelen abbahagyta, és órákig tartó újabb hallgatásba merült.

Édesanyám almaszegi volt. Az ő apja, nagyapám, aki a szomszédos faluból származott át Almaszegre odanősülve, elpusztult a háború végi mozgósításkor, ugyanis betegen besorozták, és elvitték a frontra. Valahol Tambov környékén, Oroszországban halt meg a hazatérő szemtanúk szerint, vérhasban. Nem harcban, hanem az utazás alatt.

Így lett özvegy nagymama, évekig siratta nagytatát, majdnem belehalt. Nemsokára jött a kulákvilág, a *behajtás*. Akkora adókat vetettek ki a falusiakra, főleg azokra, akiknek volt valami földjük, hogy belegebbedtek. Így kényszerítették a makacsabbakat, hogy belépjenek a kollektívbe, a téeszbe. Voltak olyanok, akik még a padlást is lesöpörték, és vittek, amit csak lehetett, a kuláktól. Végül nagyanyámnak is le kellett mondania földjeiről, és volt elég sok, melyekért tíz-tizenkét évet szolgáltak nagyapámmal Bukarestben, hogy megvehessék öregkorukra és gyermekeiknek.

Almaszeg a valóságértlenül szép, a csodaszerű dolgok világa volt. Az emberek is, felnőttek és játszótársak egyaránt őszintén ragaszkodó, barátságos és közvetlen népek voltak, másfajta, mint a víztelekiek, pedig apám ágáról rokonaim többsége itt élt. Almaszeg unitárius falu volt.

Évente legalább egyszer hazautaztunk Erdélybe, leginkább Víztelekre. Apám szülőházában laktunk ilyenkor, ott, ahol én is gyermekkorom első napjait, hónapjait töltöttem. A háznak három helyisége volt, középen lakott Papó, jobbra, a már említett, kert felé eső szobában mi, az út felőli, bal oldali szobában és az alsó házban, amely a szobánk alatt volt, Dezső bátyámék, apám legidősebb fiútestvére feleségével, Éliza ányommal.

Papóra, apai nagyapámra homályosan emlékszem. A másik helyiségben, a mi szobánktól balra, talán a konyhában, a tornácról való bejárattal szembeni ágyon ül barna szvetterben, fején szalmakalap, sárgásbarna, dohányszínű nagy bajusza, és türelemmel, öregemberek bölcsességével tűri, ahogy körülötte lebzselek, talán bosszantom is. Bal kezénél – ha vele szemben ülök vagy állok, akkor tőlem jobbra a fal mellett a nagy, fekete, bádög-ből készült konyhai kályha, az L alakú „csikóspór”. Az ilyet mi *füttőnek* neveztük. A kályha forró lehet, az ujjammal oda-odamerészkedem, majd gyorsan elkapom, még mielőtt hozzáérne. Nagyapám, Papó egyszer csak megelégedi helytelenkedésemel, elkapja a kezem, és gyorsan odanyomja az ujjam a forró kályhalapra. Ezt csak később mesélték, magára a fájdalomra nem emlékszem, de lehetett tetteben valamilyen nevelő szándék. Elég az, hogy azóta sokáig nem merészkedtem közelébe sem a forró kályhalapnak. Aztán nagyapám emléke eltűnik, már csak a temetése napjára emlékszem, de az később volt, közben elköltöztünk Onestre.

Tüzes kerek

Az Onestről való hazautazás kicsi koromban mindig érkézfeszítőnek, kalandosnak tűnt, és mindig fedeztem fel valami újat a vonat vagy a busz ablakán kinézve, amit addig nem vettem észre. Mivel még három-négyéves koromban is nyafogós természetem volt, s ha megkívántam valamit, az feltétlenül kellett, egy hazautazás alkalmával, valahol útközben, ahol át kellett szállni más buszra, talán Udvarhelyen, a buszra váró sokadalomban megjelent egy kalapos, zömök és bajuszos bácsi. Kezéből vékony, barna gumiszálakon színes gömbök lógtak, hol lenyújtóztak majdnem a földig, hol felugrottak, vissza, a keze felé. Öklömnyi labdafélék voltak színes papírokkal bevonva, fehér és kék, fehér és lila, fehér és piros, ott táncoltak az

orrom előtt szinte, és hirtelen nagy kedvem támadt arra, hogy nekem is legyen ilyen rángatózó labdám. – Itt van újból nyárádszeredai Simi Laji bá! Simi-labdát vegyenek! – kiabálta a bácsi, és közben rángatta a labdáit, azok meg eszeveszetten és csábítóan ugráltak. – Vegyünk mi is, mondtam édesanyámnak, de ő nem akarta. Talán azt felelte nekem, hogy ilyen haszontalanságokra nem költünk, vagy azt, hogy nincs erre pénzünk. Én egyre jobban begerjedtem, nekem is kellett Simi-labda, és sehogy sem akartam beletörődni abba, hogy nem lehet. Egyszer csak odaléptem a bácsihoz, aki észrevette már nyűgölődésemet. És mondtam, hogy adjon nekem is egy Simi-labdát, mert édesanyám nem akar venni. – Jól van, mondta a bácsi, adok neked, ha édesanyád ad nekem egy csókot. Akkor nem is kell kifizetni. Erre édesanyámat kezdtem győzködni, hogy adjon a bácsinak egy csókot, mert akkor nem is kell kifizetni. A körülöttünk levő utasok egyre jobban szórákoztak a jeleneten, miközben édesanyám zavarba jött, irult-pirult, feszengett, és azt hiszem, hogy mégis megvette nekem az óhajtott csodalabdát. – Simi-labdát vegyenek, nyárádszeredai Simi Laji bá'tól, Simi-labdát vegyeneek! – folytatta tovább portékája kínálását a bácsi, akinek immár a nevét is tudtam. Boldogan táncoltattam az új szerzeményemet, ügyelve, hogy rángatózásában azért ne érjen le a földre. Még sokszor láttam utazásaink során felbukkanni különböző buszállomásokon az átalvetős sokadalomban Simi Laji bá'-t.

Rémlik valami másik utazásról, éjjel van, a brassói vasútállomáson vagyunk, az állomás majdnem üres, neonfények kínlódnak megvilágítani a nagy váróterem csarnokát, mi pedig padon ülünk, háttal a sínek felőli kijáratnak. Fészkelődöm, felállnék, hogy nézelődjem vagy esetleg szaladgáljak, de édesapám rám szól, hogy maradjak veszteg, aludjam, mert ott vannak a katona bácsik. Tényleg, valami egyenruhások sétálgatnak a váróteremben, nem lehetnek sokan, de elegendő ahhoz, hogy egy magamfajta gyermeket elvigyenek. Ezek szerint, utaztunk haza Brassón keresztül is, a jó ég tudja, miért, mert elég nagy kerülő az Ojtozi-szoroson át bebuszozni Brassóba, onnan meg vonattal tovább Segesvárig. Ebben az időben merült fel az a kérdés, hogy költözzünk-e esetleg Brassóba. Tőlem is kérdezte édesanyám, s én, aki valami újra vágyódtam mindig, igennel válaszoltam. De valamiért végül mégsem költöztünk oda.

Ha a buszokat nem is szerettem, a vonat lenyűgözött. Igazi kerekeken járó, nyüzsgő piactér volt, állandóan változó szereplőkkel, színes emberforrataggal. Posztónadrágos öregemberek, a Gyimesektől Onest felé hatalmas, szürke, Csíkban meg szürke vagy barna átalvetőket cipelő idősebb és fiatal

asszonyok, fabőröndös városi népek, bömbölő vagy nyafogó kisgyerekek, aktatáskás, öltönyös hivatalnokok, kötekedő kedvű legények és szájaló csángó menyecskék, szóval mindenféle utastól nyüzsgöttek a vagonok. Sokszor, amikor nem utaztunk, hanem Onesten voltunk, akkor is a vonaton, a mozdonyokon járt az eszem. Nagy, fekete gőzmozdonyok pöfékeltek akkoriban az országban. Kormosak, hatalmasak, és hihetetlenül sok vagont voltak képesek szédítő sebességgel szállítani. Egy éjjel, amikor utaztunk vissza Onestre, a vonatablakból kitekintve, egy állomáson arra lettem figyelmes, hogy a másik vágányra éppen befutott vonatnak a kerekei világítanak. Nem tudom, hogy tél volt-e vagy nyár, és hogy van-e ennek ilyen szempontból jelentősége, de a kerekek úgy néztek ki, mint a kovácsműhelyben az izzó vas. A sebességtől vagy a surlódástól történt-e, hogy a narancssárgától a lila színig izzottak a kerekek, vagy azért-e, mert a mozdonyok igen megerőltető vontatásra kényszerültek hegyvidéken, fogalmam sincs. Amikor később, felnőttként ez a jelenet eszembe jutott, arra gondoltam, hogy csak képzelődtem. És utána megint láttam hasonlót egy éjjel. Mégsem képzelődtem.

Ló és kártya

Ő-ztem, ő-zött az egész család, ahogy odahaza Vízteleken és Almaszegen is ő-ztek. Azt már az elején észrevettem, hogy mi háromféleképpen beszélünk magyarul, apám munkatársai többnyire á-ztak, azt mondták az embernek, hogy *ámbér*, mi ő-ztünk, de az *Előre*, a meséskönyvek szövege, az anyám által elmondott versek nem ő-ztek. Korán megtanították nekem a Miatyánkot és még pár imát, amiket asztalnál vagy lefekvés előtt kellett elmondani, azokat viszont ő-zés nélkül mondtuk. Ez furcsa volt. Falun a pap bácsik vagy más iskolázott *emberek* – szintén odahaza – irodalmi kiejtéssel beszéltek. Ők sem ő-ztek Rájöttem hamar, hogy *embert* kellene mondanom az *embör*, és kenyeret a *kinyér* helyett, meg efféléket, de ha akartam volna sem tudtam volna a szüleimhez így szólni. Azt hiszem, megsértődtek volna, affektálásnak, felvágásnak gondolták volna, ha úgy beszélek hozzájuk.

A barakkunk előtt jókora üres térség húzódott az útig, elfértek rajta mindenféle összetákolt és fehérre meszelt építmény, tyúkketrecek, disznóólak vagy más célra szolgáló fészerek, kinek mire volt szüksége. Előttünk sokáig beépítetlen udvar volt, azon játszottunk a legtöbbet. Ha ki akartam menni az útra, amelyik az udvar szintjénél magasabban volt, akárcsak egy

töltés, akkor valamiféle betonlépcsőn kellett felmenni és átlépni a vastag, üvegáttárolóval és kátránypapírral burkolt távfűtés csövein, amelyek ott tekerőztek a telepen. Az utakat fordított U betűként hidalták át 7–8 méternyi magasban, vasszerkezetek tartották fent ilyen helyeken a szurokfeke- te otrombaságot. A vasidomok jó arasznyi szélesek voltak, keresztmetszetük H vagy [formájú. Az évek során, mivel sosem festették le, szépen bevonta őket a vörösesbarna rozsda. Egyik szórakozásunk az volt, hogy mindenfé- le színű olajfestékekkel igyekeztünk bemázolni a vaslábakat, amilyen magas- ságig csak fel tudtunk csimpaszkodni, így egyes helyeken egészen vidám külsőre tettek szert.

Kilépek az útra, és valamit a poros-köves talajában rajzolgatok, forga- lom éppen nincs, elmélyülök a ténykedésemben. Egyszer csak valahonnan lódobogás hallatszik, de mire odafigyelnék, mintha már fölöttem volna. Anyám a konyhaablakból dermedten nézi, ahogy egy ló felém közelít az úton, útjában vagyok, én ösztönösen összekucorodom, a ló pedig a szo- kottnál magasabbra emeli a lábát, és átlép fölöttem.

A barakkok közt mindenhol virított a növényzet. A barakklakóknak kert- jeik voltak, ki mennyit bírt, bekerített, és igyekezett megművelni. Zöldsé- get, kukoricát, gyümölcsfákat lehetett látni a kertekben. Köztük keskeny ösvények teremtettek átjárókat a barakkok között, kiegészítőül a sokkal gyéresebb úthálózathoz. Tavasztól őszig kellemes árnyékot nyújtottak az ott lévő fák vagy a különféle épületek oldalára és a fákra is felfutó folyondá- rok. Olyan kúszónövény is volt, amelyik lila virágba borult. Sok volt a vi- rág, mindenféle színű, főleg a lakások előtti kis virágoskertekben. Volt olyan árnyékos zug, ahová hárman-négyen kényelmesen behúzódhattunk. Ilyen- kor meséssel traktáltuk egymást, aki valamilyen filmet látott, azt mesélte el. Nagyon szerettem a filmeket, bár az elején ezek nem voltak színesek, de hamarosan megjelentek azok is, és meg lehetett nézni a moziban. A mozi a két telep⁴ közötti útból elágazó utcán volt, mely a vasúttól a Tatros irányába ereszkedett a vegyi üzem felé, a mozi épületén túl pedig, balra volt még egy művelődési házként szolgáló barakk is, ahol vasárnap délelőttön- ként tévét lehetett nézni. Gyermekműsor ment tíz órától, voltak benne igen érdekes rajzfilmek is. A felnőttek a szemben levő futballpályán meccseket néztek, amit én rettenetesen untam. Mikor édesapám meccset nézett, én bementem tévézni. Meccs nézése közben a felnőttek köpködték a tökma- got, vagy cigarettáztak.

A tévét nem szerettem annyira, mint a mozit. Nem is létezett színes televízió akkoriban, sőt, sokáig csak filmekben láttam színes tévékészüléket...

Emlékszem a névtorzításokra, ahogy Sam Hawkins nevét Szamu Akenszinek ejtettük, Old Shatterhandét pedig Olsaterlának. Akadt, aki azt erősítette, hogy Old Seteringnek kell kiejteni igazából. Máskor azon vitatkoztunk, hogy ki a legerősebb hőseink közül. Hiába mondtam volna Toldi vagy Kinizsi nevét, mert nem tudták volna, kicsoda. Az egyik velem egykorú pajtásom, Laurențiu szerint, akit én Laurencként szoktam magyarul emlegetni, akkor még nem tudtam, miért, de így volt könnyebb és magyarul mondható, édesapám meg Lőrincnek nevezte, szóval Laurenc szerint Herkules volt a legerősebb, mert több autóbust is el tudott húzni. Így megjegyeztem magamnak Herkules nevét. Laurencnek volt egy nővére is, Marilena, akivel sokszor hajba kaptunk, egyszer, három-négy éves koromban még a fejét is betörtem csúnyán egy olyan vaskapoccsal, amivel a gendárkat szokták egymáshoz kapcsolni az ácsok, és mindenhol lehetett találni belőlük. Mikor hetedikes voltam, akkorra már Marilena egy fél éve Csíkszeredában dolgozott egy ottani nemrég indult üzemben. Édesanyámmal éppen utaztunk haza, Víztelekre, és mivel Szeredában át kellett szállni az udvarhelyi buszra, de az később indult, ezért a városban járkáltunk, amikor találkoztunk vele. Én alig ismertem fel, felénk jött, édesanyám nyakába ugrott, és azután megkérdezte magyarul, hibátlan csíki tájszólásban, hogy vagyunk, merre megyünk. Mintha már jobban forgott volna a nyelve magyarul, mint románul. Életemben így el nem képedtem addig, mint akkor. Hihetetlennek tűnt, hogy valaki, ráadásul Marilena, aki nem volt valami jó tanuló soha, így megtanuljon egy idegen nyelvet, és éppen magyarul. Úgy gondoltam addig, hogy csak olyan nyelveket lehet megtanulni, mint a francia, a német vagy az orosz, azokat is hosszú évek alatt. Még senkivel nem találkoztam ismerőseim közül, aki román létére megtanult volna magyarul, ráadásul nem is az iskolában, és ilyen hamar.

Ha nem filmekről beszéltünk, akkor igen gyakran kártyáztunk. Magyar kártyával a legtöbbször, amit bentről csentem el, és megtanítottam a többieknek, hogy melyik szín és alak mit jelent. A románok főleg hetesezni, septikázni tudtak, így ezt játszottuk, de olykor pókerezünk is. Almasze-gen hatvanhatozni meg huszonegyezni tanultam meg Zsiga bátyámtól, ezért ezeket játszottuk barátaimmal.

A betűk

Barakkunk felé közeledtem az úton egyik délelőtt, szemben a keleti heggyerinc, a Tatros irányába, a Kavicstető, ahogy magamnak lefordítottam akkoriban⁵. Sokat tűnődtem a nevén, úgy képzeltem, hogy valahol a legtetején biztos egy kavics van. De mekkora? És mi történik, ha valaki azt a kavicsot onnan elviszi vagy elrúgja? Később jót mulattam ezeken a töprengéseken, amikor már a név varázsa eltűnt. A Kavicstető felé bámultam tehát, amint a barakkunk felé közeledtem a poros, kövezett úton. Szép idő volt, meleg, a levegőben *semmi pára*. Felnéztem az égre, és egészen sötét-kéknek tűnt, majdnem feketének. Pedig verőfényes nappal volt, a nap fent volt az égen. Meresztettem a szemem, hátha meglátom a csillagokat is. Hirtelen nagyon boldognak és könnyűnek éreztem magam. Ilyen sötét-kék eget Erdélyben sohasem láttam, ott az ég inkább bágyadt kék volt az ones-tihez képest.

Ilyenkor gondolkodhattam el először azon, hogy is lehet, hogy ÉN vagyok. Azt értettem, hogy minden más és mások vannak, ez rendben is volt, el tudtam fogadni mint kívülálló az ő letezésüket, de hogy lettem én, énként, belülről nézve és élve a világot? Nem a személyem, hanem az az állapot, hogy éppen belém bújt az énség, hogy belülről és nem kívülállóként tapasztalhatom meg saját létezésemet? Mert tudtam, hogy alig pár éve születtem, hogyan lehetséges hát, hogy ez megtörtént, mikor néhány éve még nem is voltam? Honnan jöttem, nem a testem, hanem az, aki énként érzékeli a többieket, az ŐKET és AZOKAT? Hogyan bújhatott belém a világra látás és érzékelés lehetősége? A *miért*ek aztán sokasodtak. Később azt is észrevettem, hogy a leghétköznapiabb dolgok, nemcsak a nevük, valahogy teljesen pókhálószerűek. Ha sokáig gondoltam valamire, és ismételtettem magamban a nevét, egyszer csak széthullott, mint egy kiszáradó homoképítmény, elveszítette értelmét, szétfoslott, mint egy megsérült pókháló. A szó kiürült a tartalomtól, hangok értelmetlen és fölösleges sorává alakult. Ezen nagyon csodálkoztam, majd megfeledkeztem az egésztől sokáig.

Egyedül voltam bent a konyhában, édesanyám valahova elment, és mondta, hogy jön mindjárt. Egy kicsi széken ültem éppen, amikor benyitott a postás bácsi, akit Simon bá'nak hívtak, és valamelyik csángó faluból való volt. – Na, kicsi fiú, azt mondja, hoztam neked egy újságot! És azzal el is ment. Elvettem az újságot, és talán először vettem szemügyre. Aztán

fogtam az anyám ollóját, és szépen, óvatosan elkezdtem kivágni belőle a nagyobb betűket, majd elteregttem a konyha földjén. Mire édesanyám hazajött, tele volt a lakás betűkkel. – Hát te mit csináltál? – szólt rám csodálkozva, amikor meglátta az újságban végzett pusztítást. Mondtam neki, hogy én semmit, mert a postás bácsi azt mondta, hogy hozott nekem egy újságot, avval játszottam. Erre aztán a szidás elmaradt, bár én akkor egyáltalán nem éreztem, hogy ezért szidás járna, ha egyszer nekem hozták. A dolog ennyiben maradt volna, hanem én kezdtem kérdezgetni édesanyámat, hogy amiket kivágtam, azok mik. Mondta, hogy betűk. Nem voltak egyformák, de sok volt köztük, amelyik azért ismétlődött. Kérdeztem, hogy ez milyen betű, az meg milyen. Türelmesen válaszolgatott. Akkor ez az Előre-betű, nyugodtam meg, amikor az E-re került a sor. És ez a Béla-betű, jegyeztem meg a B-ről. Így ment ez egy darabig. Néhány hét alatt megtanultam az összes betűt.

Amikor a városban jártunk, és láttam az üzletek feliratait, meglepődve tapasztaltam, hogy azoknak a betűit én ismerem. Tehát a románok is ugyanazokkal a betűkkel írnak, mint ahogy magyarul kell. A régi állomás környékén járhattunk, amikor egy régi világból való emeletes épület sarokbejárata fölött – arra már a kis- és nagybetűket is ismertem, sőt némelyik kézzel írott betűt is – az volt odaírva, hogy *Bubet*. Eltűnődtem, mert ilyen szót nem ismertem. Kézírást utánzó nagy piros felirat volt. Kértem, hogy mi van odaírva. Azt mondja édesanyám, hogy: bufet⁶. Ezen erősen elcsodálkoztam. Akkor miért nem azt írja, miért van b-vel kiírva az f? Hát szégyen f betűnek az alsó szára helyett nagyvonalúan egy kissé lecsúszott hurokja volt, nagyon hasonlított a kézzel írott b-hez. Ezt is megjegyeztem magamnak, és óvatosabb lettem a betűk alakját illetően. Ha valamit nem tudtam kisilabizálni, kerestem gondolatban, hogy milyen betű alakja torzulhatott el.

⁶ büfé, falatozó

Bíró József

VISSZHANG

(1)

közben minden sivár
parányi óvatos veszteség
: *álma megint túlvirágzik*
teste felette lebeg
napkatlanba sose néz
: *pusztító tűzvészre vár*
vén almáskertre gondol
már képtelen tájékozódni
: *tudván tudja sorsát*
nincs honnan visszaút
szemhéjára pengével rajzol
: *forrón vibráló kora délutánt*
valamerre mennie kell
pille szárnyát simogatja
: *zsebében ujjnyi lámpabél*
botlik göcsörtös indákba
fájdalmai mégis elillannak
: *katonanótát fűszálnak dúdol*
sziklák közé fészkel
súlytalan árvasága szépül
: *tarisznya mellett hánccsaru*
vértócsát imával hizlal
jövőjét elvétele tervezi
: *rejtélyeiből is kiszorul*
háborgó tengert képzel
kötelmes szeretetre vágyik
: *titkoltan részleges aggodalom*
hibátlan sugallatot keres
megjelölt napi bölcsessége
: *árokszálen sem lelhető*
számolt arcai szertefolynak

felrémlik elkövetkező élete
: *huzattól könnyező tárnában*
tétlen bizalma elenyész
becéz fonnyadó szirmokat
: *nemhogy rommá romlana*

VISSZHANG

(2)

tornyosuló mámoros támfal
szór gutaütéses nullás lisztet
: *mézes búcsújáró meghittség*
szomorú karmester bokrosodik
fugáz lopakodó hajópadlót
: *varsában buborék vergődik*
tébláboló szutykos lurkót
gyilkos szélvihar perdít
: *nélkülözésben nincs hiány*
csecsemőt hangol szülőnek
kötelez ravasz tanfolyam
: *koszorús rostély némul*
festményen tomboló vértesszobát
aszúhabba költöztet
: *lekváros buktába fokhagymát*
búzatáblában aranyló remény
gyomirtót ingre permetez
: *szervezett uszítást titkosít*
kutyaugatás feledtet tégelyt
hajtincs kikötőt szellőztet
: *hegedül szorgalmas halmaz*
forgalomművelés munka közben
bérfelhőt mos vitorlavászon
: *féltékenység kelt visszatetszést*
megfelelő részes sorrendben
becslés keresztez bírálatot

: *mélyre vetített ragaszkodás*
módosul szakaszos fürdőház
kilépés előtt nyeremény
: *számozott fegyver zsírpapírban*
szeplős borostás szereparc
sínpártól szökell sínparig
: *lehulló takarás szembesít*
kohlományt háritó tiltakozás
tönkretett életet viszonyít
: *gyúanyagból kiforgó szégyen*

VISSZHANG

(3)

félemlített rövidlistás űrlap
hanggránát füstjében szűzsarló
: *árnyalt néma tenyészet*
megannyi páncélozott jármű
számlálhatatlan tiltott útvonal
: *másodkézből fedett árvalányhaj*
fontos védelem lemaradásban
vezetőszáron kötelező lövés
: *minden éjjel áramszünet*
úgy tűnik átlényegülés
feleslegesen nyitott élet
: *végtevére megjelölt térkép*
aszályos völgyben akadály
mélység nélküli hegyomlás
: *befőttesüveg csurig fénnnyel*
tovatúnt teljes megvilágosodás
áthallás becsukott szemmel
: *másutt hajlongó győztes*
szapora tollfosztott titok
fészerben aggódó nyugalom
: *részeg bolygó kóvályog*

nincs szomorú kárpitszög
láthatatlan jégesőben bála
: *hátrálva haladó jelteljesség*
bizonyosan lesz csodatétel
kényszer nélkül osztott
: *szánalmas másolt gondola*
szokott szomjúság naponta
méltán elnyert büntetés
: *homokban félelem hervad*
tevékenyen illeszkedő horgony
magányos életlen vadásztőr
: *fizetett teremőr sehol*
énekhang cserél fűzöt
hiába suhog hajnalhatalom
: *időtlen időben időtlen*

VISSZHANG

(4)

figyelem híján tavaszidőben
rejtett helyzetben maradvány
: *balsors nélkül silány*
porlepte keresztprés alatt
keserű álom könnyez
: *legenda múltán üres*

zöld hátú elárvult kőkarám
meglepően szerény megoldás
: *hófedte fenyőág riszál*
kitervelt mutatvány mögött
tiltott ételsor mártásban
: *fizetett szerelem pállik*

VISSZHANG

(5)

tenyérenyi sebhely kéklík
hamisság szikrát nyeldekel
: *láthatóan torz kísérlet*
teremtett felelet tűnik
hétrét árnyalak gubbaszt
: *tartástól mentől távolabb*

szándékos durva érintés
pántlikás mosdató szónoklat
: *kopasztott nemtelen vádalku*
mindannyi amennyi álom
gleccsernyűtt orgyilkos kristály
: *kezdetől leplezett hitszegés*

VISSZHANG

(6)

többnnyire nincs már
mit mire vélni
: *fatálcán tűpárna hámoz*
penészes kenyér pirul
fehérül kihullott hajszál
: *kenőkés pondrót felez*

feledett asztali áldást
véres olló mormol
: *engedély nélkül érthető*
megrendelt támadás után
minden koporsó könnyezik
: *alulról nézvést annyi*

VISSZHANG

(7)

aszfalon úszó aranykád
: *láthatatlan nyomvonal*
kétségtelen felismerés
mályvabimbós terület rothad

zsákforma zamatos felhő
: *kasztrált villámlás*
hozzáadott belsőségek
tagadhatatlan ami ideiglenes

visszanyert árnytest jósol

VISSZHANG

(8)

közelítés nyilván sorrendben
: *tagadható szervezés*
kettéfűrészelt fenyőgerendák
felelőtlenek maradéktalan biztosítása

páholyból látható parkosítás
: *kopott terepasztal*
tóramosolygó vakkeretárnyék
szándékosan beolvasztott hirdetőoszlop

párjavesztett énekesmadár sír

VISSZHANG

(9)

fölszabdalt könnyű rózsában
: *névtelen fejbőrtánc*
kivénhedt szögesdrót akadály
műanyag szívlapát használhatatlan

hamu takar szivárványkottát
: *bizonytalan kiegyenlítés*
végtelenített többlenyegűség
csonthéjas polgárháború lehetséges

vonatkozó teljesedés befogad

VISSZHANG

(10)

középpontos visszavonulás fennáll
bizonyíthatóan megvalósul közben
: *sejtmegfelelés őrbástyája tulajdonrészben*

VISSZHANG

(11)

korlátlan hozzáférés tűréshatáron
szüneteltetett értelmes párbeszéd

: *helyrezökken próbaidős résztapasztalat*

VISSZHANG

(12)

sajátos teljesülésből visszacsatolás
rugalmas záradéklehetőség világol

: *csillaghulláslátott életörökítő koldustövis*

AMIKOR AZ ÁLLOMÁSON

*istent az ember alkotta nem fordítva
mondta apám valahányszor elsírtam magam
miért kell meghalnom
azt hitte ezzel megvigasztal*

*az emlékezetemben mindez már hallgatássá vált
pedig apám nem hallgatott
látod a mindent elnyelő éjszakát
nagy az ég és nagy a csend
ebből építette az emberfia
ebből és reményből
vázat köré rostokat izomból
edzett inakat melyek az ég alját megtartják
aztán vért pumpált belé vörös olajat
amitől isten lehet*

*nem kérdés ő is meg akart születni
mint kőből kihámozott szoboralakot
testünk anyagából fejtettük ki
szépségét szemünk magába zárta
mondta miközben hosszakat léptünk az állomás felé
mint a királyok mikor gondolkodnak
én a védkörében
s ő vitte a visszavert nap tüzét*

*amikor az állomáson ismét elsírtam magam
egy furcsa allegórián
hogy nélkülem robog tovább az életem
éreztem szememre durva jég nő
mint a fülke ablakára
nehogy azt hidd ő más mondta apám
az ő testébe is beette magát a halál
már nem is olyan kincset érő edény*

*de a kék ég a kék tavak
a rózsabogarak zöldje ahogy villan
évek gazdag tavaszokkal
nem a halál...
lám kifakul mögöttünk az élet
építs tág égboltok alatt*

éreztem ahogy fekete szárnyaival
a hideg lég betolat
itt a vonat szólt hűvös-ünnepélyesen
elnyelte a sötét mint szennyes vízben elringó uszadék
és ő magával vitte a visszavert nap tüzét

PHILEMON IFJÚKORÁRA GONDOL

feleségemnek, Baucisnak

csak az nyer aki tudja
hogy kell egyetlen szót tartóssá tenni
volt az az éj
szelíd harapások
lélegzetvételnyi szünet
míg a száink megpihen
kiesett hajadból a csat
fölköttünk csillagraj sodródott
fényt vetített ránk
és idegenséget szórt a pupillánkba
féltünk illetve féltél
kérted hasítsam fel a sötétség gyomrát
folyjon szurokká sűrűsödve
először az ablakokra
az ajtó alatt beszűrődő reggeli fényekre,
az éj peremén csüngő testünkre
a kihűlő ajkaidról fakadó
*többé nem leszre
a már semmi sem tetszikre*

volt az az éj
hallgattalak hogy amink van
az csupa sebzés
szívtam be annak a virágnak
a bódító fanyar illatát
ami a tüdődben nőtt
összemorzsoltam szirmait
levelét szárát
ebben nyújtózkodtunk
egy vagy több napon át
egyhuzamban
vártuk amíg az állatok
száján megköt a szurok
immár a fénytelen csillagrajban
peremén a szétomlóban levő világnak

VERGŐDŐ NÉREISZ

Minden éjszaka ébredek, amikor kimész pisilni,
valódi félelem száll meg, számolom a percekét,
hallgatom a neszeket, reccsen a padló, ahogy
kihúzódsz a széked, hallom a laptop-ventilátort is,
a táskádban kutakodsz, pittyen a telefon kioldógombja,
amikor már visszabújsz mellém, alig-alig tudok
visszacusszanni az álomba, a kétely homályos
torlasza nem enged, ilyenkor rendszerint vádlón
süt az úr gombszeme, főként rám, de végig
rajtunk, hogy aztán, mint a szentek képein, az
égnek fordítsa.

*A szerelemnek megvan a maga erkölce, ezt vallod,
az ágy lejtősnek tűnik, mégis megáll benne az az
elmosódott massa, ami belőlem szívárogo, mint
vízfesték a ceruzával megrajzolt kontúrokon, nem vér,
pedig mintha repedések lennének a testemen, ébredsz*

és osonsz, mérést végzek a félhomályban, az elektron
pozíciójának kvantumbirodalmában, aztán a félelmem
elrontja a hullámfüggvényt, ezért kislisszansz a térben
és időben keletkezett hasadékon, a szemüket vesztett
üregek mögötti sötét űrbe, közben kacéran odaveted,
a szerelmet sérti a megfontolás.

A reggeli ártatlanságban aligha számíthatok arra,
hogymeg egy isten is ébren lehet, hogy amint elhagyod
a látóköröm, a szobát, megszűnsz létezni, ő vigyáz
rád helyettem, a bő, alvó blúz alatti meztelen melleidre,
a hívogatóan széttárt lábaidra, borostyánszínű szeméremtestedre,
melynek energiája a napból származik, és valahányszor csak
rád gondolok, öllelek, rád fekszem, vagy beléd hatolok, benned
moccanok, lélegzeted veszem, elhasználok egy falatka napsütést,
s a tested sókkal telik meg, rezgésközpontjában halkul a létezés
örömeinek visszhangja, romjaiban hever a csupa fény, és édes
nyögések sarjadnak.

PÉLDABESZÉD

*„Kelet felől jő meg a gyermek
tenyeréből szögek rozsdája olvad;”
Farkas Árpád*

Egy férfi megfizet a tetteiért.
Mérd ki az időt, mérd ki visszavonásig.
Legalább ennyit mindenki megtanul
az egészsből.
Ha bölcs lennék,
akkor megelégednék azzal,
hogymeg csak figyelek,
mintha fá lennék,
fán madár,
annak elhullatott tolla,

hangyasav által lebontott szaru.
Ha bölcs lennél,
hagynál *gyermekké gyámoltalanodni*.

Miért fárasztod magad
olyan emberekkel,
akik okosabbnak hiszik magukat
más embereknél.
Férfiszerep állni
a *nagy, nomád mennybolt* kapujában,
ceremóniára várva,
hallgatni a kihagyó szögverést:
vas–vas, vas–hús, vas–csont.
Tudd magadról,
hogy kicsoda vagy
ahogy a sziklát körbeírja a hullám,
húzd meg a határt függetlenül attól,
hogy miféle istene van ennek
az őre-hagyott világnak.
Miféle útveszejtő isten figyel hidegen,
mintha kitömött lenne.
Mozdulatlan vagy színét váltó?
Az én apám egyedüli problémája is az volt,
hogy sosem ismerte ki magát,
ezért sosem tudta, mit akar.
De vagyok olyan nagyvonalú,
hogy ezért ne haragudjak rá.
Meghalni a legnehezebb, mondja,
ahogy ott áll kelet felől,
nem mozdulni, az az igazi erő.
Durva ujjbütyke közül kő koccan fogához,
s a *mennyei vatta kifordul a szájából*.

FALU A FÉNYPORBAN

Volt egy falu, ahol, mostanában úgy veszem észre, boldog voltam.

Ez a „mostanában úgy veszem észre” az emlékezés legnagyobb trójai falova. Akkor, a nyolcvanas évek első felében nem voltam boldog. Ma már úgy mondanám, nem *akartam* boldog lenni, akkor azonban nem voltam ilyen megengedő. Az alkohol iszákos cimborákat hozott haza, a szobában gyomorszag terjengett, én pedig váltig azt állítottam, hogy boldogtalan vagyok.

A boldogság állítás kérdése, hozzáállásé, tekinteté. Eleinte nem hittem Nicolae Steinhardt-nak, aki a *Napló a boldogságról*t a börtönévek alatt elvesztette föl magában. Ma már hajlamos vagyok hinni neki.

Ha ütnek, fáj – még ez sem egyértelmű, hiszen akad, aki szó nélkül tűri az ütlegetet. Ha alkoholnak, boldogtalan vagy – ez igazán nem axióma. Még az sem az, hogy a kortyvilág

Egyedül vagyunk, Kádárék, mint annyiszor, most sincsenek kint. Nem nagy, de hangos társaság a kis szobában, amelyik a mienk, hiszen mi csak négyen vagyunk, ők öten. A nagyban mi ücsörgünk szalmazsákhomályban. „Lalele, lalele-nflori” – éneklí Bunyi Lajos, akit állítólag majdnem felvettek a Kolozsvári Állami Magyar Operába. A refrénnél ritkán jut tovább.

Akkor nem érdemel megértést. Én viszont küszködtem a nemérdemellel – ebből született a *Visszaforogás*, és ma már úgy látom, erre ment rá a házasságom. Ebből táplálkozott az arroganciám, mellyel tulajdonképpen minden függőt és nőt lenéztem. De hogy fordítsak egyet a tekintetemen: ezért érkezett meg a szerelem.

Az ember nem hirtelen lát másként. Egyszer csak észrevettem, zavar a macsóság, a kaotikus patriarchátus, és egyre nagyobb nosztalgiával gondolok Bikalra.

Bikal kis, vagy inkább aprócska falu Kalotaszegen, az akkori tiszteletes, Ferencz Miklós mesélte, hogy az első tatárjáráskor nem is találták meg, el sem pusztíthatták, csak a másodikban. Ferencz Miklós később esperes lett, egy autóbaleset okozta embóliában halt meg jóval később – akkor már nem jártunk Bikalra.

Voltaképp azonban a mai napig járok. Nyáron megfordultam ott a feleségemmel, és az ottaniak hűledezve hallgatták, ki mindenkre emlékszem. Becére, a villámkezü kapusra. Boszorkára, akivel fociztunk, és aki utólagos

gyanúnk szerint ellégiesítette az új, gyönyörű, vörösbarna focilabdánkat. Joe-ra és Cibókára és Bakira, a falu nagylegényeire. Hatházi Huncira, az öcsém legjobb pajtására.

Leginkább mégis a Kádár- és a Ferencz-gyerekekre. Kádárékkal vásároltuk a házat (amikor édesanyámék úgy döntöttek, hogy eladják a részüket, ők vették meg). Zoltán lobbanékony, szeplős fiú volt, Lajos álmatag matekes, Kinga velem egyidős lány. Emlékszem,

A kert közepén, akkori szemmel közepes, ma már inkább kis dombon hatalmas körtefa. Az irodalmas körtefák örök hatalmasságával áll ott, nem is a kert, hanem a terület közepén. Az már a szomszéd kertje, de hát annál izgalmasabb minden. Mert odagyülünk a dombra mind a heten, és ilyen-olyan ágakkal hajigálni kezdjük a körtét. A kisebbek, Zoltán és öcsém nem tudnak magasra dobni, mi azonban nagyon feszítünk. Sok körte le hull, sárga fény borítja be a zöldet. Végül gondosan megszámloljuk a le hullást, és igazságosan elosztjuk.

egyszer családot játszottunk, és mi halálosan és egy cseppet sem játékból összevesztünk. Mint egy igazi házaspár.

Ferenczék is hárman voltak. Éci, a szőke baba. Miki, a kerekfejű fafüreszelő. Árpi, a kerekfejű szobatudós.

Így élnek az emlékeimben, és van, aki már csak ott él: Lajost, aki vilánszerelő lett, néhány éve agyoncsapta az áram. Valahogy úgy, mint az én gyermekkoromat,

„Kupa, Kupa, mért vagy Kupa, a sárgalábú istenit az anyádnak!” Öcsém-mel ordítjuk ezt, mint a fába szorult boldogtalanok. Megint Kádárék nélkül, ezúttal a kis szobában, a nagyban Kupa Zoli iszik veszettül, sehogya se megy már haza, nem bírjuk. Ezért énekelni kezdünk, amíg be nem rekedünk. Kupa Zoli még akkor is ott van.

amelynek megtiltottam a boldogságot. És akkor vajon Bikal?

Emlékszem szépekre. Ahogy a traktor köpi ki a szalmabálákat, mi meg ketten egy hozzá kötött pléhen vonszolódunk, és hetes kupacokba rakjuk őket. Ahogy focizunk a focipályán. Ahogy vízért megyünk a csorgóhoz. Ahogy etetjük Csám-csámot, a szomszédék disznáját, akit kineveztünk a kedvencünknek. A másik disznót (a gyalázatosnak már a nevére sem emlékszem) csípős dolgokkal etetjük. Ahogy Kati nénihez és János bácsihoz megyünk, és nem szabad megszimogatnunk Csöpít, mert arról kellemetlen emlékei vannak.

Hát végül is minden szép volt, és kár, hogy már csak utólag mondhatom ezt el. De mindig abban a reményben éltem és írtam, hogy valahol talán az is számít, ha utólag. És ha van egy ég fölötti bolygó, amelyen számon tartják a megtérteket, akkor arra kérem, írjon fel a fényporba.

LEVÉL FALURÓL

Kérem, nézze el nekem, de minden egy falusi budin kezdődött. Ráadásul nem is volt ez a budi szép, illatos, márvánnyal fődött, modern, hanem egy egyszerű kinti budi, fából készült, az ürülék és vizelet szaga mélyen átitta már az ötvenéves faanyagot, mocskos volt, a legkevésbé sem higénikus. Ráadásul még hideg is volt, tél közepe, mifelénk ez mínusz tíz fokot jelent, esetenként ennél is kevesebbet, aznap reggel éppen tizenötöt.

De mégis ez volt a hely, amelyet leginkább otthonomnak tudtam nevezni a ház körül, a hely, ahol sosem zavartak, arra az időre, amíg látszólag a nagydolgomat végeztem, és higgye el, nem volt könnyű elhitetni mindenki, hogy bizony, én napjában háromszor félórát végzem a nagydolgot. Talán már gyerekkorom óta erre készültem, hiszen az ürítés fizikai része nálam sem tartott többet, mint a legtöbb embernél, de már régen is egyfajta rituáléként fogtam fel, rákészüléssel, levezetéssel, s persze olvasással.

Magát is így ismertem meg, azon a tizenöt fokos reggelen, egy irodalmi folyóirat társaságában, a fabudin. Talán azt is el kell még magyaráznom, hogy mi vitt rá arra, hogy nem csupán rá merjem tenni fenekem a jégge fagyott deszkára, de közben olvasással húzzam tovább a vécézés idejét. Az ok ebben az esetben nagyon prózai, a maga nevében nevetséges is, hogy azt ne mondjam, gyerekes, és minden bizonnyal Önt éppen ezért nem is fogja meghatni, nem a legjobb színben tüntet fel engem. Cigiztem, titokban.

Az én koromban ez már nem kellett volna egy nagyon izgalmas, eltitkolt dolog legyen, hiszen dolgozom, van keresetem, és nem is vagyok túl rosszban a szüleimmel, szóval szinte fölösleges titkolni dohányzásomat, valahogy mégis mindig úgy voltam vele, hogy ezt a pár napot, amit itthon töltök néhány havonta, kibírom, na nem cigi nélkül, hanem a budiba szorulva vele. Külső szemmel nevetséges, számomra viszont tovább emelte a budim otthonosságát, és ismételten kérem, nézze el nekem ezt a prózaiságot és gyerekességet a cigivel, de úgy éreztem, le kell írnom ezt is, bár lehet, hogy csak amolyan irodalmi pótcselekvésként, mivel én sokszor úgy voltam a szereplőimmel, mint a kezeimmel egy-egy kocsmasztalnál: ha nem volt mit kezdjek velük, hát cigit nyomtam az ujjaim közé.

Na de visszatérve Magához – mostantól nem *Önhöz*, már bocsánat, ne érezze tiszteletlenségnek, arról szó nincs, de annál közelebb érzem Magát

magamhoz, hogy ne Önözzem innen tovább –, Magát a budin ismertem meg, egy rövid novella keretén belül, és azóta sem ment ki a fejemből. Emlékszem, ülttem ott a hideg deszkán, rutinszerűen gyújtottam rá, és hamuztam a titoktartás végett kikészített fagyott levélbe (az nem gyúlt meg, mint a budipapír, plusz a felgyülemlett ürülék közé hajítva sem volt olyan feltűnő egy lapi, mint egy csikk), forgattam a korábban is sokat olvasott folyóirat lapjait, amikor Magára akadtam. Azt már nem tudnám megmondani, mi fogott meg az írásában, talán a végletes személyessége, úgy tudott szólni Magáról a novella, hogy közben férje előtt is nevetve letagadhatta volna az ott történeteket, és egészen biztos voltam benne, hogy nem egyezik száz százalékgig az elbeszélte történet és a valóság, Magának talán mégis.

Talán tényleg ott ült a kocsmában, egyedül, egy asztalnál, sör Maga előtt, fejében köd, belsejében üresség, unalmában pedig az embereket figyelte, a pasit, aki rányomult a pultoscsajra, majd, amikor nem jött neki össze a dolog, egy másik lányra, s talán szerette volna, ha Maga az a másik, annak ellenére, hogy házas, s talán így találta ki a tovább történeteket, hogy a vadbarom odasétált az asztalához, kérdés nélkül leült, és nem titkolva állatias vágyait, felmérte Magát, mint egy elfogyasztásra szánt csirkecombot, Maga meg élvezte, hatalmas, háborgó, és (éppen akkor) alkoholtól és unalomtól ködös elméjének kikapcsolódás volt a porszexuális tekintet Magán függése, egyszerűsége, élvezte a tudatot, hogy itt játszani sem kéne, talán beszélni sem, csak dugni, elmerülni a mások testben, Maga mögött hagyva családot, gyereket, erkölcsöket, önmegtartóztatást.

Az íráshoz persze arcot is elképzelttem, a Magáét, legalábbis egy olyant, ami szerintem talált volna Magához, attól kezdve ez az arc volt örökösen előttem, az ő szájából hallgattam az írott sorokat, és bár azt szokták mondani, hogy az írás önmagában, írójától függetlenül létező valami, és nem befolyásolja, nem befolyásolhatja semmilyen külső, valóságos tényező (milyen vicces, nem?, a valóságot elviselhetővé tevő, a valóságot magyarázó, valóságosan megfogható és olvasható betűhalmaz szentségét nem szabad befolyásolnia a valóságnak...), számomra azonban nagyon is fontos volt az írás fölött olvasható név, kedves Em, ha más név díszelgett volna az írás címe fölött, teljesen más lett volna a benyomásom az egésztől. És befolyásolt a betűtípus, a szedés is, a lap anyaga (közepes vékonyságú, kellemesen fehér, eléggé hajlékony), természetesen tudom, hogy ez nem a Maga érdeme, az irodalmi lap standardja határozza meg ezeket a faktorokat (ahogy a Maga neve sem a Magáé, úgy kapta), ezért aztán nem kéne beleolvassam a novellába ezeket; átlátszó kellene legyen számomra a papír, a betű, a szó-

közök, de még a Maga szavai is, hiszen azokat is csak kölcsönvette, és csak a történet kellene maradjon, a képek fejemben, az érzések a gyomromban.

Bocsásson meg, kedves Em, de ez nálam nem működik ennyire tisztán. Éppúgy, mint magányos fabudimat, a Maga olvasását is beszenyeezi számos faktor: maga a budi, átható szagával, figyelmen kívül nem hagyható szerepével, beszűrődő fénysugaraival, pókhálóival és benne döglött leveivel; a korábban említett, írását bebörtönző irodalmi folyóirat minden standardjával; novellájának kölcsönvett, szelektált szórengetege; a Maga neve behatároló Nőieségével (miért is nincsenek androgün szerzők?). Mocskos volt az első élményem magával, és a többi sem lett tisztább, de erről majd később írok Magának.

Nézze el nekem, kedves Em, de minden egy falusi budin kezdődött, és a fentiekből talán maga is látja, miért nem szégyellem ezt igazán. R.

OLYANNAK LÁTOM A TESTEM

Olyannak látom a testem ma este,
mint fodros menyasszonyruha,
és miért ne lehetnék csak bájos,
ha az ideképzelt sárm most
velem nem hasonul, csak meghasad?
Az övvonalnál, itt a has alatt,
ott a Béke-szigeten az árboc,
konkvisztádornak ha vágyódsz,
legyél az első, aki sarkamra lép,
s leszel te szívem fölött a kép,
amulettbe zárva,
te hajótörött, árva,
kis kunyhóm ablakából integethetek,
és elsodornak tőlem majd a tengerek.

Tengernyi tűnődés az első nászi ágyon,
az első nász után a következő vágyom,
és lánykori nevemet anyakönyvbe írva
engedi láttatni ócska szereplíra,
pedig a tényen mindez nem változtat semmit,
látom gyermektestem élvezni a csendnyi
magányt, a menyasszonyi fátylat,
fejemre csipkés köd borult,
s az engem váró kötelesség bágyaszt.

Harangoznak újra, a násznép talpra szökken,
föl-föl, magyar, halk válás sír a csöndben.

LÁTOD-E, KEDVESEM

Látod-e, kedvesem, te drága, az énekhang már nem énekel,
s a holnapi ütközetre várva, hiába nyújtózom, nem érlek el.
Persze, hajnalodik már a téren, olcsó levek csuprát öblítik ott,
felekből gyúródtunk egészre, s a gravitáció ránk nem hatott.
Pörgess meg ujjbegyed szép csúcsán, pattints a falhoz, labda én,
leszek a masni isten földi kulcsán, s mosolyban te a fog-fehér,
látod-e, kedvesem, te drága, bosszúból dalból görgetek
feléd, ki megváltásra várva, meghágnál minden szellemet,
látod-e, kedvesem, te drága, bosszúból dalból görgetek,
feléd, hogy ne légy olyan árva, új és újabb rímeket.
Látod-e, kedvesem, te drága, úgy élünk együtt, amint szokás,
túlértékelt megszokásunk ára e félkomfortos és másfél szobás.
Nemet a pénzre, mit nekünk a luxus, kenyér ha morzsál, a lét
garantált tájék,
inkább a csendünk legyen csak a biztos, s kettőnk közt
e földi-égi játék.

BÁNATOS HETEK

Hét perc elég, hogy bár egy versem olvasd,
és hét éve már, hogy ó, egy sort sem írtál.
Vákuum bennem a rajtam spórolt óhaj
és eltagadott csók, mert rég csókolni bírtál!
És bennem porzik szép, szomorú szádból
ömlő vad olaj, vér-keserű kín,
mert az vagy te nekem, mint elhalkuló bordal,
a részeg kocsmatúrán a naplemente-szín.

A KIS HERCEG

János rájött arra, hogy ez nem az ő napja, úgy érezte magát, ahogy az álmából felzavart napocska, aki elszundikált, mint Juli a nappali pamlagán, miközben álmában búcsút vett tőle a halál, miként Jánostól a műtétje előtt telefonon a sógora, elfakadt a vastagbele, áttétek keletkeztek a tüdején, így most Jánosnak sírhatnékja támad, menekülni akarna valahova, ahova a halálnak lábnyomai vezetnek, ahol már nincs megérkezés, ahol az élet van a középpontban.

BÁRKA

Ma János apai nagynénje arról mesélt, hogy álmában az éjszaka meglátogatta házát János csontsovány sógora, aki már vagy egy hónapja fekszik nagybetegen a nagyszombati kórházban, erre János, mint aki csak falra festi a szabadságot, tudta, nem lehet véletlen, hisz sógorának fia, éppen az apjától jövet, azt mondta, atyja álmában otthon járt, meg valamelyik közeli rokonuknál, de sehogyse bír visszaemlékezni a sokatmondó nő tekintetére.

MAGÁNY

Összegyűrt vászon lepedő a jövő
János ágyában, aki érthetően
elhallgatja az éjszakát, aminek
csillagai a fényükkel hizlalják
a sötétséget, ami alig bír meg-
mozdulni, vagy egyedül felöltözni,
akárcsak János apja, ha eljön a
reggel, hogy kinézzen abból a nagy más-
napos fejéből, s első dolga legyen
kiszakadni a hús vér valóságból,
amiből nem volt lehetősége az
éjszaka, hiszen az álom lenyírta
végzete lakkozott körmeit, miként
Juli, kinek a hiányát, mint a rút
sertés húgyhólyagját, kitölti János,
ahogy a száműzött a büntetését.

IMÁDSÁG

Most aztán valóban helyben vagyunk,
halálos titkunk kinyíló ejtő-
ernyő, ahogy kiugrunk a remény
repülőgépéből, aminek most
minek is lenne úticélja, pont
mint mondanivalója a versnek,
amit az igazság képtelen be-
magolni, így kitalál helyette
egy másikat, amit már nem lehet
az égvilágon senkire sem rá-
erőszakolni, csak a csendre, ki-
nek az ég ura a csendestársa ,
kinek a nevét bűn a szánkra
venni, az Isten mentsen meg ettől.

LÉLEKNYI

Mint akinek küldetéstudata van,
kockacukor nagyságú szeletekre
vágod a cukorrépát, inkább mégis
maradjunk csak a takarmányrépánál,
a vers gól, a próza kihagyott helyzet,
a vers büntető, a próza a kapus
bravúrja, semmiképp a szerencséje,
az már-már olyan sorsszerűtlen volna.

BOCSÁNAT

December van, úgy este fél hat, apám
azon mond, vajon miért kellett ma oly
hamar felébrednem, így felkeltettem
őt is, pedig ilyenkor reggel fele
a legjobb az alvás, a jó álmokról
nem is beszélve, én persze nem értem,
miért nem tűnik fel neki, hogy nincsen
pizsamában, hogy valójában este
van és nadrág van rajta meg pulóver,
majd hirtelen felidézem amikor
még egészséges volt, s nem nekem kellett
felöltöztetni, ráadni a zoknit,
de levetkőznie, mosakodnia
már akkor irtó nehezére esett.

ANGYALTROMBITA

Utoljára a végeredmény már nem
eredményez mást, csak ami maga a
példa, Jánosnak szülőfaluja lesz
a világ közepévé, vagyishát a
segge lyukává, ami mindig adott
magára meg a környezetére, majd
idegenbe szakadva ősi szülő-
földjét magasztalja, kezes egy Urát,
de freudi elszólásból többször azt
a helyet említi az otthonának,
ahol honvágya támadásba lendül,
földhöz vágva magát, mint egy kisgyerek.

ANYÁM

ónos eső helyett ólmos esőt mond,
mikor aztán kijavítom szegényt, nem
sértődik meg, ellenben megesküszik,
hogy az ónos esőnek kell, hogy igen-
is köze legyen az ólomhoz, hisz ez
nyilvánvaló, szemenszedett hazugság
volna az ellenkezője, minthogyha
szíven találná egy pisztoly golyója,
ráadásul pont, amikor átlátszó
akár az ablaküveg, mit az imént
tisztított vízzel és újságpapírral,
kapott hát szidást érte eleget, hisz
az egyetlen magyar napilapunk még
egészen friss volt, bele se olvastam.

MAGYARÁN SZÓLVA

Mikor hallottam, magyar az új doktornő,
mérhetetlenül megörültem, tudtam, ő
aztán biztosan megérdemli a borra-
valót, kezdtem bízni magamban, majd mikor
hosszas várakozást követően végre
bejutottam hozzá, nézegetni kezdte
a leleteim, nekifogott szlovákul
magyarázni, szerinte így érthetőbben
lehet fogalmazni, így már képpen van, míg
én bámultam, mint borjú az új kapura,
rádöbbenve, értek az állatok nyelvén,
mint a mesebeli eltévedt fiúcska,
aki érzi, alighanem nagy baj lehet.

MATEMATIKA

Ma Isten annyira hűvös, akárcsak
halott sógorom a ravatalozó
ódon fagyasztójában a temetés
előtti napon, január elsején,
amikor még a holtaknak is boldog
új esztendőt kívánnak titokban a
hozzátartozók, akik babonából
nem engedik kiseperni az össze-
gyűlt szemetet a ravatalozóból,
hol ketyeg az óra, szótagolja a
csöndet, de az idő, amíg az óra
elkészült, engemet most az érdekel
csupán, minthogyha ennyi lenne annyi.

REZERVÁTUM

Az ördög falakat fest, de olyan falakat, melyeken eleve ott található János, kezében a pince kulcsával, aminek aztán régen nincs ajtaja, leopta a világosság, persze csak éjszaka, amikor a remény akár a gyom kínó a megrepedt betonjárda réseiből, míg a hit, megcsípi, mint a fagy Juli arcát templomba menet, attól tartva, még lekési az éjféle szentmise kezdetét. akárhogy vesszük, a nyugalomnak bizony három szeme van ilyenkor, az egyik közülük maga a száj.

EGYFOLYTÁBAN

A jobboldal meg a baloldal között téblábol a függetlenség, de mindig változtatnia kell a helyét, van, hogy a jobboldal, vagy épp a baloldal buszmegállójában vár az igazságra, az igazságra, ami egy zsúfolt busz, ami csak a valóságra működik, ilyenkor szárnyuk nő benne az alvó utasoknak, akik szelídek, mint a galambok, a busz a jobboldal és a baloldal közt végleg belesüllyed a nyughatatlan lelkű futóhomokba.

BÁL

Lefekvéskor a sínekre borul
János és Juli, rokonaik, mint
gyorsvonat közelednek feléjük,
a halál meghúzza a vészféket,
mire a hálás pincér ráönti
a kávé az álmos utasokra,
akik elnézik. hogy a vén idő
nem bír egyedül feltápáskodni,
aki nélkül halottak napján a
temetőben az elföldeltek nem
vennék észre, hogy a rájuk adott
sötét blúz, öltöny legtöbbje bő volt,
vagy egyszerűen valaki másé,
ahogyan maga az életük is.

VÁROSFALUNK

Herta Müller a *Szívjóság* kísérő, költői esszéketében, a *Der König verneigt sich und tötet*-ben ír arról, hogy a falu hogyan kapcsolódik össze a halállal, a halál televényével, szavak nélküli félelmével; és hogyan szoktat le a falu a beszéd használatáról. Arról ír, hogy a bánáti dialektusnémet-faluban, ahol felnőtt, a szavak közvetlenül a dolgokon feküdtek. Arról, hogy a mindennapi tevékenységek szótlán, begyakorlott mozdulataira a fej nem kísért el a kezét; csak azért volt ott, hogy hordja a szemet és a fület, amelyekre szükség volt a munkában. A test túlságosan igénybe volt véve ahhoz, hogy átadja magát a beszédnek. Arról, hogy tájszólásban nincs meg a „magányos”, csak az „egyedül”, és ez – „alleene” – úgy hangzik, mint a „wenig” – „kevés”: és annyi is. És ír a félelemről, hogy egyszer csak kiszolgáltatják a táj mindent benyelő étvágyának, a hullafoltkék és „tintaszőlő-fekete” (a vadszőlő boggyóihoz hasonló) éjszakának; a földeknek, amelyek gyomokat és vadállatokat ölnek, hogy a házi növényeket és állatokat etessék, és amelyek éjjel-nappal a különféle halálnemeket gyakorolják. Ír a vágyakozásról a város szőnyege, az aszfalt után, amely olyan vastag, hogy nem engedi, hogy a halál kinyúljon a földből, és berántsa a bokájától fogva.

A halál közvetlenebbül lakott a faluban, mint otthon: a módszerességben, ahogy a tyúkok felfalták az utolsó szilánkot is a nekük vetett tojáshejéből, amit pár órával azelőtt tojt egyikük; ahogy széttépték a kisbékát vagy a százlábút; ahogy az etetőtől elverték a gyengébbet; a nyulak gereznájában, amelyek ott száradtak a csűr falára szegezve, és a faládjában tartott árpa vagy búza nehéz gabonaszagát, a tyúkoknak előkészített kevert szagát vagy a nyulaknak mindig fővő apró krumplik és a krumplihéj szagát, ezt az összeálló mosókonyhaszagot belengte édeskés vér- és rothadásszaguk. Ugyanazokat a nyulakat néhány nappal azelőtt még simogattuk, és titokban murok- meg répalapival etettük, pedig csak fonnyasztott sarjút volt szabad enniük, hogy fel ne puffadjanak; a fejek, azt hiszem, a trágyadombon végezték. A nyulak pedig vadasmártásban vagy gusztán alufóliába tekert nyúlpástétomban. A pástétom mint tömegsír.

Minden halálosabb volt, mint otthon, a megszokottabb terekben, de nem a szagok vagy a színek miatt. Még a ház mögötti nedves-árnyékos részeken burjánzó büröknek sem volt halálszaga, pedig tudtuk, hogy mérgező; sok-

kal inkább a kardvirágnak, amit csak virágüzletben lehetett kapni, mert mindig azt vittünk a temetőbe. De a mezei virágokban, főleg abban, ami nagy, kék békavirágra hasonlított, és már aznap kezdte elhullatni gyűrődő szirmait, ahogy kinyílt, a szulák fehér virágában vagy a napokig kitartó kék katángban, ami a kert legkiaszottabb részén nyílt a kóróin, már hetekkel azelőtt érezni lehetett a levágott fű meghatódásillatát, hogy előkerültek volna a kaszák. Minden fűnek és virágnak külön élete és más-más illata, orr- és szájfekvése volt – akkoriban még sokkal inkább a számmal, mint az orrommal szagoltam. A leghalálósabb virág a tátogató volt, rendes nevén oroslánszaj; az apró fenyegetés, ahogy összenyomva kitátja sárga vagy vörös szálait. Őt követte a ragadozó (vagy ragályos?) kutyatej, aminek a fehér teje rámászkodott a kezünkre.

A leghalálósabb virág mégsem falun nőtt, hanem otthon a városban („várososon”), ráadásul a főtéren: a július-augusztusban nyíló petúnia, a forró betonplaccot teljesen megfekvő, élmélyítő illatával, mert ott, a főtér mögötti blokkudvaron lépett üvegcserepbe a szomszéd lány, hangosan jajgattak tölcsepszájukkal a petúniák, színük az aszfalton a vére. Ilyen vérszaga még a pácléizű, medúzakocsonyás tengernek volt, ahová talán háromévesen jutottam el először a szüleimmel: épp utasait tette ki a parton a vitorlás, amelyen sétat hajókázni készültünk édesapámmal, amikor hirtelen megfordult a szélirány, és a súlyos vitorlarúd úgy csapta fejbe a fehér pólós matrózt, hogy azonnal kettévált a feje, ha nem fogja meg, le is esik a teteje, úgy láttam.

Falun, ahol mindenkinek volt virágoskertje, és szinte minden udvaron volt viola, gyertyavirág, bazsarózsa – amibe belefért egy vedernyi eső –, törpedália, tátogató s az elmaradhatatlan cserepes (érclábosba ültetett) muskátlik, fuksziák és hortenziák, nagymamámnál növekvő sorrendbe ültetett szegélyvirágok, botocskák is, mindenhol ott volt a művirág. Művirágkoszorúk hervadoztak a temetőben, halottak napján a sírok megteltek hatalmas, türkizkék vagy rózsaszín krepp-papírból hajtogatott krizantémokkal vagy műanyag szegfűkkel. A nap idővel kivette a színüket, de az összetöpreődött műanyag virágok ettől még rikítóbbak lettek, mint a kirúszozott tetemek. És minden nagyszobában (sosem hallottam tisztaszobának nevezni, az a szoba volt, amit csak vendégségkor vagy ünnepkor használtak) szalmavirágcsokrok, többévesek. És nádíbutikó: csak akkor dobták ki, hogyha hullatni kezdte prémszerű pihéjét.

A tisztaszobának sosem hívott tisztaszobák tisztasága kicsit feszélyező volt. Jutott belőle az ugyancsak tiszta nem-tisztaszobákba is. Pedig nem emlékszem, hogy nagymamánál papucsban jártunk volna. Az otthoni szo-

bákat, ahol a küszöböt átlépve azonnal lehúztuk a kinti cipőt, használtuk; itt a háló ajtaján belül tettük le a szandált, aztán mezítláb vagy zokniban mászkáltunk a szőnyegen, az igazi „tisztaszobában” viszont cipősen közlekedtünk. Ráadásul onnan nyílt az első terasz, ami a játszóterünk volt, ahol mindig kapor, paszuly, menta vagy másvalami száradt, és ahonnan pár lépcsőfok vitt a virágoskertbe. Falun a kosz koszosabb volt, a sár sárosabb és tyúkszarosabb, és a verandaszerű terasz falán a virágcserepek alatt percegő finom porban pókhálók meg kaszáspókok nőttek; a tisztaságért ezekkel állandóan meg kellett harcolni. Ezeknek a szobáknak nemcsak a tüntető tisztasága, de a lakatlansága is feszélyezett. Otthon is voltak poentlász-terítők, de nem ennyire csipkések. A szekrényeknek naftalinszaga volt. A redőnyök télen-nyáron, délben-este félig le voltak eresztve, hogy a nap ki ne vegye a függönyök vagy szőnyegek vagy ágyterítők színét, ezért bent nyáron is hűvös volt, a fény zebrás, és zebrások lettek a nádibutikók is, csíkokban vette ki a nap a színüket, miután évekig ott voltak ugyanabban a sarokban a nagy korondi vázában, amibe sose járt víz.

Nevével ellentétben a falut az is megkülönböztette a várostól, hogy nem volt fala, még blokkokból sem, nem hirtelen kezdődött és ért véget, hanem körben szétcsorgott a földeken. Nem állt meg az utolsó kerítésnél, hanem kiszökött, mint az éjszaka láncukról leoldott és messze kóborló kutyák vagy a macskák. Megszökött falvak voltak az országutak mentén csenevészülő (csenevészálló?) alma- és körtefák: még kőkemény gyümölcsüket az utolsó darabig leszedték a sokszor a szomszéd megyékből kiszálló autók. A boltban kapható gyümölcsnek, mire az aprozárba ért, fele megromlott; nyáron a paradicsomot úgy mérték ki a ládákból, hogy fele már szósz volt, így érthető, hogy semmilyen gyümölcs nem maradt szedetlen. A falu beszökött a buszokra, ahol szatyorban vitték haza az élő csirkét a piacról a vasárnapi ebédre; óvatlanul rajtaütött az embereken, mint amikor '88 tavaszán a húsfejadagot egyszer élő gosztátcsirke alakjában osztották ki, gyerekkori legjobb barátnőmék fürdőszobájában, a kádban gubbasztott a két csirke, olyan szomorúak voltak, amilyen csak gosztátcsirke lehet, és rettenetesen bűdösek, foltokban volt rajtuk a toll. Barátnőm édesapja fél napig kerülte a negyedet, amíg került valaki, aki levágja őket, édesanyja a hálóban zokogott; azt hiszem, a család kevéssel ezután adta be a kitelepedési kérvényt.

Amikor nyáron a kertben tüsténkedtünk, mi, akik városról jöttünk haza (otthonról hazamenni, ez a szintagma éppolyan otthonos és bejáratott, mint egy kitaposott házipapucsból lett kerti papucs vagy egy kiszuperált félcipőből lett kerti cipő: aki kinőtte a gyerekkorát, az már egy életre hon-

talán), nyáron mindig fürdőruhára, gyerekként meztelenre vagy bugyira, kirándulásra vetkőztünk a szénagereblyéléshez, hullásalma- vagy feketeribizli-szedéshez, locsoláshoz. Az „igazi” falusiak sosem vetkőztek neki, még a férfiak sem. Igaz, ők épp nem kirándultak. Kihajtott gallérú, legtöbbször fehér ingben, bricsesz nadrágban, gumicsizmában jött a segítség – a szemközt lakó kislányokat sosem láttam ruhácska nélkül. Nagymamám jobbkeze, Jóska bácsi, aki úgy beszélt, mint a *Sáska sógor*ban, ráadásul a legrekkenőbb hőségben sem tette le a báránybunda sapkáját. „Amennyit melegít, annyi árnyékot is tart”, válaszolta egyszer állítólag apámnak takarás közben, apám fürdőnadrágban, ő talpig felöltözve és bundasapkában. Talán ötéves lehettem, amikor a nénire, aki rám vigyázott, és a legközelebbi faluból járt be, véletlenül rányitottam a fürdőszobánkban, és megláttam, hogy bugyiban és atlétatrikóban fürdik a kádban; annyira hihetetlen volt, hogy évekig azt hittem, konfabulálok. Az elődjét a családi legendárium szerint nagyon felháborította az egyik képünk, egy metszet, amelyen egy meztelen nő hever vízparton; többször megkérdezte, nem anyám „tetette-e ki oda magát” ország-világ szeme láttára. A mi nevető, fürdőbugyis csoportképünk színtere, kistafirozva a két lábon járó székelő adomagyűjteménnyel és a mindig kedélyes unokatestvéreinkkel – ez a falu az utánózhatatlan hangsúlyai-val félreismert terep volt a maga, tartózkodásból, elfogódottságból és formulaszerű üdvözlésekből és utasításokból álló beszédével.

Másodfél generációs diplomás és városlakó vagyok. A szüleim, akárcsak barátaik, ismerőseik döntő többsége, falusi gyerekkorból költöztek be egy olyan városba, amelynek kiépítéséhez, városias intézményekkel való felruházásához akkoriban kezdett hozzá az átmenetileg élhető pártállam, amely aztán egy évtizeden belül sötétben szürreális totalitárius rendőrállammá vált. A hetvenes évektől kezdve az eldózerolt, egyszintes kertes házak helyén mind gyorsabb ütemben épülő blokkok építészetében a puritánabb, geometrikus, legfeljebb színes csempével vagy – fontosabb középületeknél – nyomaiban modernizmust is tartalmazó szocreál indíttatású mozaikokkal, térplasztikákkal díszített hasábokat a nyolcvanas évekre felváltották a tüchtig kis balkonok, hajlított párkánydíszek, funkció nélküli cakkok (akkoriban nagyon népszerű volt a farkasfog, az ismerős varrónő minden ruhánk szegélyére tett belőle). Ahogy haladt a falvak felszámolása, úgy szaporodtak a tévében és a *Megéneklünk*en a folklórműsorok, a városokban a népművészeti boltok, magyar vidéken a lakásokban a bokályok. Szüleim, mielőtt tanulmányaik és állásuk a szülővárosomhoz kötötte volna őket, gyerekkorukat végigdolgozták, akárcsak a többi, velük egykorú gyerek; a család bevonta őket a ház kö-

rüli, kerti vagy mezei munkába is. Tulajdonképpen az ő egész életmódjuk forradalom volt; így én az ő gyerek- és serdülőkorukhoz képest elképzelhetetlen szabadságot kaptam, és látványosan megóvtak a kötelességektől.

Nagyszüleimet csak némi csúsztatással lehet falusinak nevezni: egyfelől kisvárosból, illetve a város és falu közti ide-oda mozgásból költöztek később, gyerekeik felnőttkorában, végképp falura – másfelől kisgyerekkortól nagypolgári családnál nevelődtek, éltek, később szolgáltak Bukarestben; nagyapám szülőfalujába felnőttként költöztek. Nagymamám Bukarestben tanult gyümölcsaszpikjainak, rózsabefőttjének, málnaszörpjének, pirosribizli-kocsonyájának mindenki a csodájára járt; a kávéhoz kis csészében befőttet, dulsácát szolgált fel. Gyerekkorom nagyszüleimnél töltött hetei nem mezei munkát jelentettek (a tehén- és kecskefejes látványosság volt, amit esténként néztem végig egy ismerős családnál), hanem pittoreszk kirándulást, benne négertészasztást, málnaszedést, nyusztietést, viráglocsolást, a gyermekméretű fonott kosár, gereblye, favilla tulajdonosi büszkeségét. És amiben olyan rituálék szerepeltek, mint a kazetofonra éneklés – nagymamám minden látogatásunkkor felvette az unokái hangját, a kattanas után egyenként be kellett mutatkoznunk, és felénekelnünk a repertoárt. Az élet persze katonásabb volt; meg volt szabva például, mit és mennyit kell egy gyereknek megenni, hány katonát, rántott tojást, és meg kellett inni az obligát esti meleg tejet. Viszont tegeztem őket – miközben a szüleim az ő szüleikkel számomra murisan lavíroztak tegezés és magázás közt: azt hiszem, végül is úgy ragadt át a félig-tegezés, ahogy házastársak néha a gyereket utánozva kezdik egymást „anyának-apának” szólítani.

A kecskefejes inspektálásában kicsúcsosodó természetélményhez tartozott a szomszédban a másodunokatestvéreink francia képregényekkel kitapétázott kincsesbarlangja, ahová mi, a „cinkák”, bebocsáttattunk: kedven-cem a szép, szőke vadember, Rahan volt, el is határoztam úgy öt-hat évesen, hogy én is Rahan leszek, de legalábbis a felesége, csak hogy nem ment a fára mászás, a faluban ráadásul nem voltak se krokodilok, se óriáskígyók, legfeljebb a libák vagy az ugrálós kakasok jöttek számításba, amelyektől rettegtem. Az igazi izgalmak nagytatám kimeríthetetlen állatos, Serengetis, Tanzániás, tajgás könyveiben termettek; így ismertem a Thomson-gazellák, impalák, kafferbivalyok és rozsomákok fényképeit, de nem tudtam volna megkülönböztetni a szajkót a seregélytől, pedig naponta rájártak a teraszra az apró szemű, piros szőlőre.

Nemrég Tadeusz Rózewicz édesanyja haldoklásának emléket állító verseskötetében, az *Anya elmegyben* olvastam egy részletes leírást, az anya visz-

szaemlékezését a lengyel falura, ahol a század első éveiben élt: sokkoló nyomor, lesújtó higiéniai, egészségügyi, élelmezési állapotok. Keveset tudok arról, hogy az én, számomra már ismeretlen dédszüleim gyerekkorában milyen viszonyok voltak a sokféle erdélyi vidék soknemzetiségű falvaiban. Gyanítom, hogy nagyon másmilyenek, mint amilyenekben én mozogtam. Talán a Müller által leírt nehézbeszédűséget kivéve – a „kezed járjon, ne a szád” továbbra is elvárás, és a kezet nem követő fej, ha nem hagyatkozhat a begyakorolt formulákra, olyan mondatokat mond, mint „ne zavartasd magad” a „nem szeretnék zavarni” helyett. És gyanítom, hogy az „egyedül”, az „alleene” falun azóta is közelebb van a „kevéshez”: a bodegából napközben kifelé tántorgók örömtelen részegségében vagy a házak előtt tolószékekben félrebillent fejjel ülő középkorú férfiak és asszonyok életében, akiket életben hagyott a gyerekparalízis-járvány abban a faluban, amelyen sokáig rendszeresen áthajtottunk egyik nagymamámtól a másikhoz menet, kettes és hármas sebességben kerülgetve a krátterszerű kátyúkat, és akik úgy néztek ránk az autóban, mint valami eseményre.

A nagyszüleim gyerek- és felnőttkorának viszonyai számomra idegen kontinens, több, mint a tézis szerint, *the past is a foreign country*. Csak elképzelni próbálhatom, milyen volt az a viszonyrendszer, amelyben az emberek nagy része életében legalább egyik oldalról – volt, aki mindkettőről – megtapasztalta a szolgaságot. Úgy sejtem, a – néhány néprajzi-szociológiai összeállításból ismert – falusi, szerencsés esetben szász nagygazdákhoz szegődés jóval brutálisabb és szűkösebb életet jelenthetett, mint a városi cselédéke élete. Cselédszoba vs. csűrben, istállóban szalmazsák. A cseléd ritkán evett a gazdáival egy asztalnál; a szolga a gazdával egy asztalnál ült, de a szájában megszámlálták a falatot.

Tudom, hogy dédszüleimnek volt egy Mihály nevű szolgájuk, aki gyerekkorától a háznál nőtt fel; édesanyám gyerekkorában már középkorú férfi lehetett, soha nem volt családja, faktótum volt, ha minden igaz, kicsit családtag is, de mégiscsak szolga egy olyan világban, amelyben a „zabigyerekre” egy életen keresztül szegénybélyeget sütöttek, amelyben masszív kerítés húzódott az édes- és a mostohagyermek között, nem beszélve arról, ami az egészségest a „hibástól” vagy „idétlentől” elválasztotta. Mihály, akinek a családneve nem maradt meg az emlékezetben, az ötvenes évek elején eltűnt: amikor a családot kulákosították, egy aktivista testvére megpróbálta rávenni, hogy ellenük valljon. Többen úgy tudják, hogy a verésbe halt bele, amivel a vallomását próbálták kicsikarni. Ha igaz: milyen lehetett ez a viszonyrendszer, mennyire ismerték egymást a testvérek, akiket a család talán

gyerekkoruktól szolgának adott, mennyi volt közös az életükből? Apai nagyanyám csecsemőkorában maradt árva: késői második házasságból született, és amikor mindkét szülő meghalt kevéssel a születése után, felnőtt, családos féltestvéreinek egyike sem akarta magához venni. Így került egy katonatiszt családjához Buzăuba, akik saját gyerekükkel együtt nevelik. Nagyanyám szüleiként emlegette őket, kihangsúlyozta, hogy mindig édesgyermekükként bántak vele, ugyanakkor „asszonyomat” mondott, és sejteni lehet, hogy pesztonka volt a család saját gyereke mellett. A húszas években egy utazáson egyszer átkeltek a Boszporuszon: így szűkebb családom egyetlen tagja, aki bár egy napra átlépte a kontinens határait. Felnőtt életét viszont úgy élte le, hogy a megvét sem hagyta el.

A rossz történetek későn és közvetve jutottak el hozzám, ha eljutottak. A „gügyén” – értelmi fogyatékosként – született testvér, akiről lehalkított hangon beszélt mindenki, aki a nap nagy részében a nyári konyhában üldögélt, ahol a hidegben álltak a tojások, és napokig vérzett keresztül a gézen az összetört ribizli. Öngyilkos rokonunk ravatalánál a sutyorgás: „micsoda szégyen a családra”. A „rossz természetű”, lányokat molesztáló férfi a faluból, aki a háború alatt bemászott egy akkor tizenéves lány ablakán, és megerőszakolta, s a dolgot a lány családja úgy intézte el, hogy hozzáadták feleségül. A lány, akit esküvője napján ostorral vert meg az apja, mert kijelentette, hogy nem megy hozzá ahhoz a férfihoz, akihez a család hozzá akarta adni (a nyelv világosan kimondja, hogy a házasság: adásvétel, szolgaság és ingatlanszerzés) –, s akit a férfi, akihez végül hozzákényszerítették, évek múlva úgy hagy ott négy gyerekkel, hogy csak az ostorát viszi magával világgá. És az ellenpélda: az a híresen szép rokon, aki nem hajlandó hozzámenni a család kiszemeltjéhez, inkább megszökik a kitűzött esküvő előtt, s míg a lakodalmas gyülekezet a folyóban keresi, felül egy Brassóba tartó vonatra, onnan meg Budapestre, közben megismeri azt a férfit, akivel majd leéli az életét; a háború utáni káoszban továbbmenekülnek, egy olaszországi gyűjtőtáborban megszületik az első gyerekük, majd áthajóznak Ausztráliába, ahol kiépítenek egy hatalmas szállítási vállalkozást, amelyet a család fejeként ő irányít. A „nénik”, akik rám és az unokatestvéremre vigyáztak, és végigkísérték a gyerekkorunkat, otthon mindketten részeges, verekedős, semmittevő „urukat” tartották el; egyikük a férje halála után a hasonlóan alkoholist, verekedős két fiát is, akik nem dolgoztak, ellentétben a lányával, aki a maga negyven kilójával hatalmas súlyokat emelgetett az akkor még működő nehézgépgyárban, elvált a saját részeges, verekedős „urától”, és egyedül, anyai segítséggel nevelte kisfiát. Fizetésének egy részét rendszeresen elszed-

ték a bátyjai. Válsárról nem nagyon lehetett hallani; a verekedős, részeges férjek egy idő után – általában idő előtt – meghaltak májcirózisban.

Rózewicz édesanyja szerint a századelőn abban a lengyel faluban a zöldségek és gyümölcsök a fehérrépán és káposztán meg az erdőszám termő apró, magos vadkörten kívül szinte teljesen ismeretlenek voltak; ha alma vagy szilva termett, abból pálinkát főztek. Apai és anyai nagyszüleimnek mintagyümölcsösük volt, benne 20–30 fajta alma, körték, szilvafák, meggyek, fehér, rózsaszín és nagyszemű fekete cseresznyék. Júliusban kezdett érni a savanykás, leves, gyorsan pecsételődő zöld kláraelma, ősszel a kálvil, arany pármén, belflör, batul, az igénytelen és rogyásig termő pónyik, az áprilisig elálló jonatán. Anyai nagyapámnak, aki textilmérnökből képezte át magát agrármérnökké, és aki fácántenyészettel is próbálkozott, nemcsak az *Élet és Tudomány* járt (minden egyes évfolyam bekötve), de polnyi könyve volt a gyümölcsnemesítésről, oltásról, bennük Micsurin futurisztikus laposbarackjai, szőlő méretű ribizlijei. Sejttem, hogy ribizli és egres például három-négy generációval korább nem nőtt minden udvaron, ahogy feketeribizli-szőrpöt sem főztek; úgy terjedhetett el, mint ma mondjuk az *international cuisine* divatja. Az udvaron és a gyümölcsösben úgy százötven ribizlibokor volt, ezt családi kalákában, egy-két nap alatt szedtük le; nagymamámnak a befőzése egy hétig tartott, egész baráti körünket ellátta belőle, az összes gyerekkel itatták vérszegénység ellen a feketeribizliszőrpöt.

A nagyszüleim nemcsak ebben volt „moderne”: nagymamám már jóval születésem előtt fürdőszobát építtetett a házba, a kútból elektromos pumpával hozták be a vizet – hamarabb volt bidé, mint otthon. Évtizedek után aztán a vízvezeték egy része elromlott, megbízhatóan csak a kád és a kagyló fölötti csapok működtek, így a bidé funkciója posztamenssé alakult át, rajta állt mindig a vízzel teli lavór, amivel le kellett önteni a vécét; a másik lavór a kádban telt. A konyha viszont nem költözött be a házba: megmaradt külön épületben, és hiába lóg nejlonfüggöny az ajtón, mindig megtelelik legyekkel. Egész nyáron órákig dunsztolódtak itt a lapos lábosba állított szörpök, kompótok, amíg egészen felpúposodott rajtuk a celofán; dunsztolás előtt szaliciles szeszbe (vagy pálinkába) mártott itatós került az üvegekbe, hogy ne penészedjenek meg.

Amikor a ház helyén álló, egy lecsúszott bárócsaládtól megvett kúriát le kellett bontani, mert gomba támadta meg a faanyagot, a házzal megörökölt bútorokat nagymamám kilomtalanította, köztük antikokat is, zenélő kápet, vízmeghajtásos harmóniumot. Az új házba többek közt egy nyomokban Bauhausra emlékeztető fehér hálószobabútor került komplett szekrény-

sorral, toalettsztallal, kerek tükörrel és tonettszékkal, a franciaágy fejénél lehetetlenül alacsonyan levő egy sor könyvespolccal, amibe mindenki beveri a fejét. A könyvespolccal kétoldalt egybe van építve két éjjeliszekrény-polc sor, a jobb oldali dísz egy képes album a tehénszemű Dérynéről, aki mintha selyembe lenne kötve. A szobában néhány bekeretezett fénykép: egyiken szép, fiatal és modern nagymamám valamikor az ötvenes években, magasított derekú bricseszna drágban, fekete haja a negyvenes évek csi-csergős filmszínésznőjének frizurájába ondulálva, mosolyogva támaszkodik az ő másfél méterénél lényegesen masszívabbnak tűnő, csónakos motorbiciklijére, és bizakodva néz a fényképezőgép lenséjébe, a jövőbe.

Akárcsak a tisztaság, a tárgyak is sokkal nagyobb becsben voltak tartva. Hosszú életük volt. A használhatatlanra kopott érclábosokból, pléhcsuporokból etető, itató lett a tyúkoknak meg a nyulaknak. A konyhában gyerekkorunk kávé, kakaó, maltovás dobozai állnak rendületlenül, cukor került beléjük, vegeta vagy szaliciles zacskók és befőttesgumik. És minden: egy csokor ibolya, egy kötés hagyma, egy befőtt, ami innen kimegy, be van csomagolva. Nem egyszerűen bedobva egy zacskóba („acskóba”): a felcímkézett üvegek egyenként újságpapírba vannak göngyölve, átkötve. Az üvegek most már fémkupakosak – a legmodernebb újítás a kupakoló. De fénykorukban – nagymamám nagymamaságának fénykorában – celofánnal voltak lefedve: a négyszögletű celofánt gondosan körbe kellett vágni. Minden üvegre öntapadó címke került – a füzetekre, pontosabban a műanyag füzetborítókra kellett ilyeneket tenni; egyforma írással kellett megírni őket, kereket húzni nekik vonalzóval, általában két sort.

A polcon most is tornasorban az üvegek: elől a karcsú, negyedliteres dzsemek, meggybefőttek és zakuszkák, mögöttük a literes cseresznyekompótok, ecetes magvaváló szilvák, áfonyadzsemek, zöldpaszulykonzervek. Mögöttük a szörpök, paradicsomlé, majd öblös, 2–5 literes, széles szájú üvegekben a ringlószilva kompótok és a savanyúságok. A címkék egyszerűbbek lettek; már nincsen keretük, de címkéikkel egy irányba igazodnak. Lemaradt a szaliciles itató is, de továbbra sem penészednek meg. Az adagok és ízek ugyanazok.

a polcon üvegek sorakoznak
a lekvárok bennük
mint édes ajkú istennők
megőrizték az örök
fiatalság ízét

a mindenható Isten pedig aki
keserűt kevert az édesbe
lóg a falon tehetetlenül
pocsékul megfestve

A gyermekkor megkopott arckép
egy tisztán csengő
aranyérmén¹

A cseresznyekompótba a nagy szemű dácsei cseresznye a barátok kertjéből jött. Őket nem azért hívták barátoknak, mert barátai lettek volna a nagyszüleimnek: viszonyuk kedélyesen formális volt, a megszólítás „atyá”. Csuhaban jártak, nagy becsben tartották nagymamám vasárnapi ebédjeit, és olyan neveik voltak, mint Pacifik: ez még az Emil néniknél is furcsább volt. A templom a hatvanas években épülhetett, és ott ért gyerekkorom első meghatározó színházélménye. Gyerekek adták elő Szent Genováva fájdalmas történetét: a misztériumjáték tenyérnyi helyen folyt az oltár előtt, egy folyékonyan olvasó gyerek volt a narrátor, egy szép szőke kislány Genováva, néhány zöld ág a kunyhója, egy tömzsi barna kisfiú a gonosz várnagy. Amikor a hamisan megvádolt, a várból elűzött és haldokló Genováva kunyhója előtt megjelenik egy sebesült nyúl, és felajánlja magát eledelül Genovávának és a kicsi fiának, zokogott az egész gyülekezet. Kisírtam a szemem. A nyúlprém átváltozott haldokló állattá, a műanyag baba kisfiúvá, a néhány levágott ág és mögöttük az oltár a nippszerű szobrokkal sűrű sötét erdővé, láttam a várat, még a dicsfényt is. Ez volt az első meggyőző élményem a színház mindenhatóságáról.

A konyhai asztalon, ahol az étkezések történtek, a terítőn viaszosvászon volt, vagy átlátszó nejlon, hogy a mindig vasalt, keményített abroszt védje. Szappanból éppúgy gyűjtemény volt, mint zsebkendőből vagy szalvétából, bélyegből vagy faliórából. A fürdőszobákban valóságos szappankiállítás volt: a zöldalmától az ámbráig mindenféle színű, átlátszó, ovális, kerek, tejszínű szappanok ültek dobozaikban, az évek alatt megavasodva. Minden külföldről kapott csomagból a legszebb szappanok oda kerültek (a boltban akkoriban a házi mosószappannál is bűdösebb Kulcs szappanon kívül nemigen lehetett mást kapni, az Amo- vagy Fa-szappan keményvalutának számított, akárcsak a BT-cigaretta). A falon népi tányérok, amelyek mind ki-

¹ Tadeusz Rózewicz: Gesztenyefa. *Anyá elmegy*, fordította Keresztes Gáspár.

rándulásról, valami népművészeti boltból – leginkább Korondról, a Gyilkostóról vagy a Békási-szorosból – érkeztek. És a ház tele volt kézimunkákkal, keresztszemes, kalotaszegi, buzsáki, kalocsai párnákkal, terítőkkal, futókkal. A mintákat nagymamám könyvekből másolta ki, de lehetett előrerajzolt, kék nyomott mintás vásznat is venni. (Viszont nem emlékszem, hogy kötött volna – a kötés volt akkor, úgy tűnt, a titkárnők, tisztviselők, kaszásnők, a vasúti, mozi, kultúrjegyirodákban ülő nők fő foglalkozása, de tanárnőink közül sokan a pionírgyűlésekre és a *Megéneklünk* hónapokig tartó próbáira is vitték a kötésüket.) A zene pedig magyarnóta, amit nagyszüleim tanultak, játszottak, énekeltek, szenvedélyesen szerettek. Kovács Apollónia volt az istennő, tízesével álltak a lemezei; de nagy becsben állt a Madarász Katalin-lemez is. Ezeket váltotta fel szüleim életmód- és ízlés-forradalmában az opera kultusza, a szimfonikus zene, a házban a „stílbútorok” és a kristálypoharak, a vasalatlan kreppágyneműk és a funkcionális konyha- és fürdőszobafelszerelés. Nemkivánatosá lett a viaszosvászon, akárcsak a magyarnóta; a lelkiismereti szabadság jegyében illendőségből senkivel nem kellett templomba mennem. És „városon” lemaradtak a szoborszerű hidegtálakról a cakkosra vágott retkek-paprikák, a majonéztóban úszó, murokcsőrű, petrezsemszárnnyú töltött tojás-kiskacsák visszaprózaizálódtak félbe vágott töltött tojássá. Slamosabbak lettek a sütemények, és a befőzési babérokra törő málnaszörpök dunsztoláskor rendre a plafonon végezték. A kutyánkkal és macskáinkkal ellentétben, akik évekig ingáztak a nyári falusi és téli városi élet közt, a nyulak nem voltak nettó haszonélvezők: kicsi és simogatnivaló korukban ládában elhoztuk őket, szép időben kiengedtük az udvaron, és mindig ehettek friss füvet, nem csak fonnyasztottat; aztán ha vadassnak való méretűre nőttek, ugyanabban a ládában megtették az utat vissza, a szemérmes eufemizmusból a tárgyilagosságba, és legközelebb mustáros mártásban vagy alufóliába csomagolt pástétom alakjában érkeztek.

Az emberek munkagépként tekintettek önmagukra. Az idős emberek keze olyan lett, mint a szerszám, bütykös, kemény, funkcionális. Apai nagyanyámnak kilencven fölött két bánata volt, két botrány, amivel nem tudott megbékélni. Egyik, hogy látta a lányát rettenetes módon szenvedni és meghalni. A másik, hogy ő már nem képes dolgozni. Nem tudom, melyik foglalkoztatta jobban. Ha a lábai már nem bírták, mindenféle ülőmunkát osztott magára; de hasznosnak kellett lennie. Nemrég hallottam anyai dédapám halálának történetét: miután gyomorrákkal diagnosztizálták, és egy nap öszszeesett a fürdőszobába menet, nagymamám szerint nem evett egy falatot sem három hétig, és nem engedte magát megetetni; nem akart teher len-

ni a családnak, tulajdonképpen éhségstrájkba kezdett a betegség – vagy maga az élet? – elleni tiltakozásképp.

tehát ezzel a fejmozdulattal
el lehet fordulni a világtól
ahol csiripelnek a verebek
és fiatalemberek járkálnak
virító nyakkendőben

Most egyedül van
szemben a halott fallal
már így is marad

úgy marad a fölé
magasodó fal alatt
apró kicsavart
összeszorított ököllel²

„Bárhol vagy ne feled hogy Isten van veled.” Ezt írta a falvédő másik nagyanyám ágya fölött. Tetszik, hogy egy dével jelen időben áll az ige, amely egyszálsoros hímzésen rajzolt betűvé lőn. A temetése napján összementek a szobák, és összebújtak a tárgyak, a csipketerítővel letakart nagy rádió a csavarható fekete gombbal és az aranyszínű előlappal úgy állt az ágy mellett, mintha valaminek lenne a héja. Mint egy évek óta száradó dió; az ember nem feltételezi, hogy megszólal, ha bekapcsolják. Az egész ház lett olyan, mint egy évek óta száradó dió, benne a bútorok, a kerek gombosdoboz, az üveges szekrényben a valamikor Bukarestből hozott, kézzel festett, nagy, szürke virágos szép porcelántányérok, az idő utóíze.

A temetési szertartás alatt, amit egy szélütött vagy talán csupán súlyos érelmeszesedéses alkoholista pap tartott, aki minden sorban elvétette a felolvasást, az oltár előtt többször is átszaladt egy kiséger. Nem tudom, hol lehet az a bárhol, és hol volt ő akkor abban az egyszerre nagyon kicsinek és túl nagyoknak tűnő koporsóban, de volt valami vigasztaló abban, hogy a pocsekul megfestett stációk, a beszéd- és gondolkodásképtelen pap gagyogása és a megfélemlített ministráns gyerek hallgatása közt van valami, ami él.

TUPÁ KRA NÁNONG

A borzas ősegérre zord
Idők alján találunk –
Kőkorszak kőrágója volt
A hős Tupá Kra Nánong.

Barlanglakó volt, kardfogú
Macskák vadásza, kósza –
Bundája kócos medveprém,
Markában pár szakóca.

Barlanghomályban lépte még
Mély kőlyukak falán kong –
Torzonborz volt, vad és falánk
A bőszt Tupá Kra Nánong.

Több barlangrajzon fennmaradt,
Mit fölkapart a körme –
Ahogy dárdát vet, nyilazik,
S ruhája macskaszőrme...

Mamutcsaládokat terel,
Tigriscubákra tátong,
Oroszlánt tép szét nyálazó
Szájjal Tupá Kra Nánong.

Barlangok festett képein
Gyapjas orrszarvúak közt
Ő látható – tüzet csíhol,
S csámcsogva tűzre rak szöszt.

Tulok tolong, bög, ősböleány
Remeg, fut – hátha ráront,

Ha csordát hajszol csattogó
Foggal Tupá Kra Nánong...

Üvölt! Haragja szürke köd,
Mely őskutyákra szállong –
Csonthalmot rág a vakmerő,
Erős Tupá Kra Nánong!

Az ősegér nekünk nem új
Ősünk, csupán barátunk –
Talán, de mára köztudott:
Ő volt Tupá Kra Nánong!

EGERES FABULÁK TANULSÁGA

*„Egér a Kopár hegyen”
(Mogyeszt Muszorgszkij – Vida Gábor)*

Nagy hegyek vajúdnak,
Egereket szülnek –
Hiénák röhögnek,
Macskák lelkesülnek.

Egerek vajúdnak,
Nagy hegyeket szülnek –
Csermelyek pörögnek,
Erdők lelkesülnek.

Kettétöri tollát
Phaedrus és La Fontaine –
Pont így van az egerekkel,
Akkor is, ha pont nem.

Kenéz Ferenc

„HOGY, HÁT TE NEM ÍRTÁL NAPLÓT?”

EMLÉKKÖNYV

2010. 06.20.

Megírtam az ugrótorony-verset. Mármint az alapszöveget. Kérdés, érvényes-e a szöveg mélyén húzódó felismerés? Hogy ez-e valójában az alaphelyzetből adódó „történelmi-lírai következmény”? Ezt még sokszor át fogom gondolni. S fontolgatom a Kolozsvár-poéma új címét is: Országnyelvtan...

06.21.

Lányaimtól elhoztam a négy kicsit (Abigél nyolc, Tamara hat, Tomi két hónappal négyen túl, Lénárdka két hónap múlva négy) meg a tizenhárom éves Sárrikát. Itt lesznek négy napig, s aztán visszük ki őket Dunaalmásra. Így hát zajlik az élet mind a négy szobában. (Sőt, hát zajlik a konyhában, előszobában, fürdőben és a vécén is!) Igaz, én most behúztam a kis dolgozóm ajtaját, meg tegnap délután is. Hát azt a pedagógiai eltökéltséget, amelyet Németh László alkalmazott lányai nevelésében, sajnos, sem a szülők, sem mi nem tudtuk érvényesíteni. (Pár évvel ezelőtt, nem minden célzatos-ság nélkül, mindkét lányunknak odaadtam a „Lányaim”-at.) Ahhoz minden bizonnyal ugyanolyan pedagógiai reformgondolkodás, rendszer, műveltség, nevelői (hogy azt ne mondjam: tanáros) alkat és szinte laboratóriumi, apai kísérletező kedv – nem is kedv, hanem készenlét! – kellene, ami Németh Lászlóban eleve megvolt. Ha követni tudtuk volna is, csak másolnánk példáját, azazhogy egy más családi helyzet, emberi viszonylatrendszer és nevelői készség felismeréseire támaszkodnánk. Próbáltunk mi ezt-azt „kicsipe-

getni” az ő tanácsaiból, módszereiből, de hát éppen az a vicc, hogy ez csak úgy „kicsipegetve” nem alkalmazható... nem megy... Vagy az egész életrend úgy van beállítva, úgy van modellezve, mint nála, vagy mindenkinek meg kell találnia a maga gyermek- vagy unokanevelési stratégiáját... Úgyhogy most kinyitom a szobám ajtaját... S megyünk a játszótérre. A Grundra...

06.22.

A júniusi *Látóban* benne van az *Öregirka* hosszabb részlete. Örülök neki. És a *Helikon* is hoz a következő számban egy egyoldalas összeállítást. A *Székelyföldről* Lövétei ifiúr jelezte, szívesen közölnének ők is belőle. Mondom: várjunk egy kicsit vele, hiszen a júliusi számban hozzák a Gyermekrajzaim utolsó „csokrát”, azzal együtt tavaly február óta ötvenvalahány darab, szinte az egész kötet megjelent a lapokban. Ám magáról a kötetről semmi hír Pallaséktól, illetve láttam a Communitas Alapítvány szépirodalmi pályázati eredményhirdetését, a könyv nem kapott támogatást. Hogy most mi a szándéka a kiadónak, azt nem tudom. Nem is az a baj, hanem az, hogy nem tudom, milyen „szándékom legyen” most nekem a könyvvel kapcsolatban. Időközben egy apró, de lényeges szerkesztői-szerkezeti változtatást vittem be a szövegbe: az utolsó vers, *A hatvankettedik gombirat meséje* szövegébe tételesen beiktattam az utalást, hogy a gyermekrajzok „emlékleírásai” mellett egy öreg füzetet is találtak a „kulturális antropológusok” a toronygombban. S aztán kezdődik a könyv második része, az *Öregirka*, anyai dédanyám életrögzítésének-naplójának az enyémnél autentikusabb, száz évvel korábbi „toronygombirata”. Pécsi Györgyi a *Kortárstól* nem fogadta az *Öregirka*-részletet, szavai szerint érdekes az ötlet, de bőbeszédűnek tartja a megvalósítást. Pedig hát ugye abban a naplóban egy szóval sincs több, mint ami „kellene”. Ezt válaszoltam neki: „Nem vettem zokon, hogy nem vállalják az *Öregirka*-szöveget, magam is kétkedve nézem, hogy egyáltalán folyóiratba való-e. Ez persze, azon a tényen, hogy a közel 2000 soros »szövegtest« készen van, mit sem változtat. Bizonyára nem annyira »poétikai mű«, mint »poétikai demonstráció«. A manapság olyannyira csinálmányos poétikai időben egy »tiszta tárgyat« akartam elhelyezni a költészet terében, még ha az »talált tárgy« is... Egyben talán a »vendégszöveg-kultusz« végletekig vitt változatát is »mutatja« a szöveg... Ha netán itt én magam is bőbeszédű voltam, nézze el nekem...” Két nap múlva visszajelzett: „Köszönöm, tényleg érdekes, kíváncsi vagyok a könyvre, úgy vélem, kötetben másként fog látszani. Más verseit várjuk...”

06.23.

Megint a szokásos álom, ki tudja, hány századik változatban már: *valahol vagyok, s onnan vissza akarok menni valahova*. Mintha bársonnyal bélelt, dobozszerű valami belsejében volnék, innen is, onnan is ajtók nyílnak, aranycirádás ajtók, mint az operaház páholyfülkéi, de egy kicsit mégis mintha egy közvéccé fülkeajtói egymás mellett, hát persze, az egyik mögött ott van a mi lakásunk, villan át bennem, majd a folyosó végi közös konyhában találom magam, több idegen asszony süt-főz a közös tűzhelyen, Ágnes egy vágódeszkán iszonyatosan gyorsan aprít valamit, nem, nem, vissza kell menni valahova, ezt érzem, s hirtelen mintha egy szeméttelepen volnék, ám a hátam mögött egy olyan falusi kocsmafele van, a falak szegletében hajléktalan kinézetű csavargók fekszenek, de tudom, hogy ezek valami menekültek, akik sorsukra várnak, az utca vége felől subás ember fekete bivalyokat terelget, látszik jól, hogy öreg, kivénhedt állatok, de mégis olyan kicsik, mintha kutyák volnának, a kocsmá előtt felferik a port, szarvuk villog a porban...

06.24.

Hosszú, futós nap után megérkeztünk Dunaalmásra a négy kis unokával. Még délben, otthon, mikor már minden összecsomagolva, lehordva kocsiba, ház elrendezve, azaz végre indulásra készen, megjegyeztem: na, nekem már elegendő is volt Dunaalmásból. Estére, már itt, annyiban békülök a helyzettel s magammal, hogy hozzáteszem: ezután két gyereknél többet egy időben, egyszerre nem hozunk ki. Türelmetlen vagyok s rosszkedvű, miközben a dolgok „oroszlán-része” Ágnesre hárul. A kert elvadult, a fű óriási, de éppen ettől valahogy életesebb, ha jobb hangulatban volnék, talán azt mondanám: édenkertibb, mint a jobbról-balról lenyírt telkek. Az igaz viszont, hogy szúnyogokról az édenkertben nem esett szó...

06.25.

Cseke Péter jelentkezett be Skype-on. A Honterus könyvesboltban ünnepelték Deák Ferenc 75. születésnapját. Annak idején (tíz éve éppen?) ámulattal és gyönyörűséggel lapoztam *Betű és rajz* című albumát, melyben könyvtervezői munkásságát összefoglalja. Ferikó még mindig itt, Szegeden dolgozik. Munkahelyével, a Mozaik Tankönyvkiadóval kapcsolatban ne-

kem személyesen nagyon rossz emlékeim vannak. Négy-öt éve megkerestek, engedném meg, hogy a harmadikos olvasókönyvbe beszerkesszék egyik gyermekversikémet. Ingyen és bérmentve, ha lehet, merthogy „az oktatás-nevelés nemes céljairól” van szó. Majd közölték, ha ez nem lehetséges, úgy öt évre kötnének egy felhasználási szerződést, s fizetnének érte évente egyezer forintot! Azaz két csomag cigaretta árát. Hát ezen akkor annyira felháborodtam, hogy megírtam az oktatás-nevelés nemes céljait fizetésért szolgáló szerkesztőnek: ha majd az unokámnak ingyen adják a tankönyvet az iskolában, én is adom „ingyen” a verset. Különben kössük csak meg a szerződést, s fizessék ki a két doboz cigi árát. Később, mentegetőző válaszevelében a szerkesztő megírta: időközben annyi anyag gyűlt össze, hogy köszönik szépen, de végül mégsem került be a versem a válogatásba. Pedig milyen jó lett volna, ha bekerül, morfondírozok most utólag, hiszen a lenti szobában az egyelőre még reggeli álmát alvó Abigél unokám ősszel harmadikba megy, s iskolája a Mozaik kiadó tankönyveit használja!... „A nagyapa verse a tankönyvemben!” – azért az mégiscsak jelentett volna valamit!... Sokkal többet, mint két doboz cigi ára... Tulajdonképpen valami megfizethetlent.

06.26.

Ezzel-azzal – magyarul: semmiségekkel – telt a nap, délelőtt vagy húsz tételből álló bevásárlás Tatán, Sárikával, persze, elmondtam neki, figyeld csak meg, mikor hazamegyünk s kipakolunk, Nagymama veszi sorra a tételeket, s megmondja, mit miért nem kellett volna vennünk, vagy miből kellett volna másfélét vennünk, úgy is lett, Sárika kaján mosollyal figyelte az ajtóból a purpárlét, én már megszoktam (Mama nem szokott soha veszekedni apával bevásárlás után?, kérdezte Sárikától nagymama, nem, mondta Sárika, érdekes, jegyezte meg nagymama), ebéd után az ajándékba hozott s az első használat után máris eltört kínai vízpisztoly ragasztgatása kis Tamásnak, aztán a frissen megragasztott s ismét eltört játékszer újbóli ragasztgatása, társítva az eseményt a három nappal ezelőttihez, amikor a hajnyírásért jutalmul kapott kínai műanyag motorbiciklije tört el délutánra, s én még a kínai ipar előretörése miatt kínai iskolába akartam íratatni Abigél unokánkat, a kínai ipari előretörés a házunk táján annyiban érzékelhető, hogy minden kínai játék előre „tör”, vagyis eltörik, még mielőtt igaziból használatba vennék azokat... Nézem a kis kínai lányt a tatai Ázsia-áruházban, és nagyon szeretném tudni, hogyan élt odahaza... Szeretném látni azt

a falut, ahonnan eljött, a házát, a szüleit, a rokonságát, a rizsföldeket, a hegyeket a falu körül, a folyócskát, ahova lejárt gyermekkorában, szeretném megérteni, hogy amit megélt az övéi között, s a több ezer éves történelem miért volt olyan kevés, hogy fölcserélte erre az iszonyatos állandóságra a tatari Öreg-tó partján, a használhatatlan dolgokkal megtömött polcok között?

06.28.

Ez már igen, beköszöntött az igazi nyár, most már olyan Dunaalmás, amilyenért idejöttünk! A gyermekek a négy nap alatt nagyjából beletanultak, beilleszkedtek a szokás-rendbe, meg abba is, hogy szűnyog van, s a szűnyog csíp. Este lefekvés előtt Ágnes megjegyzi: „Jaj, hát megesznek engem ezek a szűnyogok!” Mire kis Tamás felkapja a fejét: „Nammama, attán reggelre nem marad belőled semmi!” Márpedig kellene maradjon, hisz a következő napon valakinek meg kell sütnie a születésnap tortát. Sárika most lesz 13 éves. Én ugyan váltig szorgalmaztam, menjünk be Tatára, üljünk be egy cukrászdába, kapják meg a gyermekek a maguk két-három szelet süteményét készen, az egész napi készíttetés helyett, s mindjárt nyugalmasabb lesz a nap, ám Ágnes némi fejcsóválás után leintett. Ebben a házi torta más íze, a szeretetteljes csinálás öröme s a spórolás szándéka mellett bizonyára egyéb is van. Nemrég felidézte, hogy édesanyám milyen megjegyzést tett nővéremre, amikor az rövid szalontai hazalátogatása idején hol ebben akart segíteni, hol abban, hol ablakot akart mosni, hol a zöldséget akarta megpucolni. „Jajj, hagyjad már, ne legyél olyan szolgálélek!” – szólt rá édesanyám. „Biztos én is olyan szolgálélek vagyok!” – jegyzi meg Ágnes.

06.29.

Győri Laci zeneszerző és zenész barátom hívott Kolozsvárról. Ó, hol vannak már azok az idők, amikor a romániai magyar könnyűzene „nagy reménységeiként” együtt szerepeltünk a székelyudvarhelyi Siculus Fesztiválon! Hetvenháromban, hetvennégyben?! Lacika együttesével két-három zenei díjat hozott el, én magam a szövegírói díjat kaptam, azt hiszem, nagyrészt a zsűritag Márki Zoltánnak köszönhetően... Itt és most erről megemlékezni annál „helyénvalóbb” dolog, mivelhogy egy még régebbi hasonló próbálkozásom és együttműködésem emléke is éppen itt, Dunaalmáson idéződött fel. A szintén kolozsvári zenész és fiatal zeneszerző Manyák Erikel még egyetemista korunkban volt egy hasonló „összefogásunk”, amikor

a nagy sikerű anyaországi Ki mit tud? táncdalfesztiválra nevezünk be közös szerzeménnyel... Hát innen még visszajelzés sem érkezett művünkre. A dolog felemlítése bizonyára eszembe se jutna most ebben a naplóban, ha Manyák Erik nevét fel nem fedezem pár évvel ezelőtt... a dunaalmási zeneiskola tanárainak névsorában! A helyi műkedvelő-színjátszó csoport évi bemutatóján, melynek ő volt a zeneszerzője, odamentem hozzá, s amolyan „Na, találd el, ki vagyok!” alapon idéztem emlékezetébe azt a réges-régi táncdalfesztivált... „Igen?” – mondta kurtán. „Örülök!” És kezet ráztunk. És ez a kézfogás teljesen ki volt ürülve...

06.30.

Nagymamát nem ették meg a szúnyogok, így a születésnap tortája el is készült. Reggel szedett mellé egy kerti csokrot, liliomból, tearózsából, az asztalra tette, a nyitott ablak elé, s úgy vártuk a gyermekek ébredését. Talán emlékezetes marad. („Mi volt a reggeli?” „Torta!”... Álmodni sem mertem volna ilyen gyermekkoromban. Nem azért, mert nem volt torta, hanem mert az élet elfogadott rendje nem „olyan”, hogy tortával kezdjük a napot.) Aztán a másfél kilónyi kipotyolt rántott hússal irány a strand. Az esti hétórás zárás a gyermekeket természetesen még vízben találja...

07.01.

Megint csak a magyar zászlóról... Igaz, Imre szomszédnál még most sem került sor a zászlófelhúzásra, de a minap, hogy végigmentem a településen, már egyre több helyen lengett a piros-fehér-zöld. Nem a falusi házakon, hanem csak itt, a domboldali üdülőövezetben. Úgy gondolom, nem annyira a nemzeti érzés megvallásáról van itt szó, mint inkább annak a gondolatnak a kinyilvánításáról, hogy „Ez itt az én Magyarországom!” Vagyis hogy azt a másikat, úgy egészében nem, de itt ezt a kis kertet, házat, telket, a diófát a kapun túl, ezt igenis az én Magyarországomnak kell tekinteni. Vagyis a gesztus egy „ország-rész” saját birtokbavételének kinyilvánítása. Az itt lakó Stiffner Gábornak, a *Vasárnapi Újság* főszerkesztőjének a házához viszont nem látni a lobogót, holott ideköltözésük pillanatától kezdve, éveken át ott lengedezett. (Ahogy a *Vasárnapi Újság* főszerkesztőjének a házához illik is talán.) Csak annak tudhatom be a dolgot, hogy elköltöztek innen az elmúlt fél év során. Itthagyták másra az ő „kis Magyarországukat”. Az a nagy, az egész, neki viszont akkor is megvan. (Ami úgyszintén „illik” a *Va-*

sárrnapi Újság főszerkesztőjéhez.) A műsort magát már évek óta nem hallgatom... Nem olyan, mint a zászló... A piros túl piros, a fehér túl fehér, a zöld túl zöld benne... A három alapszín túlságosan fel van hevítve... Az egész kissé olyan, mint amikor csápolnak a zászlóval... Nem a jelleg dominál, hanem a gesztus... Az ember meg csak figyelheti, nehogy már fültövön csapják a nagy lelkesedésben...

07.02.

Egyszer-kétszer már megfordult a fejemben, hogy ez a napló legyen majd az én utolsó kiadott könyvem. Öt év múlva lesz ötven éve, hogy nyomtatásban megjelent az első versem. Akkorra gondoltam közreadni. S azután bármit írok, gondolom most, nem teszem közzé, hagyom az „utókorra”. Olyan nevetséges volt hallgatni a múltkor a Görgey Gábor-interjút Veiszner Alinda műsorában, amikor a nyolcvanéves ünnepelt azt fejtegette, hogy erőre kapott a lírai vénája, s elkezdett verseket írni. Ez ilyenkor már olyanra csak magánügy, vagy csak irodalomtörténet, hogy az ember tegye be egyenesen a fiókjába. Nem hiszem, hogy a derékhadból, a negyvenes fiatalokból valaki is valódi érdeklődéssel várná, mi is van Görgey Gábor új verseskönyvében. Minél kevésbé sarkos, minél lekerékítettebb egy életmű, annál kevésbé hat. No persze, itt kellene belegondolni – hasonló kegyetlenséggel – a saját írói mibenlétre is... De hát, végül is, épp azt tettem ebben a passzusban.

07.03.

Délelőtt gyermekekkel az iskola melletti játszótéren. Kis Tamás érdekes módon „játszotta vissza” az előző nap tanultakat a katolikus és a református templomok különbözőségéről: tett-vett a kis összegyűjtögetett gallyaival, fadarabkáival, pálcáival, és hallom, hogy motyorékolja: ezek református botok, ezek katolikus botok...

07.04.

Nem tudom, kedves Cseke Péter, beleegyeznél-e, hogy tegnapi pár sorodat ide illeszthessem naplómbe. Hát egyelőre ideillesztem: „Ma befejeztük, három nap után, az államvizsgáztatást (23+28+12), holnap már egy bukaresti doktori védésre indulok, 7-én pedig nálam lesz egy budapesti

doktoranduszom védése. És akkor a *Korunk* szeptemberi számának anyagait is le kell adnom július 11-ig, mert 12-én már Székelyhídon leszünk két hétig (ennek első része egy ifjúsági tábor). Ez nálam a »csúcsra járatás«. Utána viszont két hónapig nem vagyok jó semmire: betűundor, tévéundor, ... undor. Egyedül a víz. Az áldott semmittevés. Ott is lesz majd internet-hozzáférésem. Mármint Székelyhídon, délutánonként. Ha lesz barack, ráhajtok a barack-kúrára. Ahogy eddig is, minden évben. De attól tartok, hogy az esőzések...” Válaszomban megírtam, tudok én a „barack-kúrának” olyan „változatáról” is, amelyet nem akadályozhat meg időjárás...

07.06.

Kissé átszaladtak a napok fölöttem. Tegnapelőtt bementem Pestre, hazavittem két unokát, intéztem a dolgaimat. A postámban várt a friss *Helikon*, kinyitom, nagy döbbenetemre benne egy dupla oldalon az *Öregirka* négy-öt részlete! Olyan izgalomba jöttem, hogy rögtön összezsuktam a lapszámot, beraktam a táskámba, olvasóként nem akartam ilyen hirtelen szembesülni ezzel a „nagy volumenű” anyaggal, talán meg is ijedtem kissé, hogy mit követtem el, s mi lesz a véleményem a dologról, jó, most akkor megyek intézni, amit kell, közben majd beülök valami kávézóba, s ott, mint egy akármilyen pesti újságolvasó, majd átnézem a lapot. Vagyis azt akartam, hogy „abból a kontroll-közegből” olvassam újra ezt a régi szöveget, annak a közegnek a szemével, amelyik ül a délelőtti budapesti kávézóban, s olvassa a friss lapokat. Nos, hát ez így is történt, s bár hogy más szemmel sikerült volna olvasnom saját szövegemet, azt nem mondhatom, azt viszont igen, hogy éreztem: ha én itt most felemelkednék az asztalomnál, s fennhangon olvasni kezdeném a jelenlevő publikumnak, hát disszonanciájával együtt – illetve éppen azzal – elementáris hatást válthatna ki... Így aztán, ebben megnyugodva, lassan összehajtogattam a lapot, fizettem, s kiléptem a kávézóból...

06.07.

Egy nappal később viszont már muszáj ideírnom azt az észrevételt, amit kérésemre Cseke Gabi tett chat-formában: „Szia, a könyvtárban megtaláltam a 12-es számot, s benne a poémádat. Alapvetően tetszett, sodró erejű. Nem tudtam eldönteni, hogy részlet-e egy hosszabb vállalkozásból, vagy lezárt valami. Ettől függetlenül lehet ez is, az is. De ha csak részlet, akkor

biztos a dimenziói is tágasabbak, szerteágazóbbak. Másik kérdőjeles észrevételem a sorismétlésekre vonatkozik. Nem tudtam öntörvényű magyarázatot leszűrni magamnak arra nézve, hogy ezt Te milyen megfontolásból alkalmazod. Igaz, hogy balladássá, hangsúlyossá teszi mindazt, amit a dédi elmesél, de mert gépies konvención alapszik, nagyon hamar kioltódik a hatása, és inkább csak akadály a olvasásnak. Persze, neked jobban kell tudnod, hogy mit miért és hogyan, én csak a benyomásomat tudtam tolmácsolni. Ilyen terjedelemben inkább modorosság íze van...” No, hát ezzel most az a probléma, hogy igen-igen megbízom a Gábor kritikus szemléletében... Ha nem érzékelte, hogy ez egy formai törvényszerűség, hogy én itt valami műfaji rituálét, netán „műfaji harakirit” hajtok végre, vagy celebrálok, s hogy ez éppen azért nem modorosság (még ha az is), s hogy ez csakis így, nem húsz-huszonöt, hanem kétezer soros változatban demonstrálódhat, elgondolkoztató... Még akkor is, ha véleménye a tényen magán már nem változtat: ez a szöveg már így kerül be az élő irodalom szellemtestébe, aztán az vagy megemészti, vagy kilöki magából... Némi fermentációs kísérőjelenségek és velejárók után... Netán kissé megmozgatja az érrendszert... Nem árt az... Cseke Peti két napja tett említést a szellemvilág időnként bekövetkező „csömöréről”... Amikor megundorodik önmagától... „És harakirit akar elkövetni!” – teszem én hozzá...

07.08.

Megint hoztam négy darab százforintos (!) könyvet a piaci antikváriustól. Stefan Zweig novelláit, elsősorban azért, hogy újraolvashassam a *Sakk-novellát*, örömmel a Bartalis-memoárt, *Aki én voltam egykor*, Harsányi Zsolt Munkácsy-életrajzát, elsősorban Anikó lányomra gondolva, és Saul Bellow *Herzogját*, nem olvastam annak idején, pedig úgy emlékszem, megvolt nekünk, a Kritikon Horizont-könyvek sorozatában. Lassan megtelik dunaalmási négypolcos, üveges könyvszekrénykénk. Itt az íróasztalomon továbbra is a Németh László-tanulmánykötet, Kertész Imre *Kudarca* és a nagyszalontai fotóalbum fekszik. Utóbbit gyakran forgattam a *Gyermekrajzok* írása idején. Tegnap olvastam Ferenczes Pista szép és megrendítő valomását szülőföldjéről a Hargita Megyéért-díj átvétele kapcsán, s éreztem, kissé talán sajnó szívvel, hogy én mennyire nem lennék méltó semmilyen Nagyszalontához fűződő elismerésre. Bár az igaz, hogy Nagyszalontát, mint „szülőföld-élményt” Sinka óta senki nem fogalmazta újra. Márpedig an-

nak jó fél évszázada... Úgy hát ideje volt valamit újra elhelyezni a „toronygombban”...

07.09.

Anikó lányommal és három unokával déltől estig a tatai strandon. Pázsit, ősfák, virágok, virágok mindenfelé, és négy-öt ragyogó medence. És akkor újra Nagyszalonta, a strand, ahol annyi ragyogó nyári napot töltöttem el. Nem is tudom, hogyan engedte meg édesanyám, hogy a nyarakat rendszeresen átstrandoljam. Egy cseppet sem éltünk jobban, mint a környékbeli barátaimék, de nálunk föl sem merült soha, hogy nincs meg az az 1 lej a strandra, pontosabban, hogy az az 1 lej másra kellene. Igaz, hetedik, nyolcadikos, kilencedikes koromban minden nyáron dolgoztam egy-egy hónapnyit, de hát ennek a pénze az én „számlámra” ment, valami iskolai nyaralásra, ősszel megvásárlandó ruhára, cipőre. Ugyanígy hét évvel nagyobb nővérem is, aki első évet végzett orvostanhallgatóként (nem akármilyen dolog volt ez akkoriban Nagyszalontán!) letette a vizsgáit, hazajött, s ment a rizstelepre mezítlábas munkára egy hónapig. De ezek a pénzek mindig beforogtak a mi életünkbe, soha nem a ház tatarozására, vagy disznóvásárláshoz lettek felhasználva, amivel a gyermek csak keserű szívvel tudott volna azonosulni. (Bármennyire is szerette, mondjuk, a szárazkolbászt!)... És hát a strandon nagy élet folyt: az akkori 17–18 éves nagyfiúk, a „jampi” Bódi Attila, a tanító bácsi Nagyváradon tanuló fia, kitűnő tanuló és kosárlabdázó, Türkössy Zsolt, kitűnő úszó és ma talán mondhatom így: testépítő, Erdei Jóska, amolyan gitározó, szellemi fenegyerek, akinek, mint később megtudtam, Erdélyi József, a költő volt a nagyapja, a szemüveges Erdőss Öcsi, kitűnő vízilabdázó, Darók Gabi, a mindig elegáns eminens, szóval a kamaszkori elit, amely mutatja a követendő nagyfiús viselkedési mintákat, s amelyik odaszól, ha hússzor átúszta a medencét, hogy „Öcsi, nem hússzor kell átúszni, hanem ötvenszer!” ... és a lányok, persze, a lányok, akik mindezt figyelik a medence partjáról... Ó, az én nagyszalontai, gyermekkori fényes nyaraim emléke, amely felelevenedik itt, a „Fényes” elnevezésű tatai strandfürdőben, vadidegenek között... Nem, nem ez a „fényes”... Az a másik, az volt az, a nagyszalontai...

07.11.

Az esti világbajnoki döntő után (Spanyolország–Hollandia: 1–0) a focit is szóba hozom. Nem azért, mert vagy három hete tele vannak írói vb-kommentárokkal az irodalmi portálok, hanem mert a magam számára is furcsa, miként lettem én e labdajáték időnkénti „műélvezője”. Az úszás, vízilabda, kézilabda, atlétika, avagy a bokszt nagy eseményeit igen-igen megnéztem a televízióban, miközben a kosárlabdát például, amit évekig úztem ifikoromban, egyáltalán nem, sőt, kifejezetten unalmasnak tartom. De miért kell nekem a foci? Ami annak idején, „rongylabda-szinten” túl, soha nem érdekelt? Kivétel a 6:3 időszaka, amikor szüleimmel s néhány családdal együtt a szomszéd hentes-mészáros Tóth Jóska bácsiék rádióján keresztül izgultuk végig az eseményeket. Majd legközelebb akkor figyeltem megint a focira, mikor az „ismeretlen” kolozsvári „magyar” edző, Kovács István Bajnokok Ligája győztest csinált a holland Ajaxból. Azazhogy mindig akkor, amikor valami „egyéb is” volt a játék mögött.

07.12.

Kissé elmaradtam a dolgaimmal, így hát most kánikulában festem a ke-rítést. (Tegnap a szomszédban, azaz Tatán mérték az országos melegrekordot.) Döböntem hallom, hogy legnagyobb unokánk, a tizenhét éves Mátyás három napra megy Szalontára, „dobolást tanítani”. És fel nem hív előtte, hogy ezt jelezze, hogy megkérdezze, melyik házban is laktunk, mert meg akarja nézni, ahol nagyapjék laktak, s ahol kisgyermekként egyszerűen ő is megfordult (igaz, keserves emlékeket őrizvén erről, merthogy úgy összecepték a szűnyogok, hogy orvoshoz kellett vinnünk). Fel nem hív, hogy megkérdezze, nem akarok-e véletlenül üzenni valakinek, vagy hogy megkérdezze, mit is lehet ott látni, mit is kellene ott megnézni. No persze, ha neki magának ez nem jutott eszébe, éppen a szülők is eszébe juttathatták volna... Ráadásul apja, Tamás épp most jött vissza a sepsiszentgyörgyi dzsessztáborból, ahol egy hétig szintúgy dob- és ütőhangszeres oktatást folytatott. És ahol, mint mondja, érzelmileg „teljesen feltöltődött”...

07.14.

Hajnali kelés, háromnegyed hétkor indul a faluból a busz. Mire beérkezünk Pestre, a kislányok teljesen elbágyadnak, egyiket leadom apjának,

másikat leviszem a Klinikáig, átadom az anyjának, otthon a leánykolt szobában végigdobom magam az ágyon, órácskát pihenek, majd kávé, el a Korányiba az évi kötelező tüdőszűrésre. (Előtte némi latolgatás, menjek, ne menjek, aztán meggyőzi a jobbik felem a rosszabbikat, a negyven éve dohányszót, hogy ennyit kutyakötelességem megtenni, nem úgy, mint korábban, a magas vérnyomás miatt, hát hogye, nem elég, hogy olyan drága a cigaretta, most még az érszűkület elleni gyógyszert is fizessem ezután, hát hogyne!) Nyugdíjfelvét OTP-nél, postai csekkbefizetés, miegymás. Hazafelé menet a Corvin mozi mögött sétálok át, hadd lássam már, hogy néz ki pillanatnyilag az évek óta épülő és új központként hirdetett, reklámozott kerületrészt, a Corvin Sétányt, ha jól tudom, amerikai műépítész-hallgatókat is bevontak a városrész-tervezésbe. Ahol kedvteléssel állok meg, az öreg Práter utcai zeneiskola: bejárata előtt a járdán többfigurás szoborba öntve a *Pál utcai fiúk* klasszikus jelenete, a Pásztorok fenyegető tekintete előtt Nemecekék azon morfondíroznak, hogy lesz „einstand” vagy nem lesz... Hát azt az egykori színes golyós világot bizony-bizony, hipp-hopp, zsebre vágta, elsüllyesztette a mai építészet... Az épületek egyikébe-másikába már be is költöztek a különböző cégek, bankok, az automata-kapukon ki-be futkározó fiatal, fehér inges, nyakkendő, fekete öltönyös fiatalok. A menedzser-világ fiataljai közül egy sem látszik olyannak, akit csak úgy „einstandolni” lehet... Vajon hová tűntek a nemecekék?

07.15.

Kora reggel piac, majd a fél kilences busszal vissza Dunaalmásra. Levél, illetve e-mail Szentmártonitól és KAF-tól. Előbbi verset kér a *Magyar Naplónak*, utóbbi tulajdonképpen egy körlevelet küld: egy, szinte a szó szoros értelmében „vérfagyasztó” képriportot valami angol vagy holland lapból, amely arra hívja fel a figyelmet, hogy Dánia északi részén valahol még mindig dívik az az évszázados szokás, miszerint a fiúk a nagykorúvá válásukat egy bizonyos bálnafajta „leöklésével” pecsételik meg. A bálnák bizonyos időszakban beúsznak az öbölbe, ilyenkor csónakkal, csáklával, szigonnyal felszerelt fiatalok özönlik el a parti vizeket, s kezdetét veszi a ceremónia: a tulajdonképpeni mészárlás... Pillanatok alatt vérvörös tengerré válik az öblöcske vize... A képek iszonyatosak, tény és való, de – gondolom én magamban – KAF barátunk is asszisztált talán kisgyermekkorában alföldi disznóölésen, ahol az addig úgyszintén igencsak barátságosan kezelt és emberbarátnak mutatkozó, ám hirtelen minden bizonnyal meghökkent

sértés leölésének körülményeiről ugyancsak lehetett volna vérfagyasztó pillanatfelvételeket készíteni... Ennek ellenére bizonyára KAF barátunk is igencsak szereti a hurkát, kolbászt, vagyis nem mondott le bizonyos étrendi vagy életvitelbeli sajátosságunkról, ahogy – bizonyára igen helytelenül – a dán fiatalok sem. A szokásrend megváltozását mindenhol annak a kisközösségnek az erkölcsi hozzáállása alakítja, amelynek életvitelébe az a szokásrend beletartozik... Mondom ezt, egy kissé annak az „emberbarát” malacnak is a szemszögéből, melynek kolbászából másfél kilónyt vettem a reggeli piacon... Ítéljük el a kegyetlen rituálét, de csak ha a haszonelvű rituálétól mi magunk is függetleníteni tudjuk magunkat... S persze, ne tessék, kérem, kivágott fenyőt se vásárolni karácsonykor, a disznóvágás utáni hetekben! (Most egyébként, a bejegyzésem végén, újraneztem a képriportot. Calderon-delfinekről van szó, amely állítólag „kommunikálni” úszik ki a part közelébe, a partról nagy tömeg figyeli az eseményeket, mint valami népünnepevény, babakocsis kismamákat is látni a tömegben, tény, hogy megsebzett vagy megvágott delfint többet is látni a képen, de valahogy nem jön elhinne, hogy ez a jó kedélyűnek látszó tömeg egy „kihalóban levő” halfajta megsemmisítéséhez asszisztál ilyen örömmel... És éppen Dániában, ahol, gondolom, úgy „hozzá van nőve” az élet a halhoz, mint a mienk itt a kutyához... Gondolom, arrafelé talán az a mondás járja: „A hal az ember legjobb barátja!” ... Valami nem stimmel... Kedves KAF! Tiszta lélekkel nem tudnám aláírni... Maradok barátsággal stb., stb...

07.16.

Nos... hát ez a bálnadolog nem hagyott nyugodni, s ma reggel kicsit utánanéztam az interneten. A „calderoni delfin dráma” címszóra több mint 200 000 cím jön be. Az első bejegyzés – ugyanerre a képriportra – már 2008 októberéből...! Az első harmincat-negyvenet meg sem néztem... tulajdonképpen valami „helyi” reagálásra voltam kíváncsi. S meg is találtam: „Skandináv híradó” címszónál, „Podolin” néven Dániában élő magyar blogger írja a következőket úgyszintén (már!) 2008 végén, december 5-i bejegyzésében, *Állítsuk meg a hülyeséget!* címmel:

Kezdjük néhány alapvető tárgyi tévedéssel, illetve pontosítással. Először is a képeken látható állatokat magyarul *gömbölyűfejű delfinnek* (ritkábban *pilótabálnának*) hívjuk. A gömbölyűfejű delfin (*Globicephala melas*) morfológiai szempontból a delfinek családjába tartozik, de életmódja, viselkedése inkább a bálnakéhoz hasonló, ami miatt a legtöbb nyelv bálnaként tart-

ja számon: németül például *Grindwal*, *Pilotwal*, angolul pedig *Pilot Whale*. Hasonló okokból itt én is mint bálnát fogom kezelni. Másodszer, a szerencsétlen állatok nem valamiféle rituális férfivá avatásnak, hanem a Feröer (magyarul így írjuk) -szigetek hagyományos közösségi bálnavadászatnak esnek éppen áldozatul. A szöveg további tévedése, hogy mindezért a dán kormány felelős. Nem annyira második hazám, mint inkább az igazság védelmében fontos hangsúlyozni, hogy a Dániától 1300 km-re fekvő Feröer-szigetek 1948 óta széles körű, a hadügy és a külügy kivételével az élet minden területére kiterjedő önkormányzattal rendelkeznek, és a szigetcsoport az EU-nak sem tagja. Ebből kifolyólag a dán kormánynak körülbelül anynyi közvetlen beleszólása van a helyi bálnavadászatba, mint mondjuk az angol királynőnek a kanadai fókavadászatba. ... Én a magam részéről nem látok lényegi különbséget a *grindaráp* és mondjuk a modern csirke- és sertésfarmok vagy vágóhidak gyakorlata között, hogy a bikaviadalt vagy a magyarországi énekesmadarak között az olasz vadászok által végzett rendszeres mészárlásokat ne is említsük. Sőt, azt hiszem, hogy egy átlagos magyar vagy dán sertésfarmon „elő” sertés, ha tehetné, boldogan cserélne egy pilótabálnával, amely egész életét szabadon, a neki legjobban megfelelő módon élhette le.

07.17.

Tegnap volt tíz éve, hogy meghalt Petri György. Az évfordulóról többfelé olvashatni, a Nyitott Műhelyben közös emlékezőestet tartottak. A *Holmi* pályatársak, egykori barátok vallomásait közli, a tegnapi *Litera* úgyszintén. Szóval hát akkor lássuk: Petri György... Talán a legelején le kell szögeznem: a mi kolozsvári irodalmi közösségünket, akkor, ott, a hetvenes években tulajdonképpen meg se érintette Petri. Hangsúlyozom: a mi irodalmi közösségünket... Az utánunk következőket, a Balla Zsófi, Cselényi Bélukáékét lehet, hogy igen. Még arra sem emlékszem, hogy mikor került kezembe először Petri-kötet, s ez úgyszintén „alapállításomat” igazolja... Nem járt kézről kézre, mint valami kötelező nemzedéki olvasókönyv, miközben más könyvek jártak... Egyike volt az érdekes és jó költőknek, semmi több... Azt a Petri-ájultságot, ami személyét és költészetét körülvette, én áttelepedésem után észleltem igaziból, és egy kicsit – igazán mondom – nem tudtam vele mit kezdeni. Hiszen ha megnézem egyikünk-másikunk nyolcvanas években írt és megjelent szövegeit, jól érzékelhető a mi „ellenálló-líránk” hasonlóan hangsúlyos jelenléte is az otthoni költészetben. Az

első igazi Petri-döbbenetemet az a kötet váltotta ki, amely a Magvetőnél jelent meg halála ötödik évfordulóján, s a vele készített több száz oldalnyi interjúanyagot, beszélgetéseket gyűjtötte egybe. Szóval hát számomra abból derült ki, hogy Petri igaziból költészete és élete „személyessége” miatt és révén válhatott olyan emblematikus figurájává a magyar irodalomnak, közéletnek. Én magam is készítettem vele akkori munkahelyem, az *Esti Hírlap* részére egy kisinterjúfélét, a szigligeti nyaralóban, a dokumentumkötetben ez is szerepel, ám a mi beszélgetésünkről az a kissé sajgó emlékem maradt, hogy a beszélgetés során még csak meg sem említődött köztünk, hogy ja igen, Erdély, ottani magyar írók, költők, kik, mik, micsinálnak, arról már nem is beszélve, hogy minden bizonnyal akkor hallotta az én nevem is először, amikor bemutatkoztam. Igaz, hogy költő lennék én magam is, arról nem tettem említést. Pedig hát, negyvenöt évesen, ugye, túl voltam már életem javán, Forrás-nemzedékkel, könyveimmel a hátam mögött... Munkásságát ma sem tudom másként olvasni, mint korabeli közlései idején. Nem nőtt meg. De interjúgyűjteményét bizonyára még előveszem majd néhányszor. Ma már abban van az újdonság számomra, nem a verseiben. ... És ma vagy holnap kísétálok a dunaalmási temetőbe, hogy egy szál virágot tegyek a sírjára.

SÉTATÉR

Demény Attila

A HALLHATÓ DRÁMAI SZERKEZET

A SZÉKELY FONÓ INTERPRETÁCIÓS KÉRDÉSEI ÉS
SZÍNPADRA ÁLLÍTÁSÁNAK PROBLÉMÁI
– RENDEZŐI NAPLÓ

Kodály *Székely fonójával* foglalkozni egy operarendezőnek igazi, életre szóló, nemes feladat, megfejtésre váró örök enigma és ugyanakkor nagy-nagy öröm. Én szerencsés voltam. Hálás vagyok édesanyámnak, aki több alkalommal is magával vitt erdélyi népdalgyűjtő útjaira. Ott szívtam magamba a népdalt, ott éreztem meg, hogy mi a zenei anyanyelv. Akkor tanultam meg különbséget tenni az eredeti és a hamisítvány között. Szerencsém volt remek tanáraimmal, Jagamas Jánossal, Vermesy Péterrel, Szalay Miklóssal, akik mutatták az utat Kodály és Bartók felé. Talán még azzal is szerencsém volt, hogy Kodály zenepedagógiai módszere, a kodályi gondolat és Kodály művei is a 70-es, 80-as évek Romániájában „szamizdat irodalomként” voltak elérhetőek. A tiltás nyilván ellenállást szült: minél kevésbé volt szabad, annál inkább érdekelt Kodály. (A tiltások és betiltások rövidlátó kultúrpolitikájának áldozata lett Kodály remekműve, a *Psalmus Hungaricus* is, melynek tragikus erdélyi előadástörténete külön tanulmányt érdemelne.)

A *Székely fonót* '90 előtt ismertem ugyan, de operarendezőként 1991-ben találkozhattam a művel igazán, melyet a Kolozsvári Magyar Operában rendezhettem meg. Visszatekintve, ma már látom, hogy ez a találkozás alapvetően meghatározta Kodályhoz és a zenés színházhoz fűződő viszonyomat is. Várakozással teli szorongással és nagyon nagy szeretettel láttam hozzá a munkához. Tudtam, hogy a felelősség óriási, hiszen a *Székely fonó* a zenés színpad legnehezebb feladatai közé tartozik. Remek közvetlen munkatársak vettek körül, akikben feltétlenül megbíztam (Rónai István, Visky András dramaturg, Juhász Anikó mozgásművész, Witlinger Margit

díszlet- és jelmeztervező). Egy kiváló társulat, nagyszerű énekkar és zenekar (Laskay Adrienne karvezető és Hary Béla karmester) segítette a munkámat. A rendezői felkészülés néhány alapvető szempontját szeretném az olvasókkal megosztani.

A mű és az előadás. Kollektív történet – emberi alaptörténet

Talán fölösleges, mégis megjegyzem, hogy a mű és az előadás természetesen nem független egymástól, de számomra két külön világot jelent. Igen, az előadás is önálló alkotás, melynek saját élete és törvénye van. Teremtett világ, mely a műre és a világra folyamatosan reflektálva, új dimenziókat világít meg, a felismerés erejével döbrent rá új összefüggésekre. Világot teremteni, persze, felelősség. Felelősség, ugyanis elengedhetetlen annak a roppant bonyolult koordinátarendszernek, annak a „történetnek” az ismerete és megélése, amelynek mi is részei, részesei vagyunk, és a készülő előadás is az lesz.

Megfigyelhető, hogy napjaink színházi vitái, írásai mögött gyakran húzódik meg egy talán nem egészen végigmondott, mégis rendkívül fontos kérdés. Ez a kérdés arról szól, hogy alkalmas-e a mai kor „kollektív egyetemes történetek” megírására, és alkalmas lenne-e a mai közönség ezeknek a befogadására. Van-e egyáltalán ma olyan összefüggő egyetemes történet, amelyik mindenkihez szólhat? A kortárs zene, az opera és más művészet sem kerülheti el a szembesülést ezekkel az alapvető kérdésekkel. Elsietett válasz helyett tekintsünk inkább visszafelé, és kérdezzük azt: volt-e valaha „kollektív történet”? Igen, úgy gondolom, volt, legalábbis Európában több olyan kollektív történet volt, melynek eszmeisége korszakokat határozott meg. Ilyen kollektív történet például a hit, melynek transzcendens zenei világképe Palestrina és Bach műveit áthatja. Érdekes, hogyan születik meg a reneszánsz nagykultúra árnyékában az opera, mely kezdeti formájában güggye és kisszerű, de az újjazdag, a polgár saját világképét, „történetét” látja viszont benne, és röpké 200 év alatt a polgárság reprezentatív műfaja lesz. Más „történet” az operetté, mely a kispolgár sikertörténete. Anélkül, hogy a különböző eszmék és eszmények történetét végigjárnánk, könnyen észrevehető, hogy a „történetek” párhuzamosan is élnek, áthatják, vagy éppen kizárhatják egymást. Ugyanakkor felismerhető, hogy minden történet legmélyén, a stilizálás burkai alatt mindannyiszor felsejlik a legátfogóbb kollektív történet: a népzene.

Köztudott, hogy nálunk a zenei múlt sajátos fejlődése következtében a népzene a XX. század elején, Bartók és Kodály zseniális munkája nyomán hatotta át és határozta meg a század magyar műzenéjét. Milyen történet is a népzeneé? Mennyire képlékeny, mennyire gazdag és öntörvényű zenei anyag az, melyből a *Székely fonó* vagy a *Cantata* is fakad! A népdal architektúrája, gesztusvilága, hangrendszerei, formája, prozódiaja, ritualitása alapvetően és évtizedekre meghatározta a magyar zene fejlődését. A népdal akár összefüggő „kollektív történetként”, akár sejtjeire bontva, immanens természeténél fogva emberi alaptörténet.

A librettóról és a beszűkítő hagyományokról

Amikor a *Székely fonó*t megírta, Kodály váratlan helyzetbe hozta a zenés színházat. Ugyanis ha komolyan vesszük, hogy a *Székely fonó* drámai mű – márpedig Kodály színpadra szánta –, a váratlan éppen az, hogy a drámai szerkezet nem látható, hanem leginkább hallható, érezhető. Az, hogy a műhöz a szegény legény–gazdag legény forgatókönyv tapadt, csak még jobban zavarba hoz, ugyanis meggyőződésem, hogy a műben hallható rendkívüli drámai erőnek méltatlan beszűkítése lenne, ha ezzel a librettóval végérvényesen összezárnánk. Jól látta Szabolcsi Bence: „Hogy ma ez a mű oratorikus formában él, csak azt jelenti, hogy még nem fedezték fel drámaivoltát. Kodály azonban igazi drámának szánta, azzal a vakmerő elképzeléssel, hogy itt magával a néppel énekelte el a maga életét-sorsát-tragédiáját.” Ismétlem: az a meggyőződésem, hogy ez a librettó nem kötelező módon a mű része, elvetését pedig nem tartom csonkításnak. Azt gondolom, a mű immanens részeként megjelenő emberi alaptörténet olyan metafora, melynek számtalan hiteles megjelenítési formája lehetséges.

A *Székely fonó* drámai megjelenítésének másik téves értelmezési hagyományát talán éppen a mű címe okozza. A székely fonó természetesen székely, ahol székely népviseletben, székely népdalokat énekeltek a székelyek. Tegyük hozzá: saját természetes és rituális közegükben. Kodály műve székely népdalokból fakad (kettő kivételével), ám a fonó világszínpaddá válik, ahol rendkívüli dimenziók nyílnak. Ezek a dimenziók akkor láthatók és érzékelhetők teljes pompájukban, ha nem az európai kultúrától, mitológiától, „történetektől” elválasztó, hanem a velük összekötő mozzanatok hangsúlyozzuk. Nem magyartalanításról vagy a hagyományok megtagadásáról, hanem a beszűkítő hagyomány elutasításáról van szó. A népdal „emlékezete” nyomán végtelen messze juthatunk. A valódi feladat: megtalálni azo-

kat a szálakat, amelyek az európai mitológiákhoz fűznek, színházi archék nyomára bukkanni, és a *Fonó* világszínpadán ebben az összefüggésben mutatni meg a mű emberi alaptörténetét.

A népi kultúráról, a zsánerről és az alkotói tisztességről

Úgy gondolom, fontos lenne átértékelni a népi kultúrához való viszonyunkat. Sajnos, a népi kultúra helye és szerepe életünkben mindinkább külsőség, dekoráció, koreográfia, virtus, anekdota vagy nosztalgia. Fájdalmasan távolinak tűnik az a mélyen drámai ritualitás, amely ennek a kultúrának a lényege. Odáig eljutni viszont roppant erőfeszítés, amely többszörös ellenállásba ütközik. Konkrétan csak egy példát említenék: egy népdalt mint drámai szituációt, mint konfliktushelyzetet felfogni, értelmezni és előadni azért nehéz, mert a népdaléneklés előadói és színházi hagyománya klisékre épít, klisékből táplálkozik, ezért kiürült és tartalmatlan. A „mohátlanítás” hálátlan feladat, a provinciális zsánerhez szokott és megkövesedett előadói hagyomány nehezen adja meg magát. Annál is inkább, mert a legtöbb operaház a beszűkítő hagyományok legfőbb intézményesített ápolója.

Egy másik probléma a *Székelly fonó* előadás-történetével kapcsolatos. Az ugyanis nyilvánvaló, hogy Kodály műve zseniális zenei mű. Azt is tudjuk, hogy Kodály színpadra szánta, de hogy milyen formában alkalmas igazán színpadra a mű, az valójában megválaszolatlan kérdés. Véleményem szerint még egy népszínmű jellegű vagy koreografált változatot az eddigiekhez hozzatenni tisztességtelen lenne elsősorban Kodállal szemben. Másodsorban magammal szemben, mert én hiszek a *Székelly fonó* mint alapvetően drámai műnek a színházi jövőjében.

A kolozsvári bemutatóról

Térjünk vissza a bemutató körülményeihez. A próbák folyamán már lehetett érezni, hogy a „Házban” (értsd: az operaházban) történik valami, valami más, merőben új van kialakulóban. Ma már hiszem, csoda történt: egy más nyelven, egy új színházi nyelven kezdtünk beszélni, és próbáltunk kommunikálni.

A műsorfüzetben Rónai István dramaturg a rendezői szándékokról ír: „Demény Attila most a mítosz világszínpadára emeli át Kodály művét. Hic incipit vita nova. Hogy lehet eljutni az operát jelentő deszkákról a világot jelentő deszkákra?

Az örökkévalóság emberi mértéke a falu. A *Székely fonó*ban a székely falu örökkévalósága muzsikál. A *Székely fonó* csak látszatra népdalfűzér, a *Székely fonó* népdráma. A *Székely fonó* csak látszatra életkép, a *Székely fonó* világszínház, parasztmisztérium: népdal-montázból katedrális. A *Székely fonó* humora nem afféle székely furfang. A kitrákoty-mesében, a Nagyorru bolha alakjában lappangó rettenet démoni vonásokat kölcsönöz a humornak.

A *Székely fonó* a lélek nagy kalandja a székely Pénélopé megkísértésében, a székely Odüsszeusz megtérésének története, fiatal lányok, fiatal legények egymásra találásának története.”

Nos, akkor még nem is sejtettem, hogy ez a „másság”, az új mondani-
való és beszédmód, az új színházi nyelv ennyire megosztja és irritálja majd a közönséget és a kritikát is. Arra meg végképp nem gondoltam, hogy előbb-
utóbb szekértáborokba rendeződünk, mert a megosztottságnak ennyire mé-
lyek a gyökerei.

A bemutató (1991. március 7-én volt) óriási vihart kavart. Számtalan
írás jelent meg a sajtóban, mely a nagyjából két táborra szakadt kolozsvári
közönség és kritika véleményét tükrözte. Az egyik tábor megsemmisítő csa-
pásokat mért az előadásra. A másik tábor sokkal elnézőbb, engedékenyebb
volt, sőt akadt, aki elfogadta az újítás létjogosultságát.

Két részlet az előadást ellenzők kritikaiból

„A *Székely fonó* dalfűzérét laza szövésű mesébe ágyazták. Ha ezt a mesét
megváltoztatjuk... Akkor a Kérő csak úgy elmegy, nem azért, mert üldö-
zik, csak úgy visszajött, nem azért, mert hozzák. A Nagyorru bolha – szín-
ház a színházban – játékmesterré lép elő, két bohócruhás Arlekin kísére-
tében, akik bemutatják a Kitrákoty-mesét, majd segítenek leleplezni a
Nagyorrút: gatyára vetkőztetik. A fonóban a fiatalság eljátssza a Görög
Ilona balladáját *Rómeó és Júlia* erkélyjelenetének formájában. A Kérő, mint-
ha csak próbára akarta volna tenni a Háziasszonyt, visszatér. Az egymas-
ra talált szerelmesek boldogok. Hirtelenében azt sem tudjuk, hogy kint vagy
bent vagyunk, mert elered az eső, s Arlekinék megjelennek esernyővel. (...) *Székely fonó?* Schol egy jelzés, hogy hol vagyunk. Se ruha, se tánc, se dísz-
let nem utal erre. Ennyire »általánosítani« mégsem lehet. Nem elég az, hogy
amit a színpadon látunk, nem egységes: halmozódnak a stílusok, rokokó-
tól vásáriás mézeskalácsig!” (Kóródy Elek: *Székely fonó. Szabadság*, 1991.
március 14.)

„Elhiszem, hogy a rendező és a dramaturg, saját szavaikkal élve, meg akarja keresni a »drámai magot, amely ezt a statikus, oratorikus művet cselekményesebbé teheti, és rituális játékokkal, eszközökkel (töklámpa, maszk) megpróbálta a merevségét feloldani. De érthetetlen, hogy miért kellett népviselet helyett rongyokat öltetni. Talán hogy a kéregetést enyhe célzásként elértsék Budapesten. (...) Ha a szinkretikus mű egy elemét másvalamivel pótoljuk, az stíluszavarhoz vezet. Ilyen például a középkori lovag jelmezében Bertelaki László, aki *Rómeó és Júlia* erkélyjelenetéből egyenesen a mennybe száll. Sejtjük, hogy itt mesealakokról lehet szó, a megoldás azonban nem elég »mesés«, mert nem a székely népköltészetből, hanem valahonnan Andersen világából rángatták elő.” (Pusta András Enikő: Nem mind arany, ami fénylik. *Szabadság*, 1991. március 16.)

Két vélemény az előadást támogatók írásaiból

„A *Székely fonó* jelenlegi előadása a kolozsvári Magyar Opera közösségének azon produkciósorozatába tartozik, amely a szellemi-zenei-intézményi megújulást, a sokszínűséget, a színpadi zeneművészet gazdagodását kívánja szolgálni. (...) Minden színpadi megjelenítés kísérlet, egyfajta értelmezés. Nyilván egyszerűbb egy klasszikus szerző szobra mögé bújva azt állítani, hogy a rendező tisztességtelen, mint azt bevallani, hogy valaki már nem tud egy új formanyelvet követni, Uram bocsá', zeneileg műveletlen.” (Márkos Zsuzsa: Mini-interjúk. *Szabadság*, március 19.)

„... És egyszeriben ott találtam magam szemtől szemben a végtelenség látszatát keltő mélyfekete színpaddal, melynek sötét egységét csupán a fehér gyolcsba öltözött Háziasszony törte meg, mintegy előrevetítve a készülő tragédiát. Volt ebben a színpadképben valami nemesen egyszerű, a háttartalanság és időtlenség látszatát keltő, össznépi, sőt, összemberi üzenet, valahonnan a történelem leges-legmélyéről. Olyan üzenet, amelyre mindjárt az első pillanattól oda kellett figyelni, mert őszinte volt, szép és mélységesen emberi. S aki ezt a pillanatot így élte meg, és így sikerült újra találkoznia Kodállal, rendkívül szerencsésnek mondhatja magát. Az elkövetkező másfél órában a maga nemében egyedülálló művészi aktus részesévé váltott.” (Németh Júlia: Kedves Közönség! *Szabadság*, 1991. március 20.)

Az 1991-es budapesti vendégszereplésről

Nos, néhány nappal a bemutató után egy elbizonytalanodott társulattal indultunk vendégszerezni a Budapesti Operaházba, a Budapesti Tavaszi Fesztivál meghívottjaiként, igencsak nehéz műsorral. (Három este négy operát adtunk elő: Saint-Saëns: *Sámson és Delila*, Kodály: *Székely fonó*, Vermes Péter: *Ördögváltozás Csikban* és Vajda János: *Mario és a varázsló* című operáját.)

Az egész vendégjáték, de elsősorban a *Székely fonó* kirobbanó sikere minden várakozást felülmúlt. A társulat a szünni nem akaró tapsot nem értette. Hogy lehet tíz napon belül két, egymásnak merőben ellentmondó fogadtatása ugyanannak az előadásnak! A helyzet nem volt könnyen értelmezhető. Többen úgy vélték, az ünneplés inkább Erdélynek szól, mások viszont kíváncsiak voltak az itteni sajtó véleményére is. Nos, a budapesti kritika nagy meglepetés volt.

Részletek a budapesti kritikákból

Martos Gábor: *Hagyománytiszteletlen Székely fonó* címen így ír a *Magyar Hírlap* 1991. március 29-i számában:

„Ezt a szélsőséges indulatokat kiváltó előadást is megismerhette a kolozsvári opera budapesti vendégjátéka alkalmával a magyarországi közönség, melynek bennfentesebb része – éppen az előzetesen szállingózó hírek miatt – fokozott várakozással nézett a »botrányos« est elébe. S hogy mit láthattak? Nos, láthattak egy zeneileg szépen »megcsinált«, klasszikus Kodály-művet... cseppet sem megszokott előadásban. Minthogy ezen az estén nem volt a színpadon se nádfedeles-kemencés-korondicserepes fonóház, se mellényes-pruszkos-piroscsizmás kórus, se csendőr, se székely harisnya, se hagyomány, se megszokás... S mi volt helyette? Egy egyéni, sajátos, különös, talán vitatható, de mindenképpen figyelemre méltó koncepció... Érthető, ha ezt a koncepciót merev ellenállással fogadják mindazok, akik valami szakrális kánonnak képzelik Kodály művét. Az ellenzők csak azt nem veszik éppen észre, hogy Demény Attila rendezése – miközben valóban kisöpri a színpadról az operai hagyományt – másfelől viszont olyan motívumokat hoz be az előadásba, melyek – ha úgy tetszik – »székelyebbek«, mint az egész »fonó«.”

Fodor Géza kimerítő tanulmányban (*Muzsika*, 1991. májusi szám) elemzi az előadást.

„A második előadás, a *Székelly fonóé*, a vendéjáték feltétlen csúcspontja volt, s igazi reveláció. Kodály művét hajdan, radikális és doktrinér ifjúságomban afféle szabolcskamihályi művészetnek tartottam, mígnem valamikor a hatvanas-hetvenes évek fordulóján Szabolcsi Bence a zongora mellett megvilágította számomra a kompozíció hatalmas dimenzióit és belső logikáját. Alighanem az ő páratlan szuggesztivitása révén vált meggyőződésemmé, hogy a *Székelly fonó* nagy vizionárius drámai zenés színjáték. Már az 1982-es, Kodály-centenáriumot ünneplő felújítás alkalmából egyetértőleg idéztem Szabolcsit: »Hogy ma ez a mű oratorikus formában él, csak azt jelenti, hogy még nem fedezték fel drámavoltát. Kodály azonban igazi drámának szánta, azzal a vakmerő elképzeléssel, hogy itt magával a néppel énekelteni el a maga életét-sorsát-tragédiáját, s ő maga csak keretbe foglal, konferál, leolvastatja a tanulságot.« Ezek a mondatok persze csak Szabolcsi Bence alapvető állásfoglalását és értelmezését tükrözik, és semmit sem árulnak el az interpretáció tartalmáról és végigviteléről – erről sajnos nem maradt dokumentum. A *Székelly fonót* a maga igazi dimenzióiban és feszültségteli belső összefüggéseiben-drámaiságában a mi Operánk még sohasem tudta megvalósítani. Demény Attila most felfedezte, és Budapestnek is megmutatta a mű lehetőségeit, valódi nagyságrendjét. A kolozsváriak produkciója olyan, amelyben régóta hittem, amelyet régóta reméltem (...), s amely méltó Kodályhoz és alkotásához.”

*

A hosszasan elburjánzó és sokfelé begyűrűző vita rengeteg tanulsággal szolgált. Mindenképpen új helyzet volt az akkori: rég nem látott-hallott vehemenciával védtek és vállalták véleményüket a hozzászólók. A *Székelly fonó* körüli indulatok, az előadás hirtelen megnőtt nyilvánossága a szakmának is komoly kihívást jelentett. A sajtóvihar az MTV érdeklődését is felébresztette, és Horváth Ádám rendezésében filmet készített az előadásról, mely nagy sikerrel vett részt az 1993-as Párizsi Filmfesztiválon is.

Azóta többször rendeztem a *Székelly fonót* (Kolozsvár, Szolnoki Szigligeti Színház), és számos helyen vendégszerepeltünk Erdélyben (Sepsiszentgyörgy, Nagyvárad), Magyarországon (Budapesti Operaház, Debreceni Csokonai Szolnoki Színház, Budapesti Nemzeti Színház, Miskolci Operafesztivál, Sátoraljaújhely) és Európában (Hannoveri Világkiállítás 2000). Tulajdonképpen az előadásaim az igazi válaszok a *Székelly fonó* problematikára, mely természetesen azóta is kísért.

Béres Norbert

EGYSZERRE MINDENT
LÁTNIDRAGOMÁN GYÖRGY: *MÁGLYA*. MAGVETŐ, 2014.

A példátlan sikerű, már-már kultikus mű, *A fehér király* után újabb, kétségtelenül jelentős alkotás született Dragomán György tollából. Szembetűnő hasonlóságokat fedezhetünk fel a két opus között, a struktúrában és a tematikában egyaránt, az aprólékosan kimunkált nyelvezettel és részletesen felépített elbeszélés-technikával rendelkező *Máglyát* azonban távolságtartással érdemes interpretálni. A cselekmény a tizenhárom éves Emma szűk egy évét fogja át. A szüleit autóbalesetben elvesztő, majd árvaházba kerülő, s innen a számára addig ismeretlen nagymamához költöző lány első hónapjai a fel- és megismerés homályában telnek el, minden és mindenki új számára, így a beilleszkedés nehézségeivel kell megküzdenie. Mindezt nagyban nehezítik azok a láthatatlan jegyek, amelyeket a környezete aggat rá, s melyekből Emma semmit sem ért. Kívülállóként érzékeli azokat az eseményeket, jelenségeket, amelyek az őt körülvevő embereket mozgatják, motiválják, vagy esetenként demotiválják. Tanúi lehetünk Emma „nővé érésének”, az első naiv, majd a második komolyabb szerelemnek, a fokozatos kételyek, titkok, bűnök és indulatok között folyó identitásalakítás folyamatának. A narratíva sarkalatos pontja a „félkész állapotú”, még képlékeny identitás kialakításának kényszere, hiszen a tizenhárom éves Emmának szinte egy esztendő leforgása alatt kell felnőtté válnia. Az identitáskonstituáló stratégiák szövedékei behálózzák, és észrevehetetlen jelenlétükkel meghatározzák Emma külvilághoz fűződő reflexióit.

Mindeközben a nagymama segítségével bepillantást kap egy tapasztalaton túli, ismeretlen világba, a mágia, a varázslat, a transzcendencia birodalmába. A nagymama azonnal felismeri Emma mágikus dolgokra fogékony természetét, s fokozatosan tanítja meg neki a spirituális, olykor boszorkányos praktikákat. A család fölött azonban egy kimondatlan titok lebeg,

amely még az ártatlan Emma életét is beszennyezi, a nagyapa vélt vagy valószínű besúgója mivoltával kapcsolatban. A rendszer bűneitől, a megbélyegzéstől szabadulni nem tudók megpróbálják megbélyegezni azokat is, akiknek semmi közük a bukott rezsimhez. Így Emmát is. De Emma ellenáll. A társadalom, a történelem válaszául elé állítja, tovább hordozza magán a múltban elkövetett bűnök keresztjét, vagy függetlenedik mindattól, amit a felmenői, egy előző korszak részesei cselekedtek. A múlt rémkockáinak átörökítése Emma esetében megszakad. Levetkezi a múlt árnyait, lemossa magáról a bűnök stigmáit. A folyamat lezárultával Emma megvilágosodik, a racionális megértésen túllépve eggyé válik a kimondott és kimondatlan igazsággal, magába fogadja a tapasztalaton túli világot, a múltat, a jelent és a jövőt: „(...) egyszerre mindent látok, mindent és mindenkit, azt, hogy mi történik, és azt is, hogy mi fog történni, (...) belátom az egész nagy főteret, minden sarkát, minden darabját.” (440.)

Jelképek szegélyezik Emma útját, élők és élettelenek egyaránt. Az állatok komoly szerepet játszanak ebben az univerzumban, létük és jelenlétük összekötő kapocsként funkcionál a racionális és transzcendens világ között. A hangyák, akiknek tipográfiai szerepet is juttattak a kötetben, miután Emma megmenti őket a haláltól, „hálából” segítenek neki egy szétzaggatott levél összerakásában. Hasonló jelképes erőt képvisel a liszt, a homok, a fellobbanó máglya vagy az agyagból gyúrt bálvány, de a szellemként megjelenő nagyapa is komoly hatással van Emma fejlődéstörténetére. A valószínű világ elemei észrevétlenül összezsúsznak a metafizikai világ elemeivel, a transzcendens és realista világ oppozíciójának eltörlésével, a kettő egymásba játsása valósul meg, hangsúlyozván, mindennek és mindenkinek, állatoknak, élőknek és életteleneknek szerepe van az identitás kialakításában. A szabadság kérdése több ponton is előkerül. Az üres rajzlappal mit kezdeni nem tudó diákok és az őket megfeddő tanár azonnali asszociációkat indít el. „A rajztanár azt mondja, ő azt hitte, hogy ide olyanok járnak, akik szeretnek rajzolni, olyanok, akik maguktól is tudnak dolgozni, nemcsak akkor, ha megmondják nekik, hogy mit csináljanak. Olyanok, akiknek maguktól is vannak ötleteik. De úgy látszik, mi csak üvöltözni és marhaskodni tudunk, mint a barmok. Úgy látszik, hogy nem tud itt senki se kezdeni semmit a szabadsággal.” (367.) Az Emma által kiszabadított rókák első szabadon töltött perceikben értetlenül szemlélik a világot, képtelenek megélni a hirtelen kapott szabadság örömeit. „A rókák egyszerre megiramodnak, futni kezdenek körbe körülöttem, olyanok, mint egy nagy, vörös örvény, állok és nézem őket, azután körbefordulok a sarkam körül,

kitárom a karom, lehunyom a szemem, és forgok körbe-körbe, még annál is gyorsabban, mint ahogy ők futnak körülöttem...” (423–424.) Súlyos és mellbevágó allúziók.

A regény fikciós tere olyan biográfiai háttértapasztalatokból építkezik, amelyeket már a legutóbbi opus, *A fehér király* kapcsán is sokan emlegettek. Elvonatkoztathatnánk ettől a távlattól, pusztán a mű esztétikai erőnyeit előtérbe állítva, de érdemes hangsúlyozni, hogy napjaink prózapoétikai vállalkozásaiban egyre relevánsabbá válnak azok az alkotások, amelyek a kötetben megjelenített korszakot valamilyen módon tematizálják. Implícite felismerhetővé válik egy bukott diktatúra utáni világ, azokkal a feszült kérdésekkel, amelyek egy, több évtizeden át hermetikusan bezárva tartott társadalmat nyomasztanak; mihez kezdenek az addig határok és irracionális szabályok szabta látszatszabadságban élők a valódi szabadsággal; mit jelent szabadnak lenni; ki számít szabadnak, s egyáltalán hogyan működik a szabadság. Az elhallgatás, a titkok, a hazugság, a sejtetés, a tévedések, a bűnök, a diktatúra jegyeinek levetkezhetetlensége folytán a társadalom képtelen azonosulni az új világrenddel. Topográfiai utalások nélkül is tudjuk, hol vagyunk, az allúziók mentén nem okoz nehézséget a helyszín dekódolása, a romániai forradalom és a Ceaușescu-rezsim bukása utáni átmenet korszaka. A megdőntött rendszer szelleme tovább kísért az utcákon, a tereken, az emberek képzetében, a rendszer egyes szegmentumai észrevétlenül átörökítődték, a félelem, a bizonytalanság és az általános bizalmatlanság ugyanúgy releváns erővel bírnak, mint a diktatúra legsötétebb éveiben. Az átláthatatlan rendszer kiszolgálói, a névtelen besúgók ezrei a bukás után tovább rejtőzködnek, csendben, hangtalanul, ami tovább növeli az emberek közötti feszültséget, hiszen bárkiről kiderülhet, hogy a rendszer szolgálatában állt. Az, hogy némi támpontot szolgáltathatnak a romániai köznyelvben használatos kifejezések alkalmazása (kalorifer, blokk, fűsskabát), valamint a szerző származásának ténye, hozzásegíthet bennünket a konkrét lokalizáláshoz, a referencializálhatóság csapdáit azonban érdemes elkerülni. A bodori áthallások, akárcsak az előző kötetben, ezúttal is jellemzők. A prózapoétikai kiindulópontként funkcionáló írástechnika markáns jegyei lépten-nyomon megtalálhatók a kötetben, a titokzatos, meghatározatlan téralakzat, a lokalizálhatatlanság relevanciája, ebből kifolyólag az általános érvényűség kompozicionális jelentőséggel rendelkeznek. A bodoriánus prózapoétika tudatos akceptálása és egyidejűleg való továbbgondolása az elbeszélés-technikák analógiájában is tetten érhető. (Vö. Boka László: Történelmi alulnézetek. Erdély-regények. Narratív struktúrák és biográfiai

források a Dragomán- és a Papp-prózában. *Magyar Lettre Internationale*, vol. 94., 2014/ősz. 73–76.)

A kötet sorrendbe szerkesztett, egymástól függetlennek látszó novellák sorából épül fel, koherens egységgé illesztve össze a mikrotörténetek hálózatát. A kompozíciót ezenfelül tudatos töredékesség jellemzi, egyrészt a kisebb, néha meglepetésszerűen gyors véget érő történetek szempontjából, másrészt az apró részletekben adagolt dramaturgia funkciója végett. A szerző cizelláltan építi fel kötetét, figyelve a hatás és az érdeklődés folytonos fenntartására, már-már örületbe kergetve ezáltal olvasóit. A folyamatos elhallgatások után szinte lélegzetviasszafojtva várjuk a kimondást. A narrációt többször megszakítja a nagymama narrációja, amely tipográfiailag is érezhető elkülönítés. A nagymama eidetikus emlékezetfolyama mintegy rátelepszik, uralma alá hajtja Emma világát, Emma személyét, egyes szám második személyű elbeszélésmódja arra predesztinálja, hogy magára vegye mindazokat a kimondott vagy elhallgatott bűnöket, traumákat, amelyek generációkon át öröklődnek. „A fájdalom segít emlékezni, de úgy, hogy mégse csak a fájdalomra emlékszünk, hanem mindenre, mert muszáj mindenre emlékezni, mert csak az van, amire emlékszünk, amit elfelejtünk, az nincs többet, eltűnik a múltból, eltűnik a világból” (77.); „A legfájdalmasabb történeteket csak úgy szabad elmondani, hogy aki hallja, azt érezze, hogy vele történt meg, az ő története.” (96.) A reminiscenciák az emlékezni nem akarás és a felejténi nem tudás felismerését indukálják, de Emma, túllépve ezeken, sikeresen függetlenedik.

A *Máglya* tömör, összetett mű, megalkotottságát tekintve túllép az eddigi kötetek szintjén, új dimenziókkal szélesítve az előző művekben megszokott narratívát. Erős, realista képiség, minuciózus pontossággal megalkotott, motivikus utalásokban bővelkedő szövegvilág jellemzi. A történeti-referenciális olvasaton túl egy mélyen működő metafizikai síkot is mozgásba hoz, transzcendens és fikciós történelmi tér kettősét mozgatva, ezáltal jelentősen szélesítve az értelmezés horizontjait, tudatosan eltávolítva a befogadót az egyszerű referencializálhatóság lehetőségétől. Teljesítménye kétségtelen. Emma történetében az elmúlt évtizedek egyik fajsúlyos korszaka relativizálódik, azokkal az ellentmondásokkal és anomáliákkal, amelyek döntés elé állítják a korszak emberét, a szembenézésre kényszerítik, felkínálva a továbblépés korántsem egyszerű lehetőségét. Emma a történetben fokozatosan továbblép. A világ, amelyben él, egy helyben toporog.

Finta Klára Enikő

MAMÓ KERTJE

A térdeimen azóta nőnek a kicsi kertek. Azóta szeretek ribizlibokrokat és odahunyorgott madarakat a szemben. Azóta vannak kék falak és szalagtekergek a kintből. A kicsi megértések. Pedig már régóta nem játszom. Huzigált kóccokat sem kergetek. Mert az én mamóm egészen összetöpörödött. Ráncait sem rejtegeti a sarokban, köténykorcos anyákságát. Neki a kékfalak magasabbak. És hidegek. Távoliak a nekemnek.

Az árva bennem is mozgatódik. Az egyedül belefésűli magát a hajamba. Belekap, akaszódik. Szét- és összeráncigál. Nyílni kéne. Moccantgatni. Legombolyítani a csillagot és fonallá vékonyodni. Kicsi lenni és beleköltözni a dunyhába a dáiákkal és a befordulással. Mert ott gömbölyödés van és kuporodás. Ott még hallok mamómat Istennel beszélgetni. Ő mindennapit beszélgetett vele. Csütörtököt és szerdást és keddest. Visszafelé. Az illata is visszafelé libbenős. Lapos mennyben. Virágigézésben. Repkedett az ajak az arcán. A kötésben szuszogott a dúdolás. Az elmúlni, az egyszerűekből kifutás. Kigondoltam a rá-t, a neki-t. És a szeretést. Ablaknak dőltem, orral. Tapogattam a kintet. Mégis milyen lehet a túlban. A párkány mögöttben. Mert itt csak tél van, tavasz, nyár. Rongyidó. Mamó belehasadt a sötétbe, az ágyvetésbe. Kilincsmegállások közt csukogatom magam. Simuló a most. Göröngyös a múlik. Az én mamóm kezei gyengék és meszsziek. Csendes közöttük a csattanás. Este a gyógyító üvegek fenyősziruposak voltak, és döngték a darazsak az édest a darázsfésekben. Ami mindig volt. Ami mamó volt.

Amióta nyílnak a kicsi kertek, én azóta tudom igazán az én mamómat. Az esti lámpagyúlást és szappanillatot. Tudom az ő ráncgyűléseit, a képeket az üveg mögött. A könyöklést az ablakban. A göndörödést és őszet. Azt hiszem, mamó sokszor hullatott levelet. Amikor a padlás meghajolt, és a tető árvizes lett. És mászott bennünk a félés. Végigiramlott benne a nyilallás. És az Anya-labdákat vágó olló hersenése. És nem tudja bennem még mindig az árva, hogy a dolgok hogyan jók. Igazak. Mert csak pihegni szokott, ha már nagyon fázik. Az úton vonalakban, a barázdás baktatásban ló. És kiszakadt kapuk a szélén. Lehet, a mellettben kellett volna mamóval lenni. Amikor oldódott derekán a kötény, és szaladt testében a gyors. Akkor lenni kellett volna. Nem szakadni bele a kétségekbe. Kérdezgetni kellett vol-

na, arról, ami nem látszik már. Az ösvény melletti, de még nem füves helyekről. Arról, ami nagyapa, vagy ami nagyapa lehetett volna. A karcos hangról, a tövig vágott faölelésről. Arról a nagy viharról, amelyben csattanós a télifaünnepély. A szem nélküli emberekről, akik a templomban ülnek, és némák maradnak, hiába szölongatom őket. És a drótakasztásról a kapun. A lyukasfazék tornácüléséről. Ami még a halálbacsavarodás előttben volt.

Néha nézem a kezem görbéit. A csukló fölötti hajlást. És olyan fehér pihéséget érzek. A puha benteket, amiket nevezgetek. A faltalan kékségben. Vannak olyanok, és vannak továbbak. És napok a naptalanok után. És az előtttek mind utánokká lettek.

De én nem tudom már, csak ezt a mamót látni. Ami nem az enyém, mégis ugyanúgy fáj a háta, és iramlik a földön, a munkán, a mindenben keresztül. Aki a reggelben kel, és teszi azt, amit a mamók szoktak. Mert Máté Angi *Mamója* nekem elhozza a szekrényszagot és az ajtónyílást, ami nem szabad. És fonódnak a zajok és a kintek. Utolérnek. Azok a mindenek, amik a csutakon ülnek, és tyúkot néznek szállni, és felfelé zuhogó esőt az égbe. Ahogy mamó lépked a magasba. Megy az Istennel beszélgetni. Szerdást, keddest. Itt hagy, hogy érintgessem a halált. Hogy másik mamót keressek. És elvigye magával a kék falakat, a ládát, a nevét, a kihunyorgott faág-lengést. Elviszi belőlem, hogy a térdemen ne nőjenek többé a kertek. És csak árnyakat hagyjon, és a ráncait, amik lassan felfutnak rajtam.

Mert azok mind az én Mamómban is laktak.

Győrfi Kata

FEBRUÁR 8., DÉLUTÁN

Pe hazajött, mert lejárt a fesztiválidőszak, és különben is a legutóbbi utazásától, azt mondja, annyira elege lett az egészből, hogy még meg is fázott, mint a kutya, mondja, és ha csak nem azért hívják legközelebb, mondja, hogy átadjanak neki valamilyen díjat, vagy támogassák a következő filmjét, mondja, ő biztos nem fog repülőre szállni, és szállodákban reggelizni hiába. De, nevet Pa, honnan fogod tudni előre, hogy kaptál díjat, hát nem az a lényeg, hogy odacsődítenek mindenkit, s nagy feszültségek és izgulások közepette egyszer csak bejelentik, hogy ki a legtehetségesebb idén, mondja úgy, hogy a kérdés locsog a gúnytól, és azon gondolkodom, hogy ezt Pe hogyan fogja érteni, mert én nem tudom Pa hangsúlyaiból eldönteni, hogy a filmszakmára vagy Pe ez iránt érzett szenvedélyére irányul a gúny. Ki is megyek cigizni, beszéljék meg, nincs kedvem állást foglalni. Hárman három különböző helyre utazunk, amikor hazamegyünk, sőt, Pe, azt hiszem, nem is utazik, vagy legalábbis, ha az anyjánál tölti az ünnepeket, biztosan nem, és valószínűleg vele tölti, mert néha viccesen mondja, hogy menjél haza anyádhoz, és ebből az a vicces, hogy nem a megszokott káromkodásformába rakja az anya szót, és bár az ahhoz méltó hangsúllyal mondja, és nevet, kicsit mégis melegebb lesz az egész, és nekem erről mindig az jut eszembe, hogy Pe-nek valószínűleg az az otthon, ahol az anyja van, de erről még soha nem beszéltünk. Pa-nak könnyű kimondani, hogy megyek haza, mert tudjuk, de főleg ő tudja biztosra, hogy az a város, ahol született, ahol felnőtt, ahol tanult, és ahol a szülei és a testvérei élnek, az ugyanaz, ugyanott van, és ott is marad örökre, és nem is az azzal szembeni irigységről szoktam neki beszélni, mert szerintem érzi, amikor olyan könnyedén kimondja azt a szót, akkor néha látom az arcán, hogy mintha kicsit szégyellné magát, pedig nem kéne, és mi ettől nem is leszünk boldogabbak, hanem inkább arra csodálkozom rá, és mondom el neki, hogy ettől a biztonságosságtól, milyen erős és határozott tud lenni helyzetekben, milyen könnyen tud jó döntéseket hozni, és nekem ez mennyire hiányzik. De ez nem baj, mondja Pe, mert azért két város és család között utazgatni az ün-

nepek alatt is izgalmas tud lenni, és kicsit azt érzem a hangsúlyából, hogy ő ezt most valóságosabbnak látja, hogy neki, ha választani kéne, biztos ezt választaná, és nem tudom, hogy ezt szájalomból vagy őszinte együttérzésből mondja, de ráhagyom, kicsit jólesik, és elkezdem sorolni ennek a mindenféle előnyeit, hogy így legalább nem kényelmesedem bele soha semmilyen kapcsolati- vagy élethelyzetbe, hogy így legalább tudom, hogy mindig el kell majd menni mindenhol, hogy így legalább tudom, hogy az a biztonság, amit helyeken és emberek között érzek, az egy hamis, kívülről jövő és múlandó biztonságérzet, és már kezdek belemelegedni, és hálát adni az életem alakulásának, amikor megszégyellem magam, s inkább elviccelem, hogy s ráadásul az angyal is két helyre jön. Ezen mindhárman nevetünk, és Pe kacagás közben valahogy kinyögi, hogy menjél haza, Pa-val egyszerre kérdezzük, hogy de hova, és hangosabban fulladozunk, mindhárunk fejében elhangzik a Pe válasza, de annyira nevetünk, hogy nem mondja ki senki, és ettől mintha még hangosabban kacagnánk, és még kevésbé kapnánk levegőt. Pa-val mostanában eltávolodtunk egymástól, amit nem is pontosan értek, és nem is pontosan tudom, hogy mikor és főleg, miért történt, de egyszer csak azon kaptam magam, hogy bár itthon van, mégis egyedül főzök és eszem, ami nem baj, mondom Pe-nek, mert szeretek én néha egyedül lenni, de régebb soha nem fordulhatott ez elő, és, hogy érzékletesebb és dramatikusabb legyen a helyzet, képzelj, mondom Pe-nek, múltkor álltam a becsukott ajtója előtt, és legalább hosszú három percig azon vaciláltam, hogy bekopogjak-e, és ha már igen, akkor utána mi legyen az első szavam, és azután mi legyen a második, és egyáltalán mit akarjak mondani neki. Pe nevet, és ebbe a nevetésbe érkezik vissza Pa a mosdóból, én meg nem tudom hogy mondani, hogy ez nem vicces, hogy ez nekem tényleg nem jó. Pa nevetve leül a helyére, vagyis oda, ahonnan felállt, mert nekünk amúgy nincsenek helyeink az asztal körül, vagyis akárki jön hozzánk, leül valahova, és ha utána valamilyen indíttatásból megkérdezi, hogy ugye nem a valamelyikünk helyére ült le, mindig rávágjuk, hogy nem, nekünk nincs helyünk, és kacagunk, de soha nem magyarázzuk meg, mintha ez valamilyen ki nem mondott egyezség lenne, hogy ne szokjuk meg, hogy itt vagy ott ülünk mindig, és, ha valamiért egy alkalommal mégis elfoglalja valaki azt a helyet, akkor amiatt ne érezzük rosszul magunkat, hogy az a miénk, hogy mi azt a szöveget és abroszmintát megszoktuk, és, ha máshol kell ülnünk, akkor az nekünk rossz. Mintha ez egy ki nem mondott egyezség volna, töröm meg a nevetést. Az, hogy nem kopogsz már be, vagy mi, kérdez rögtön vissza Pe, és Pa kíváncsian iszik az italából, és várja a

válaszom, hátha kiderül számára, miről beszélünk, anélkül, hogy rákérdezne. Zavaromban mondom, hogy nem, dehogyis, már megint nem figyelsz, az az egyezség, hogy az ember tényleg az anyjához megy haza, az a ki nem mondott egyezség, hogy az ember az anyjánál érzi otthon magát, ha tetszik, ha nem. Na, menjél haza, mondja Pe, ezt te sem gondolod komolyan, pont te, és Pa közben úgy érzi, tiszta a téma, én ehhez az anyás dologhoz nem tudok érdemben hozzászólni, mondja, de látom, hogy valamit mégis fog mondani, mert ő egy ilyen lány, aki ha nem is tud hozzászólni, akkor is mindig hozzászól, és mondja is, hogy viszont ő ezeket a ki nem mondott egyezségeket nem érti, és nem is ismeri fel soha, és valamiért nem is szereti őket, úgyhogy akkor ő most meg is ragadja az alkalmat, és élesen váltana is, főleg, hogy Pe is itt van, hátha könnyebben tudunk arról beszélni, hogy az a csend, ami köztünk van, mostanában is egy ilyen ki nem mondott egyezség.

Lászlóffy Csaba

(1939–2015)

ÁTÖRÖKÍTETT MAGÁNY

„Mit igazolsz? Az életet? A halált?”
(Toldalagi Pál: Oldott magány)

A befejezetlenség szépsége, titokzatossága: a folytatásé.
Milyen érzés lesz? – kérdés: kinek! – feltámadni, ennyi
(fölsleges) tudás nélkül. Az inkarnáció »artikulátlan«
neobarbár ízű kockázatai. A tévedhetőségek. Ki kit győz le
– vagy *meg*(!) – az átörökítésben: az újratanult üvöltések és
az örök hiányt kitöltő csend közepette? Az erotika éjszakai
stációi a túlfűtött test szárazra vetett ideggóc-iszonyata után.
S a lehetetlennel játszó lehetőség: hogy magadra ismerhetnél
valaki másban.

2012. április 24.

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@rdslink.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982